

EUROPOS
AUDITO RŪMAI

Specialioji ataskaita Nr. 5

2010

ISSN 1831-0885

KAIMO PLĖTROS
LEADER METODO
ĮGYVENDINIMAS

LT

Specialioji ataskaita Nr. 5 // 2010

KAIMO PLĖTROS *LEADER* METODO ĮGYVENDINIMAS

(pagal SESV 287 straipsnio 4 dalies antrą pastraipą)

EUROPOS AUDITO RŪMAI
12, rue Alcide De Gasperi
1615 Luxembourg
LUXEMBOURG

Tel. +352 4398-1
Faks. +352 4398-46410
El. paštas: euraud@eca.europa.eu
Tinklaviatė: <http://www.eca.europa.eu>

Specialioji ataskaita Nr. 5 // 2010

Daug papildomos informacijos apie Europos Sąjungą yra internete.
Ji pasiekama per EUROPA serverį (<http://europa.eu>).

Katalogo duomenys pateikiami šio leidinio pabaigoje.
Liuksemburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras, 2010

ISBN 978-92-9207-888-1
doi:10.2865/32301

© Europos Sąjunga, 2010
Leidžiama dauginti, nurodžius šaltinį.

Printed in Luxembourg

TURINYS

Dalys

TERMINŲ ŽODYNĖLIS

I-X **SANTRAUKA**

1-7 **ĮVADAS**

8-11 **AUDITO APIMTIS IR METODAS**

12-114 **PASTABOS**

12-46 VVG VYKDOMAS LEADER YPATUMŲ ĮGYVENDINIMAS SIEKIANT PRIDĖTINĖS VERTĖS

12-46 VVG ĮGYVENDINO LEADER METODĄ TAIP, KAD BUVO APRIBOTOS „LEADER YPATUMŲ“ PRIDĖTINĖS VERTĖS SUKŪRIMO GALIMYBĖS, NORS AUDITO RŪMAI NUSTATĖ GEROS PRAKTIKOS PAVYZDŽIŲ

47-71 VVG FINANSŲ VALDYMO PATIKIMUMAS

47-71 VVG NEPAKANKAMAI ATSIŽVELGĖ Į BŪTINYBĘ EFEKTYVIAI PANAUDOTI IŠTEKLIUS BEI TAIKYTI TEISINGAS IR SKAIDRIAS PROCEDŪRAS

72-93 KOMISIJOS IR VALSTYBIŲ NARIŲ VYKDYTAS LEADER PROGRAMŲ VALDYMAS

72-93 KOMISIJA IR VALSTYBĖS NARĖS NEBUVO PAKANKAMAI REIKLIOS IR IŠ DALIES YRA ATSAKINGOS KARTU SU VVG DĖL TO, KAD POTENCIALI LEADER METODO PRIDĖTINĖ VERTĖ BUVO RIBOTA. JOS NESIĖMĖ ATITINKAMŲ VEIKSMŲ, KAD SUMAŽINTŲ SĄNAUDAS IR RIZIKĄ.

94-114 KOMISIJOS IR VALSTYBIŲ NARIŲ VYKDOMA PRIEŽIŪRA IR VERTINIMAS

94-114 KOMISIJA IR VALSTYBĖS NARĖS NEGALI ĮRODYTI LEADER METODU SUKURTOS PRIDĖTINĖS VERTĖS, TAIP PAT JOS DAR NEĮVERTINO SUSIJUSIŲ PAPILDOMŲ SĄNAUDŲ IR RIZIKOS

115-126 **IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS**

PRIEDAS. PERŽIŪRĖTŲ PROJEKTŲ SĄRAŠAS

KOMISIJOS ATSAKYMAI

TERMINŲ ŽODYNĖLIS

ES: Europos Sąjunga.

Kaimo plėtros programa: Valstybės narės parengtas ir Komisijos patvirtintas ES kaimo plėtros politikos planavimo ir įgyvendinimo dokumentas.

4 kryptis: 2007–2013 m. programavimo laikotarpiu kaimo plėtra yra įgyvendinama pagal keturias kryptis, kurias sudaro tarpusavyje derančių priemonių grupės. 4 kryptis yra *Leader* metodas.

Leader metodas: Metodas, leidžiantis pasiekti ES kaimo plėtros politikos tikslus taikant įgyvendinimą „iš apačios“, o ne tradicinį metodą „iš viršaus“. *Leader* yra prancūziškas akronimas, reiškiantis „ryšiai tarp kaimo plėtros veiksmų“.

Leader programa: Valstybės narės parengtas ir Komisijos patvirtintas *Leader* metodo planavimo ir įgyvendinimo dokumentas. Pirmosios *Leader* programos buvo vykdomos 1991–1993 m., po to jas pakeitė *Leader II* (1994–1999 m.). Šio audito objektas yra *Leader+* (2000–2006 m.) ir *Leader 4* kryptis (2007–2013 m.), kuri yra įtraukta į kaimo plėtros programas.

Patikimas finansų valdymas: Sąžiningas ir skaidrus ES biudžeto valdymas, laikantis Finansinio reglamento ir ypač jame nustatytų ekonomiškumo, efektyvumo ir rezultatyvumo principų.

Pridėtinė vertė: Šio audito kontekste tai nauda, atsirandanti dėl *Leader* metodo taikymo, kaip antai geresnis vietos poreikių ir vietos sprendimų nustatymas, aktyvesnis vietos suinteresuotųjų šalių dalyvavimas ir didesnės inovacijų galimybės.

Priemonė: Politikai įgyvendinti skirta pagalbos schema. Priemonėje yra nustatytos projektų, kurie gali būti finansuojami, taisyklės.

Programavimo laikotarpis: Daugiametė programa, leidžiantis planuoti ir įgyvendinti ES politikas, kaip antai kaimo plėtros politiką; šiuo metu tai 2007–2013 m. laikotarpis.

Savaimingumo efektas: Padėtis, kai ir be dotacijos subsidijuojamasis projektas būtų visas ar iš dalies vykdomas.

Valstybė narė: Šio audito kontekste – už *Leader* programų valdymą atsakingos valdžios institucijos. Valstybė narė šiam darbui skiria valdymo instituciją. Kiekvienas valstybės narės regionas, kaip antai Vokietijos, Ispanijos ar Italijos, turi savo atskirą programą ir atskirą valdymo instituciją.

VVG: Vietos veiklos grupė – tai vietos viešojo ir privataus sektoriaus partnerystė, kurios užduotis parengti vietos plėtros strategiją bei atlikti projektų atranką.

SANTRAUKA

I.

Leader – tai metodas, leidžiantis pasiekti ES kaimo plėtros politikos tikslų taikant įgyvendinimą „iš apačios“, o ne tradicinį metodą „iš viršaus“. Palyginti su tradiciniais finansavimo būdais, *Leader* metodas reikalauja didesnių sąnaudų ir yra didesnės rizikos nei tradiciniai finansavimo metodai, kadangi prisideda papildomas įgyvendinimo lygmuo, o ES biudžeto dalies kontrolė patikima daugybei į vietos veiklos grupes (VVG) susibūrusių partnerių.

II.

Papildomas *Leader* metodo sąnaudas ir didesnę riziką pateisina pridėtinė vertė, sukuriama taikant partnerystę pagrįstą metodą „iš apačios“, pavyzdžiui, geriau identifikuojami vietos poreikiai ir vietiniai sprendiniai, aktyviau dalyvauja vietos suinteresuotosios šalys, atsiranda didesnės inovacijų galimybės.

III.

Audito Rūmai nagrinėjo, ar *Leader* metodas buvo įgyvendintas tokiu būdu, kad leido sukurti pridėtinę vertę tuo pat metu sumažinant riziką patikimam finansų valdymui. Audito Rūmai įvertino VVG veiklos rezultatus įgyvendinant 2000–2006 m. *Leader+* programas, kurių paskutinės išlaidos buvo padarytos 2009 m. Audito Rūmai taip pat įvertino su 4 kryptimi susijusių vietos veiklos grupių strategijas, kuriose nustatyti šių grupių *Leader* metodo įgyvendinimo 2007–2013 m. laikotarpiu planai.

IV.

VVG įgyvendino *Leader* metodą taip, kad buvo ribojamos „*Leader* ypatumų“ pridėtinės vertės sukūrimo galimybės, nors Audito Rūmai ir nustatė kelis geros praktikos pavyzdžius. Vietos veiklos grupėse metodo „iš apačios“ taikymas buvo ribotas, nes VVG didžiąją dotacijų dalį skyrė savo pačių organizacijoms narėms; vietos veiklos grupėse nebuvo sukurta visa potenciali partnerystės pridėtinė vertė, nes jose sprendimų priėmimą nulėmė vietos valdžios institucijos; nedaugelis VVG galėjo parodyti, kad jų strategijose ar projektuose yra numatyta inovacija ar įvairių sektorių sąveika. VVG nesutelkė pastangų savo vietinių strategijų tikslams pasiekti.

V.

Audito Rūmai taip pat aptiko trūkumų, susijusių su VVG vykdomo finansų valdymo patikimumu. Konkrečiai VVG teikė dotacijas projektams neatsižvelgdamos į efektyvumą. Procedūros ne visuomet buvo skaidrios ir nepakankamai parodė, kad VVG sprendimus priėmė nešališkai, išvengdamos interesų konfliktų. Šie trūkumai yra panašūs į tuos, kuriuos Audito Rūmai pažymėjo savo 2000 m. metinėje ataskaitoje.

VI.

Komisija ir valstybės narės nebuvo pakankamai reiklios ir joms, kaip ir VVG, tenka dalis atsakomybės dėl ribotos *Leader* metodo pridėtinės vertės. Jos nesinėmė pakankamų priemonių sąnaudoms ir rizikai sumažinti. Praėjus dešimčiai metų po ankstesniojo Audito Rūmų atlikto *Leader* audito, išlieka tie patys trūkumai.

SANTRAUKA

VII.

Komisija iki šiol neparodė, kad išlaidos buvo rezultatyvios ar efektyvios, kad taikant *Leader* metodą buvo sukurta pridėtinė vertė, kokio masto iš tikrųjų buvo žinomos rizikos poveikis ir kokios buvo tikrosios įgyvendinimo sąnaudos.

VIII.

Atsižvelgdami į tai, kad trūkumai išlieka, Audito Rūmai rekomenduoja, kad Komisija ir valstybės narės patikslintų ir įgyvendintų reikalavimą sumažinti savaimingumo riziką, užtikrintų nešališkas ir tinkamai dokumentuotas projektų atrankos procedūras ir kad partnerystės principas būtų praktiškai įgyvendintas. Siekiant laikytis Finansinio reglamento, būtina taikyti griežtas procedūras, leidžiančias išvengti bet kokios interesų konflikto rizikos. Dėl to yra būtina deklaruoti interesus, nedalyvauti projektų vertinime ir atrankoje, o apie galimus interesų konflikto atvejus pranešti valdymo institucijai.

IX.

Per likusį 2007–2013 laikotarpio laiką Komisija turėtų užtikrinti, kad valstybės narės pareikalautų iš VVG parengti išmatuojamus, jų vietos sričiai pritaikytus tikslus, kuriuos galima įgyvendinti pagal *Leader* programą. Valstybės narės turėtų reikalauti, kad VVG atsiskaitytų, kaip buvo pasiekti jų vietos strategijos tikslai, kokia pridėtinė vertė buvo sukurta taikant *Leader* metodą, kiek efektyvios buvo dotacijų išlaidos ir kokios buvo veiklos sąnaudos.

X.

Priežiūrą derėtų sutelkti į *Leader* metodo pridėtinę vertę, efektyvumą ir rezultatyvumą, taip pat papildant ją priežiūros ir kontrolės sistemų duomenimis, tam, kad Komisija turėtų pakankamai patikimų ir tinkamų duomenų, leidžiančių atsiskaityti už *Leader* programų pridėtinę vertę ir patikimą finansų valdymą.

ĮVADAS

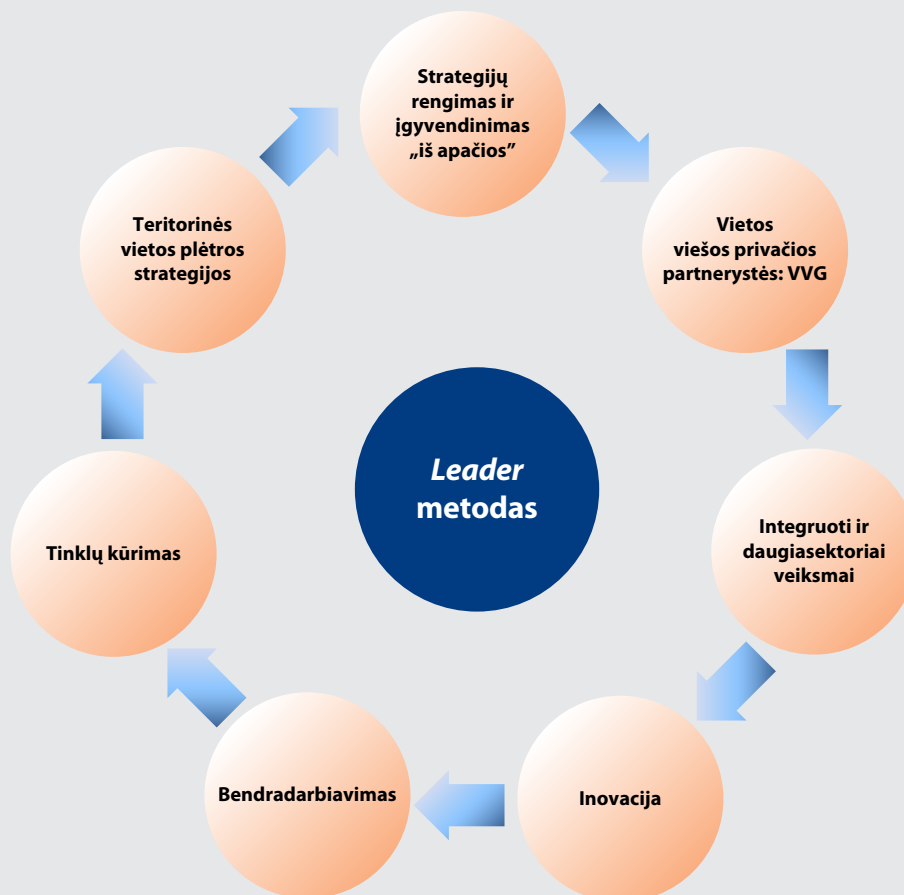
1. *Leader* yra ES kaimo plėtros politikos įgyvendinimo metodas „iš apačios“. Jis apibūdinamas septyniais ypatumais (žr. **1 iliustraciją**). Finansinė parama teikiama „vietos veiklos grupėms“ (VVG), kad šios įgyvendintų vietos plėtros strategijas, paprastai teikiant dotacijas vietos projektams¹ (finansuotų projektų pavyzdžiai pateikti **priede**). VVG yra nedidelių kaimo bendruomenių² narių viešojo ir privataus sektorių (įskaitant ne pelno organizacijas) partnerystės.

¹ Dotacijas bendrai finansuoja Europos Sąjunga ir atitinkamos valstybės narės valdžios institucijos. Daugeliu atvejų dotacija sudaro tik dalį visų projekto sąnaudų: naudos gavėjas taip pat privalo prisidėti. VVG administracines išlaidas taip pat bendrai finansuoja ES ir nacionalinės ar regioninės valdžios institucijos.

² Kuriose gyvena iki 150 000 gyventojų.

1 ILIUSTRACIJA

SEPTYNI PAGRINDINIAI LEADER METODO YPATUMAI

2. ES reglamentuose yra nustatyti politikos tikslai ir teisinis pagrindas. Valstybės narės parengia nacionalines ar regionines *Leader* metodo įgyvendinimo programas, kurias tvirtina Komisija. Potencialios VVG, atsižvelgdamos į nacionalinių ar regioninių institucijų reikalavimus, parengia vietos strategijas ir teikia šioms institucijoms paraiškas dėl finansavimo. Valstybės narės yra atsakingos už VVG atranką, ES pagalbos ir nacionalinės bendrojo finansavimo dalies mokėjimą; taip pat už įgyvendinimo priežiūrą ir kontrolę. VVG yra atsakingos už finansuoti teiktinų projektų atranką. Kai kuriose valstybėse narėse VVG atranka projektus iki vienerių metų finansavimo sumos, o paraiškas dėl dotacijų tvarko ir mokėjimus atlieka nacionalinės ar regioninės institucijos. Kitos valstybės narės suteikia vietos veiklos grupėms atsakomybę už visą procesą bei skiria joms metinius ar daugiamečius biudžetus dotacijoms mokėti.

3. Pirmasis *Leader* laikotarpis prasidėjo 1991 m. kaip „Bendrijos iniciatyva“, po to buvo vykdomi *Leader* II (1994–1999 m.) ir *Leader+* (2000–2006 m.)³. Nors oficialiai *Leader+* laikotarpis baigėsi 2006 m., projektų įgyvendinimas ir lėšų panaudojimas galėjo tęstis iki 2009 m. vidurio. 893 *Leader+* vietos veiklos grupės veikė ES-15 šalyse ir 281 – naujosiose valstybėse narėse. Galutinis ES įnašas į *Leader+* programą sudarė apie 2,1 milijardo eurų.

4. 2007 m. *Leader* buvo integruotas į kaimo plėtros reglamentą⁴ kaip alternatyvus metodas pasiekti trijų „pagrindinių“ šios politikos kryptių tikslus (žr. **1 langelį**).

³ Naujosios valstybės narės savo kaimo plėtros veiklos programose galėjo įgyvendinti panašią priemonę, pradedant 2004–2006 laikotarpiu.

⁴ 2005 m. rugsėjo 20 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1698/2005 dėl Europos žemės ūkio fondo kaimo plėtrai (EŽŪFKP) paramos kaimo plėtrai (OL L 277, 2005 10 21, p. 1).

KETURIOS 2007–2013 M. KAIMO PLĖTROS POLITIKOS KRYPTYS

1 kryptis: priemonės, kuriomis siekiama padidinti žemės ūkio ir miškininkystės sektorių konkurencingumą, remiant restruktūrizavimą, plėtrą ir inovacijas.

2 kryptis: priemonės, kuriomis siekiama pagerinti aplinką ir kraštovaizdį, remiant žemės valdymą.

3 kryptis: priemonės, kuriomis siekiama gerinti gyvenimo kokybę kaimo vietovėse ir skatinti ekonominės veiklos įvairinimą.

4 kryptis: *Leader* metodo taikymas 1–3 kryptių tikslams pasiekti.

5. 2007 m. ir 2008 m. pradžioje Komisija patvirtino daugumą nacionalinių ir regioninių 2007–2013 m. kaimo plėtros programų. 2009 m. pabaigoje valstybės narės buvo atrinkusios daugiau kaip 2 000 4 krypties VVG. Šiam programavimo laikotarpiui numatytos ES išlaidos *Leader* kryptčiai sudaro apie 5,5 milijardo eurų (žr. **2 iliustraciją**)⁵, o nacionalinė viešojo bendrojo finansavimo dalis – dar 3,4 milijardo eurų.
6. *Leader* metodas grindžiamas prielaida, kad, palyginti su tradiciniu metodu „iš viršaus“, jį taikant sukuriama pridėtinė vertė⁶. Manoma, kad metodai „iš apačios“ ir įvairių sektorių sąveika vietos lygmeniu mobilizuoja vietos potencialą. Vietos grupės turėtų geriausiai nustatyti integruotus ir novatoriškus vietos problemų, į kurias jos opiau reaguoja, sprendimo būdus. Kadangi dalyvavimas priimant vietos sprendimus turėtų žadinti entuziazmą ir stiprinti įsipareigojimus, jis galėtų pagerinti ir padaryti tvaresnį kaimo plėtros procesą⁷. Vietos bendruomenės įtraukimas taikant metodą „iš apačios“ taip pat gali turėti mažiau apčiuopiamų poveikių, kaip antai „gebėjimų stiprinimas“ ir „vietos gyventojų įgalinimas“⁸ (žr. **3 iliustraciją**).

⁵ 4 (*Leader*) krypttis sudaro nuo 5 % iki 11 % kaimo plėtros programoms numatytų išlaidų ES-15 valstybėse narėse, ir ne mažiau kaip 2,5 % naujųjų valstybių narių programose.

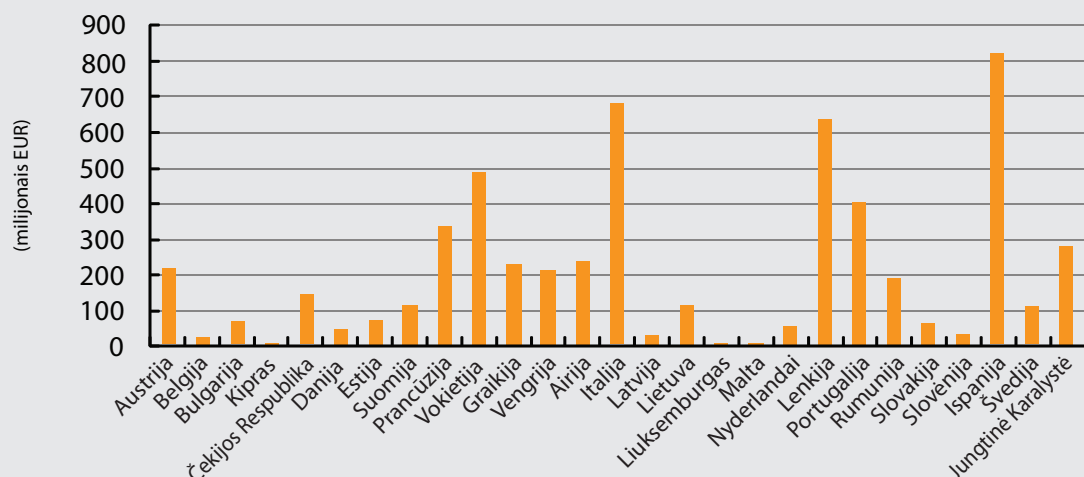
⁶ Taikant metodus „iš viršaus“, lėšų panaudojimo priemonės ir projektų atrankos kriterijus nustato nacionalinės ar regioninės valdžios institucijos, o jų darbuotojai vertina projektų pasiūlymus ir priima sprendimus dėl dotacijų skyrimo. Kai kurias užduotis, susijusias su nacionalinėmis ar regioninėmis pagalbos schemomis, gali atlikti vietos skyrių darbuotojai.

⁷ „Pagrindinė mintis, kuria grindžiamas *Leader* metodas, yra ta, kad [...] plėtros strategijos yra veiksmingesnės ir efektyvesnės kai jas priima ir įgyvendina vietos veikėjai vietos lygmeniu“ Europos Komisijos duomenų išsklotinė „*Leader* metodas“.

⁸ „Gebėjimų stiprinimas ir vietos gyventojų įgalinimas, pasiekti taikant *Leader* metodą, turėtų būti laikomas papildoma pridėtine verte kaimo bendruomenei.“ Komisijos atsakymas į 2000 m. metinę ataskaitą.

2 ILIUSTRACIJA

LEADER 4 KRYPTČIAI NUMATYTOS SKIRTI ES LĖŠOS (2007–2013 M.) PAGAL VALSTYBES NARES

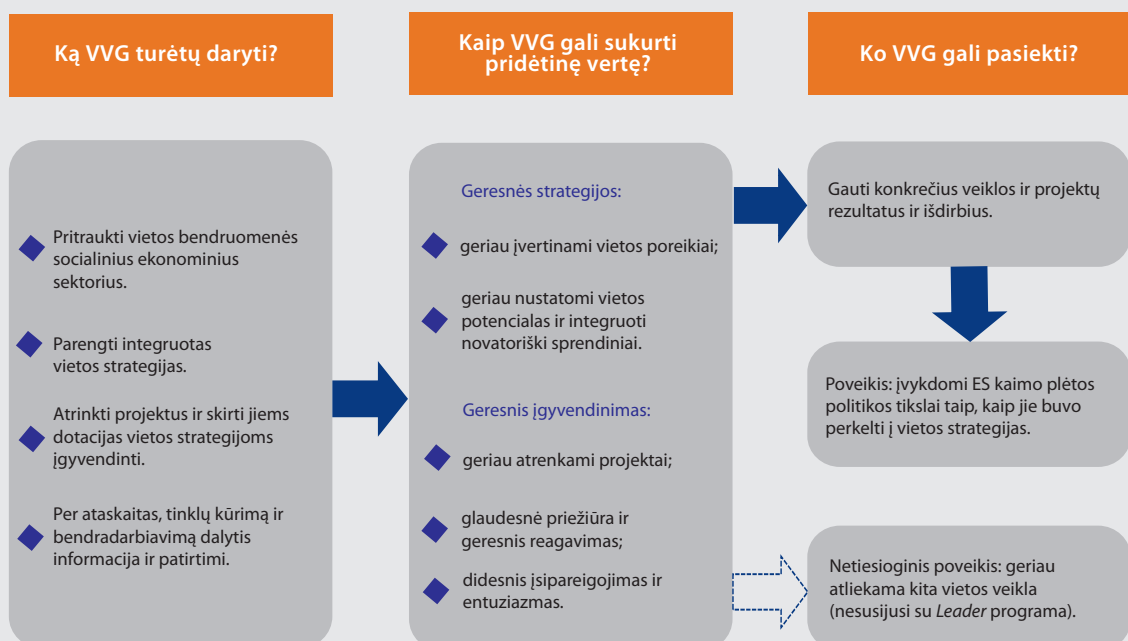
7. VVG sudaro papildomą įgyvendinimo lygmenį, reikalaujantį tam tikrų sąnaudų. Be to, sprendimų priėmimo patikėjimas vietos partnerystėms sudaro riziką patikimam ES finansų valdymui, t. y. teisingumui, skaidrumui ir atskaitomybei, taip pat ekonomiško, efektyvumo ir rezultatyvumo principams. Kai Audito Rūmai, rengdami savo 2000 m. metinę ataskaitą⁹, paskutinį kartą tikrino *Leader* programą, buvo nustatyta rimtų VVG vykdyto finansų valdymo trūkumų, kaip antai savaimingumo rizika dėl VVG atgaline data teikiamų dotacijų; skaidrumo stoka atrenkant projektus; galimi interesų konfliktai; didelės veiklos sąnaudos ir ilgai trunkančios procedūros. Komisija atsakė suvokianti, kokios rizikos atsiranda. Jos pagrindinis atsakymas buvo tai, kad geroji praktika ir patikimas finansų valdymas bus skatinami skelbiant gaires ir keičiantis informacija¹⁰.

⁹ 2000 finansinių metų metinės ataskaitos 3.9–6 3.112 dalys (OL C 359, 2001 12 15).

¹⁰ Šis aspektas plačiau nagrinėjamas 72–77 ir 104–106 dalyse.

3 ILIUSTRACIJA

VVG VAIDMUO ĮGYVENDINANT LEADER METODĄ

AUDITO APIMTIS IR METODAS

8. Kaip jau buvo minėta, *Leader* metodas, palyginti su labiau tradiciniais, centralizuotais kaimo plėtros politikos įgyvendinimo metodais, pareikalauja papildomų sąnaudų ir sąlygoja papildomas rizikas, tačiau, kita vertus, jį taikant sukuriama pridėtinė vertė, susijusi su septyniais *Leader* ypatumais. Dėl to Audito Rūmai iškėlė tokį audito klausimą: *ar Leader metodas buvo įgyvendintas tokiu būdu, kad leido sukurti pridėtinę vertę tuo pat metu sumažinant riziką patikimam finansų valdymui?*

9. Audito Rūmai savo auditą grindė:

- audito klausimynais, pateiktais pildyti atsitiktinei 202 VVG imčiai 23 valstybėse narėse;
- 27 iš šių VVG dokumentacijos peržiūra;
- auditais vietoje ir 13-os iš šių VVG atskirų atvejų tyrimais bei daugiau nei 60-čia projektų kurie buvo tipiški šių VVG finansuojami projektai (žr. projektų sąrašą **priede**);
- 11 susijusių *Leader* programų; kurios bendrai sudaro daugiau nei 40 % visų 2007–2013 laikotarpiui numatytų ES lėšų, valdymo institucijų auditu;
- su *Leader* susijusios Komisijos veiklos auditu.

Pirmoje 2009 m. pusėje, kai buvo vykdomi audito vietoje darbai, VVG buvo neseniai baigusios įgyvendinti savo 2000–2006 m. laikotarpio *Leader+* vietos plėtros strategijas¹¹ ir valstybės narės buvo jas atrinkusios, remdamosi savo 4 krypties strategijomis, atspindinčiomis jų planus, skirtus įgyvendinti *Leader* metodą 2007–2013 m. laikotarpiu. Išskyrus Vokietiją ir Aragoną (Ispanija), VVG dar nebuvo pradėjusi įgyvendinti savo 4 krypties strategijų.

¹¹ VVG Lenkijoje įgyvendino pereinamojo laikotarpio *Leader+* programas, kurios buvo nepalyginamos su kitų valstybių narių programomis.

- 10.** Remdamiesi teisės aktais bei Komisijos dokumentais ir leidiniais¹², Audito Rūmai parengė gerosios praktikos kriterijus. Pagal šiuos kriterijus Audito Rūmai išnagrinėjo atrinktųjų VVG veiklos rezultatus per *Leader+* laikotarpį, atsižvelgdami į jų 4 krypties strategijas. Auditas buvo atliekamas VVG patalpose, kad būtų galima peržiūrėti visą reikalingą dokumentaciją ir surengti interviu su VVG darbuotojais ir nariais apie esamą padėtį ir taikomą strategiją. Taip pat vietoje buvo patikrinti atrinkti projektai ir surengti interviu su projektų teikėjais.

Ten kur buvo nustatyti trūkumai ar geroji praktika, buvo vertinama susijusi nacionalinė ar regioninė priežiūros ar vertinimo informacija, siekiant nustatyti ar ši praktika buvo būdinga. Audito Rūmai įvertino Komisijos ir valstybių narių veiksmingumą *Leader* valdymo, stebėjimo, vertinimo ir priežiūros atžvilgiu, remdamiesi nacionalinėmis ir regioninėmis programomis ir veiklos taisyklėmis, taip pat inspektavimo rezultatais, įgyvendinimo ataskaitomis ir vertinimais. Auditas apėmė Komisijos atliktą susijusių 11 kaimo plėtros programų 4 krypties vertinimą ir valstybių narių atliktą 4 krypties VVG atranką.

- 11.** Pastabos suskirstytos pagal pagrindines atsakomybės sritis tokiu būdu:
- Kaip VVG įgyvendina *Leader* ypatumus?
  - Ar patikimai VVG valdo finansus?
  - Kaip Komisija ir valstybės narės valdo *Leader* programas?
  - Kaip Komisija ir valstybės narės vykdo priežiūrą ir vertinimą?

¹² Konkrečiai 2000 m. balandžio 14 d. Komisijos pranešimu valstybėms narėms, nustatančiu Bendrijos kaimo plėtros iniciatyvos (*Leader+*) gaires (OL C 139, 2000 5 18, p. 5) ir Reglamento (EB) Nr. 1698/2005 61–65 straipsniais.

1 LENTELĖ

ATRINKTOS VVG IR JŲ 4 KRYPTIES STRATEGIJŲ ĮGYVENDINIMO BIUDŽETAI

(milijonais EUR)

VVG santrumpa	Valstybė narė (regionas)	2007–2013 m. 4 krypties biudžetas ¹
DE-BY	Vokietija (Bavarija) ²	2,6
DE-MV	Vokietija (Meklenburgas-Priešakinė Pomeranija) ²	5,4
IE	Airija	14,6
EL	Graikija	6,5
ES-A	Ispanija (Aragonas)	7,1
ES-CM	Ispanija (Kastilija-La Manča)	3,9
FR (PL)	Prancūzija (Luaros kraštas)	1,5
FR (LR)	Prancūzija (Langedokas-Rusijonas)	3,2
IT-TOS	Italija (Toskana)	7,6
HU	Vengrija	5,9
PL (WP)	Lenkija (Pomorskas)	4,3
PL (WŚ)	Lenkija (Świętokrzyskie)	2,1
PT	Portugalija	6,0

¹ Įskaitant nacionalinį ar regioninį bendrąjį finansavimą.

² Apytiksliai skirta.

PASTABOS

VVG VYKDOMAS LEADER YPATUMŲ ĮGYVENDINIMAS SIEKIANT PRIDĖTINĖS VERTĖS

VVG ĮGYVENDINO LEADER METODĄ TAIP, KAD BUVO APRIBOTOS „LEADER YPATUMŲ“ PRIDĖTINĖS VERTĖS SUKŪRIMO GALIMYBĖS, NORS AUDITO RŪMAI NUSTATĖ GEROS PRAKTIKOS PAVYZDŽIŲ

METODAS „IŠ APAČIOS“

12. Metodo „iš apačios“ tikslas – skatinti dalyvavimą vietos kaimo plėtroje, pritraukiant vietos bendruomenę, ekonominių ir socialinių interesų grupes bei viešųjų ir privačių organizacijų atstovus. Vietos bendruomenė turėtų prisidėti nustatant pagrindinę vietos strategiją bei įgyvendinant veiklą (projektus), reikalingus šios strategijos tikslams pasiekti.

Visoms VVG pavyko daugiau ar mažiau pritraukti vietos bendruomenes, tačiau kai kurios VVG didžiąją dotacijų dalį skyrė savo pačių organizacijoms narėms

13. Su galimybėmis gauti dotacijas projektams VVG vietos bendruomenės pažindino įvairiais būdais: per viešus susitikimus ir renginius, per informacinius lapelius ir leidinius, per VVG interneto svetaines ir VVG narius. Tai leido VVG ne tik patenkinti jau esamą dotacijų poreikį, bet taip pat paskatinti kitus potencialius vietos veikėjus pamąstyti apie naujas investicijas ar kitus projektus. Pavyzdžiui, Toskanoje (Italija) VVG turėjo informacijos punktą vietos prekybos rūmuose. Taip pat *Leader* programos buvo reklamuojamos per vietos spaudą ir projektų vykdymo vietose įrengiant standus. Vengrijoje *Leader* projektai buvo reklamuojami įrengiant ženklus prie kiekvieno įvažiavimo į miestelius.

1 nuotrauka. Vengrija. Ženkla, kuriuose parodyta, kad kaimas dalyvavo Leader programoje

¹³ Graikijoje nacionalinės taisyklės draudė tokią pagalbą po kvietimo teikti projektų pasiūlymus paskelbimo. Apklaustieji projektų teikėjai už paraiškos dėl dotacijų parengimą mokėjo nuo 1 200 iki 3 500 eurų.

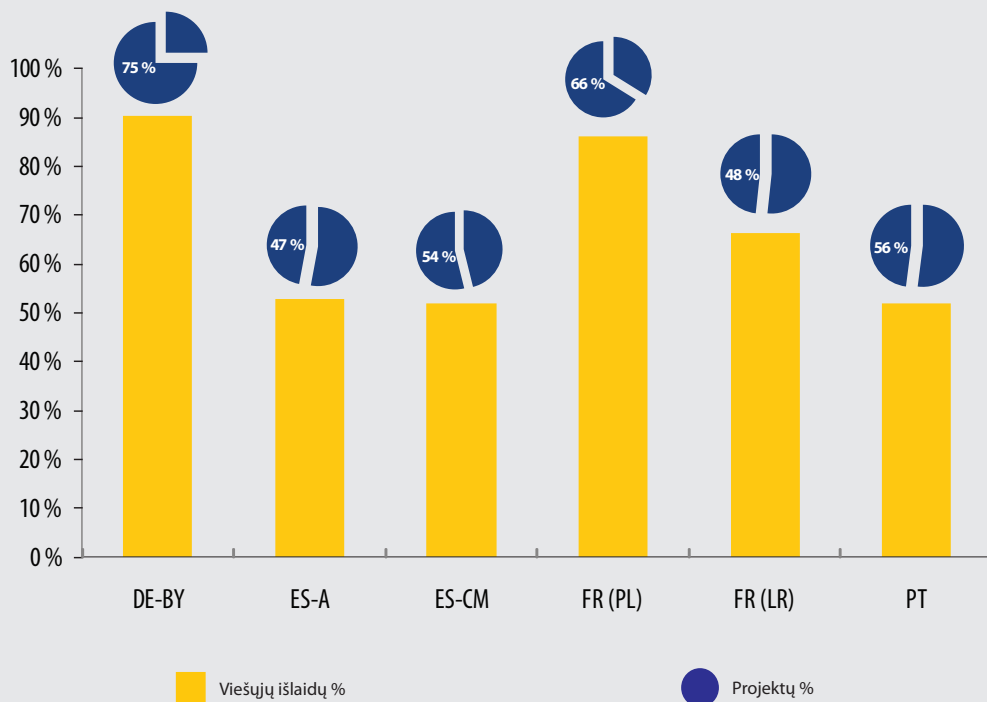
14. Taip pat visos VVG turėjo vietos skyrius, kuriuose darbuotojai padėjo projektų teikėjams rengti paraiškas dėl dotacijų¹³. Ši „nemokamo konsultavimo“ paslauga buvo svarbus skatinimo teikti paraiškas veiksnys, kadangi be šio konsultavimo ilgai trunkančios ir sudėtingos procedūros galėjo atgrasyti mažai partirties turinčius (ypač nedidelių) projektų teikėjus (žr. 70 dalį).
15. Nors daugeliui projektų buvo skiriamos tiesioginės subsidijos investicijoms, tyrimams ar renginiams, kai kurios VVG ėmėsi iniciatyvos su vietos veikėjais svarstyti ir rengti labiau strateginius projektus pradėdant nuo idėjos formulavimo. Pavyzdžiui, Vokietijos Meklenburgo-Priešakinės Pomeranijos žemėje VVG įsteigė darbo grupes, pavadintas „inovacijų kuopelėmis“, kurių užduotis buvo teikti konsultacijas ir padėti sudėtingesnių projektų teikėjams. Airijoje VVG įdarbino „projektų rengimo darbuotojus“: jų darbas buvo aktyviai ieškoti projektų, kurie padėtų pasiekti strategijos tikslus, idėjų ir tuos projektus rengti (žr. 2 langelį).

PROJEKTŲ RENGIMO DARBUOTOJŲ VAIDMUO AIRIJOS VVG

Projektų rengimo darbuotojai buvo atsakingi už veiklų ir iniciatyvų analizę, nustatymą ir rengimą, jų skatinimą ir sklaidą. Pavyzdžiui, „maisto sektoriaus“ darbuotojo užduotis buvo plėtoti vietos maisto produktų regioninį ženklą ir rinkodarą, rengti alternatyvias žemės ūkio iniciatyvas ir pan. Šis darbuotojas turėjo savo blogą, rengdavo susitikimus ir renginius ir juose dalyvaudavo, taip pat skatindavo maisto sektoriaus specialistus rengti projektus ir padėdavo jiems tai daryti.

16. Visos tikrintos VVG skyrė dotacijas projektams, kurių teikėjai buvo jų pačių organizacijos narės. Bavarijoje (Vokietija) VVG įgyvendinant *Leader+* programą, dalyvavo tik 12 įvairių projektų teikėjų, iš kurių šeši buvo tiesiogiai susiję su šia VVG. Šešiose iš 11 *Leader+* VVG tokios dotacijos sudarė nuo 50 % iki daugiau kaip 90 % bendro biudžeto (žr. 4 iliustraciją). Taip buvo sumažintos dotacijos kitiems bendruomenės nariams ir buvo apribotos jų galimybės dalyvauti įgyvendinant projektą.

4 ILIUSTRACIJA

VVG IR JŲ ORGANIZACIJOMS NARĖMS SKIRTOS DOTACIJOS¹

¹ Įskaitant organizacijas, kuriose VVG nariai turėjo tiesioginį interesą. Į Aragono duomenų bazę nebuvo įtrauktos dotacijos individualioms mažoms įmonėms, tais atvejais, kai teikėjas buvo VVG narys. VVG narystės politika yra skatinti bendruomenės įsitraukimą, todėl dalyvavimo galimybės nėra ribojamos (žr. 19 dalį).

- 17.** Visos VVG daugiau ar mažiau pritraukė vietos bendruomenę rengiant 4 krypties strategijas. VVG Langedoke-Rusijone (Prancūzija) ir Bavarijoje organizavo dalyvaujamoju procesu pagrįstus teminius seminarus, siekiant nustatyti vietovės privalumus, trūkumus, galimybes ir grėsmes (angl. SWOT – *strengths, weaknesses, opportunities and threats*) ir aptarti strategiją. Visos VVG surengė viešų susitikimų, kurių metu aiškino, kas yra *Leader* programa ir rinko projektų idėjas, tačiau Toskanoje, Airijoje, Portugalijoje ir Kastilijoje-La Mančioje (Ispanija), buvo sunku nustatyti, kokios šie susitikimai turėjo (ir ar išvis turėjo) įtakos VVG atliktai SWOT analizei ar vietos strategijos tikslų nustatymui. Susitikimai pirmiausia prisidėjo skatinant įvairių priemonių paklausą ir vertinant jos lygį bei renkant projektų pasiūlymus.

VIETOS VIEŠOSIOS PRIVAČIOS PARTNERYSTĖS

- 18.** Vienas svarbiausių *Leader* metodo ypatumų yra tas, kad sprendimai turi būti priimami ne valdžios institucijų, bet remiantis platesne vietos partneryste, kurioje vietos administracija dalyvauja, bet neturi balsavimo daugumos¹⁴. Bendruomenės įsitraukimą galima padidinti, leidžiant visoms suinteresuotoms vietos šalims dalyvauti vietos veiklos grupėse bei užtikrinant visų pagrindinių vietos veikėjų atstovavimą.

¹⁴ Reglamento (EB) Nr. 1698/2005 62 straipsnis: VVG turi sudaryti grupę kuri atitinkamoje teritorijoje atstovautų įvairių vietos socialinių ir ekonominių sektorių partneriams. Priimant sprendimus ekonominiai ir socialiniai partneriai, taip pat kiti pilietinės visuomenės atstovai, pavyzdžiui, ūkininkai, kaime gyvenančios moterys, jaunimas ir jo asociacijos, vietos partnerystėje turi sudaryti ne mažiau kaip 50 %.

VVG ne visuomet pavyko sukurti veiksmingą viešąją privačią partnerystę

19. Lenkijoje ir Aragone VVG taikė atviros narystės principą, pagal kurį įstoti kviečiami visi suinteresuotieji gyventojai ir organizacijos. Pavyzdžiui, Aragone VVG turėjo apie 500 narių (žr. **2 lentelę**). Graikijoje, priešingai, VVG turėjo mažiau narių, kurie buvo priimami pagal kvietimą, dėl to, galbūt, buvo užkirstas kelias kitoms vietos organizacijoms ir gyventojams, galėjusiems teigiamai prisidėti prie partnerystės (žr. **3 langelį**).

2 LENTELĖ

LEADER+ VVG NARIŲ SKAIČIUS

DE-BY	DE-MV	IE	EL	ES-A	ES-CM	FR (PL)	FR (LR)	IT-TOS	HU	PT
<i>VVG narių skaičius,</i>										
20	13	16	15	484	46	78	49	15	41	22
<i>iš kurių sprendimų priėmimo komiteto nariai</i>										
11	13	16	7	16	20	20	22	13	21	7

3 LANGELIS

VVG SUDĖTIS GRAIKIJOJE

VVG *Leader+* nariai buvo priimami pagal kvietimus ir vietos atstovai joje sudarė tik nedidelę jos dalį, o grupės struktūra leido viešojo sektoriaus atstovams daryti įtaką sprendimų priėmimui. Ji buvo organizuota panašiai kaip 15 akcininkų turinti įmonė, kurioje vietos savivaldybėms priklausė 97 % akcinio kapitalo. Valdyba, kurią sudarė devyni pagrindinių savivaldybių atstovai (daugiausia merai), įsteigė komitetą, įgaliotą priimti sprendimus dėl projektų paraiškų. Šį komitetą sudarė trijų savivaldybių bei keturių kitų organizacijų – prekybos rūmų, ekologine žemdirbyste užsiimančių ūkininkų asociacijos, moterų asociacijos ir mokslinių tyrimų organizacijos – atstovai.

20. Visose tikrintose VVG buvo asmenų iš įvairių sektorių ir grupių: daugiausia jose buvo vietos savivaldybių, turizmo ir ūkininkavimo sektorių bei mažų įmonių atstovų. Taip pat visų šių VVG sprendimų priėmimo komitetuose buvo moterų. Jaunimas yra pagrindinė ES kaimo plėtros politikos tikslinė grupė ir jo įtraukimas į sprendimų priėmimo procesą gali užtikrinti, kad į jų reikmes ir galimybes bus tinkamai atsižvelgiama ir kad bus priimami atitinkami sprendimai. Tik septyniose iš 13 su 4 kryptimi susijusių VVG buvo jaunimo atstovų (o iš viso VVG sprendimų priėmimo komitetuose jaunimo atstovų buvo tik Ispanijoje ir Vengrijoje). Kitos VVG pareiškė, kad jų regione nėra jaunimo organizacijų, tačiau nė viena jų nesiėmė jokių specialių priemonių, kad įtrauktų į savo darbą jaunus žmones.
21. Visų VVG sprendimų priėmimo komitetuose buvo ne daugiau kaip 50 % viešojo sektoriaus atstovų, kaip tai nustatyta reglamentu. Tik Prancūzijoje VVG turėjo vidaus taisykles, reikalaujančias „dvigubo kvorumo“, t. y. kad grupės nariai iš privataus sektoriaus sprendimų priėmimo posėdžiuose sudarytų ne mažiau kaip 50 % balsuojančiųjų (nors šios taisyklės ne visada buvo laikomasi).
22. Audito Rūmai nustatė daugiau atvejų, kai nebuvo griežtai laikomasi *Leader* principų. Langedoke-Rusijone (Prancūzija) *Leader+* sprendimų priėmimo komiteto pirmininkas turėjo lemiamo balso teisę, o tai faktiškai reiškė viešojo sektoriaus daugumą. VVG Luaros krašte (Prancūzija) didžiąją VVG komiteto „privataus sektoriaus“ narių dalį sudarė vietos savivaldybių įsteigtų asociacijų atstovai (žr. **4 langelį**). Šis komitetas siūlė projektus vietos savivaldybių profsąjungai, kuri priimdavo galutinį sprendimą dėl projektų dotacijų.

VVG NARIAI LUAROS KRAŠTE (PRANCŪZIJA)

VVG atliko vidaus vertinimą, kuris parodė, kad „šio programavimo komiteto sudėtis vis dėlto kelia visų vietos veikėjų atstovavimo problemą. Beveik visi atrinktieji privataus sektoriaus partneriai atėjo iš šio krašto asociacijų (komunų susivienijimų). Kiekvienai šių asociacijų pirmininkauja renkamas (komunos) narys. Nepaisant to, kad šios asociacijos labai gerai išmano vietos teritorijos problemas [...], būtų naudinga įtraukti vietos įmonių vadovų arba ne vien šio krašto asociacijų narių. Be to, nebuvo atstovaujami nei Prekybos ir pramonės rūmai, nei Amatų rūmai, – tik Žemės ūkio rūmai programavimo komitete turėjo vieną atstovą.“

- 23.** Portugalijoje VVG kartais priimdavo sprendimus, remdami nedideliu skaičiumi vien tik vietos tarybų atstovų balsų (žr. **5 langelį**)¹⁵. Tokiais atvejais nebuvo sukuriama potenciali partnerystės sprendimų priėmimo pridėtinė vertė.

¹⁵ VVG Bavarijoje taip pat patvirtino projektų pasiūlymus nedideliu dalyvavusių narių balsų skaičiumi (žr. **14 langelį**).

TERITORINĖS VIETOS PLĖTROS STRATEGIJOS

- 24.** Pagal teritorinį metodą VVG turėtų parengti ir įgyvendinti plėtros strategiją, pagrįstą savita jų teritorijos padėtimi, atsižvelgiant į jos privalumus ir trūkumus. Kad galėtų pasinaudoti visomis šio metodo galimybėmis, VVG savo specifinius poreikius ir galimybes turėtų išreikšti vietos tikslais ir įgyvendinti savo strategijas, pagrindinį dėmesį skiriant šių tikslų pasiekimui.
- 25.** VVG savo tiksluose turėtų tiksliai apibrėžti vietos išdirbius, kuriuos jos numato pasiekti taikydamos savo strategijas, tokiu būdu suteikiant aiškų pagrindą ir gaires kasdieniam programų valdymui bei veiklos valdymui ir atskaitomybei.

VVG PORTUGALIJOJE: DALYVAVIMAS BALSUOJANT

VVG sprendimų priėmimo komitetas buvo sudarytas iš trijų vietos savivaldybių atstovų (kurie pakaitomis vykdė pirmininko, jo pavaduotojo ir išdininko pareigas), taip pat vienos kultūros asociacijos, mažų įmonių asociacijos, vietos pramonės asociacijos ir žemės ūkio asociacijos atstovų.

Audito Rūmai išnagrinėjo aštuonių posėdžių, kuriuose buvo patvirtinti atrinktieji projektai, protokolus. Trijuose posėdžiuose narių iš savivaldybių dalyvavo tiek pat kiek narių iš kitų organizacijų. Kituose penkiuose posėdžiuose daugumą sudarė trijų savivaldybių atstovai. Dviem atvejais VVG atrinko projektus vien tik trijų savivaldybių atstovų balsais.

VVG skyrė nepakankamą dėmesį vietos (teritorinių) strategijos tikslų pasiekimui

- 26.** VVG *Leader+* vietos strategijose iškelti tikslai nebuvo konkretūs, išmatuojami ir pasiekiami per nustatytą laiką. Dauguma jų buvo tokio bendro pobūdžio, kad juos galima būtų pritaikyti bet kuriai kaimo vietai (žr. pavyzdį **6 langelyje**). Tokie tikslai kaip antai „kovoti su kaimų tuštėjimu ir atsisakymu nuo tradicinio ūkininkavimo“ (VVG Portugalijoje) galėjo būti išmatuojami, bet praktiškai tokie nebuvo, kadangi nebuvo duomenų apie pradinę padėtį ar tikslus, kuriuos užsibrėžta pasiekti. Tikslai buvo išreikšti neaiškiai. Pavyzdžiui, „reklamuoti vietos savitumus gerinant ir skatinant vietos paslaugas ir produktus“ (VVG Graikijoje), kur nusakoma, ką VVG ketina veikti, o ne padėtis, kurią numatoma pasiekti.
- 27.** VVG nesutelkė pakankamų pastangų tikslams pasiekti. Pavyzdžiui, Langedoke-Rusijone (Prancūzija) *Leader+* strategijos pagrindinis tikslas buvo naudoti naujas technologijas siekiant padidinti kaimo vietovių konkurencingumą. Atsiradus galimybei gauti bendrąjį finansavimą iš nacionalinės turizmo programos, VVG įvedė naują išlaidų priemonę, skirtą finansuoti tokias infrastruktūras, kaip, pavyzdžiui, kalnų dviračių centras.

VVG MEKLENBURGE-PRIEŠAKINĖJE POMERANIJOJE: VIETOS STRATEGIJOS TIKSLŲ PAVYZDYS

Buvo iškelti keturi tikslai:

- 1) padidinti vietovės patrauklumą;
- 2) sukurti turizmo regionų tinklą;
- 3) naujos paslaugos ir su užimtumu susijusi veikla;
- 4) pagerinti regiono ekonominę struktūrą per atvirumą ir skatinant naujas darbo vietų kūrimo galimybes.

Prie kiekvieno šių tikslų buvo pridėtas skirsnis, pavadintas „tikslas/strategija“, kuriame buvo aprašyta padėtis ir bendrais bruožais tai, ką VVG ketino daryti: pavyzdžiui, „remti iniciatyvas, skirtas moterų ir jaunimo mokymui“. Nebuvo jokių konkrečių nuorodų, kas buvo numatyta pasiekti įgyvendinant strategiją. Prie strategijos tikslų nebuvo pridėta jokia esamos padėties ir padėties, kurios siekiama, aprašymo.

28. Vietos strategijos tikslų įgyvendinimas nebuvo lemiamas veiksnys atrenkant projektus (žr. **7 langelį**). Pavyzdžiui, VVG Portugalijoje planavo finansuoti turizmo infrastruktūras, susijusias su „stipriomis“ strategijos „teritorinėmis temomis“: vietos kultūros ir upių sandūroje. VVG skyrė dotaciją gokartų centrai papildomiems gokartams ir laiko matavimo įrangai įsigyti, nors tai nebuvo susiję su jokia teritorine tema.

7 LANGELIS

VVG PORTUGALIJOJE: KELIO ŽENKLŲ PIRKIMO PROJEKTAS

Vienas iš VVG tikslų buvo tyrinėti, plėtoti ir skatinti su temomis susijusius turistinius maršrutus. VVG naudojo atitinkamai priemonei skirtą biudžetą tam, kad teiktų savivaldybei dotaciją, kad ši įsigytų kelio ženklų, tokių kaip, pavyzdžiui, ženklas „Stop“ arba pažymėtų baltomis juostomis vietos kelių vidurį bei stovėjimo aikšteles. Kai kurie kelio ženklai buvo skirti tai ar kitai turizmo pramogų krypčiai parodyti, tačiau projektu nebuvo sukurtas nė vienas tikras turizmo maršrutas.

- 29.** VVG Graikijoje, Toskanoje ir Ispanijoje¹⁶ įgyvendino savo strategijas kaip „priemonės“, kurias valstybė narė nustatydavo klasifikuodama panašius projektus biudžeto valdymo ir atskaitomybės tikslais. Pavyzdžiui, VVG Graikijoje turėjo tokias priemones, kaip „parama verslo investicijoms“. Pastaroji buvo padalinta į „kaimo turizmo projektus“, „šiuolaikinių technologijų projektus“ ir pan. Kiekvienas jų savo ruožtu buvo padalintas į „veiksmus“, tokius kaip „kurti turistų apgyvendinimo vietas“. Toks skirstymas palengvina VVG veiklos priežiūrą ir kontrolę, tačiau taip pat sukuria riziką, kad VVG įgyvendins išlaidų priemones (vertindamos ir atrinkdamos projektus pagal jų tinkamumą finansuoti), neatsižvelgdamos į vietos strategijų tikslus.
- 30.** VVG ragino teikti projektų pasiūlymus, atitinkančius atskiros priemonės tinkamumo finansuoti reikalavimus, o ne tuos projektus, kurie būtų leidę pasiekti specifinius vietos strategijos tikslus. VVG vertino, ar projektų pasiūlymai „atitinka“ strategiją ir ar jie „dera“ su ja, tačiau tikslai buvo tokie platūs, kad praktiškai buvo neįmanoma atmesti tinkamą finansuoti projektą, nebent buvo viršijamos priemonei skirtos lėšos. VVG ir toliau teikė dotacijas net po to, kai būdavo pasiekiami numatytieji rezultatai¹⁷.
- 31.** Vykdamt priežiūrą ir rengiant ataskaitas didžiausias dėmesys taip pat buvo skiriamas priemonėms: VVG vykdė įgyvendinamų projektų priežiūrą, analizavo juos ir rengė ataskaitas atsižvelgdami į kiekvieną išlaidų priemonę, tačiau jos nerinko jokių duomenų, kurie leistų įvertinti, ar vietos strategijos tikslai buvo pasiekti.
- 32.** Pavyzdžiui, VVG Airijoje, baigus įgyvendinti *Leader+* programą, paskelbė apžvalgą to, ko jai pavyko pasiekti. Šioje apžvalgoje buvo skirsnis, pavadintas „ką mes žadėjome“, kuriame išvardyti strategijos tikslai. Kitas skirsnis buvo „ką mes įvykdėme“, kuriame aprašyti įgyvendinti projektai. Pastarieji buvo suskirstyti pagal priemones, kaip antai „mokymo projektai“. Tačiau nieko nebuvo pasakyta apie tai, kas padaryta ar pasiekta įgyvendinant strategijos tikslus. Prancūzijos ir Vokietijos VVG, kurios neprivalo laikytis nacionalinių ar regioninių priemonių, savo ataskaitose taip pat vardijo įgyvendintus projektus, o ne pasiektus tikslus¹⁸.

¹⁶ Tas pats mažesniu mastu pasakyta ir apie VVG Airijoje.

¹⁷ Pavyzdžiui, paskelbus kvietimą teikti turistų apgyvendinimo projektų pasiūlymus, VVG Graikijoje patvirtino dotacijas projektams, kurie 20 % viršijo tiksluose numatytą naujų kambarių turistams skaičių. Atsižvelgdama į didelę paklausą, VVG paskelbė naują kvietimą teikti turistų apgyvendinimo projektų pasiūlymus.

¹⁸ Dalinė išimtis yra VVG Bavarijoje, organizavusi seminarą, kuriame buvo nagrinėjama, ar buvo pasiekti *Leader+* strategijos tikslai.

33. Audito metu dauguma VVG dar nebuvo nusistačiusios projektų atrankos kriterijų ar įdiegę priežiūros ir vertinimo sistemų 2007–2013 m. programavimo laikotarpiui, tačiau pagal turimą informaciją VVG nenumatė ką nors rimčiau keisti. VVG 4 krypties strategijose taip pat nenustatyti vietos specifiniai tikslai ir visos valstybės narės, išskyrus vieną, reikalavo taikyti bendras priemones (žr. 84 dalį).

INOVACINIS IR DAUGIASEKTORIS METODAI

34. *Leader* numatytas kaip inovacinis metodas. VVG turėtų rengti ir įgyvendinti savo strategijas taip, kad kaimo vietos plėtra būtų mobilizuojama ir skatinama, siūlant inovacinius tiek senų, tiek naujų kaimo problemų sprendimo būdus. VVG gali sukurti pridėtinę vertę, darydamos kažką skirtingo, nei numatyta vietos savivaldybių programose ir veikloje. Todėl projektai, kurie yra susiję su įprastine vietos savivaldybių veikla ar yra tinkami finansuoti pagal kitas programas, pagal *Leader* programas turėtų būti finansuojami tik išskirtinėmis aplinkybėmis, kai tai galima pagrįstai pateisinti strateginiu būtinumu.
35. Kitas *Leader* metodo ypatumas yra tas, kad jį taikant turi būti atsižvelgiama į *daugiasektorę* strategijos koncepciją ir įgyvendinimą, pagrįstą įvairių vietos ekonomikos veikėjų ir sektorių tarpusavio sąveika.

VVG praktiškai negalėjo įrodyti, kad jų strategijose ar projektuose numatyta inovacija ar sektorių tarpusavio sąveika. VVG finansavo projektus, kurie mažai skyrėsi nuo kitų ES programų projektų arba atitiko įprastinę vietos savivaldybių veiklą

36. Kaip jau minėta 18–23 dalyse, VVG partnerystės užtikrino įvairių sektorių veikėjų tarpusavio sąveiką, tačiau VVG strategijose ir projektuose ji buvo nepakankama. Kai kurios VVG galėjo pademonstruoti tarpusavio sąveikos pavyzdžių, pvz., Airijoje strategija leido suburti gamintojus, mažmeninius pardavėjus ir turizmo sektoriaus veikėjus prekiaujant vietos produktais. Tačiau dauguma VVG finansavo nepriklausomus projektus, kurie buvo skirti remti įprastinę projektų teikėjų veiklą (žr. **priedą**).

- 37.** *Leader+* atveju dauguma VVG turėjo aiškius kriterijus, leidžiančius įvertinti projektų pasiūlymų inovacinį ar eksperimentinį pobūdį (žr. **3 lentelę**)¹⁹. Nepaisant šių kriterijų, VVG patvirtino projektus, kurie nebuvo griežtai novatoriško pobūdžio. Pavyzdžiui, Graikijoje paraiškų dėl dotacijų formose buvo aprašyti planuojamų investicijų į restoranus, svečių namus, metalo gaminius, vynines ir pan. inovaciniai ar eksperimentiniai ypatumai, tačiau praktiškai į juos nebuvo atsižvelgta (žr. **8 langelį**).
- 38.** Toskanoje, VVG ragino teikti projektų pasiūlymus pagal priemonę „parama įmonėms, skirta procesų ir produktų inovacijoms“. Vienas obuolių augintojas pateikė projekto pasiūlymą, kuris iš esmės buvo skirtas standartinėms vaisių dėžėms įsigyti ir kurį VVG klasifikavo kaip „inovacinę investiciją, leidžiančią sumažinti gamybos sąnaudas bei palengvinti derliaus surinkimą ir pakavimą“, remdamasi tuo, kad „tai buvo naujovė pačiai bendrovei“. Pagal šią klasifikaciją projektas už inovaciją buvo įvertintas 7 balais iš dešimties. VVG Vengrijoje vertino projektų pasiūlymų „inovaciją ir naujumą“ ir suteikė maksimalų balų skaičių visiems šešiams nagrinėtiems projektams. Vienas projektas buvo skirtas atnaujinti svečių namų įrangą, pavyzdžiui, nupirkti dviračių svečiams naudoti, kas sudarė naują paslaugą vietovėje. Tačiau negalima laikyti naujove projekto, skirto parengti į projekto teikėjo vynuogynus vedančio kelio grindimo planą; arba projekto, skirto nusėdusioms klebonijos sienoms sutvirtinti.

¹⁹ VVG vykdytas projektų pasiūlymų vertinimas nagrinėjamas 58 dalyje.

3 LENTELĖ

INOVACINIŲ PROJEKTŲ ATRANKA

DE-BY	DE-MV	IE	EL	ES-A	ES-CM	FR (PL)	FR (LR)	IT-TOS	HU	PT
Ar VVG turi aiškius kriterijus, kaip vertinti inovacinį ar eksperimentinį projekto pobūdį?										
Ne	Ne	Taip	Taip	Taip	Taip	Ne	Ne	Taip	Taip	Taip
„Inovacijos“ kriterijaus santykinė dalis visame vertinime (%).										
n. d. ¹	n. d. ¹	n. d. ¹	13	7	4	n. d. ¹	n. d. ¹	10-19	8	10

¹ VVG Prancūzijoje ir Vokietijoje nedokumentavo jokių projektų vertinimų pagal atrankos kriterijus. VVG Airijoje tai darė, tačiau nevertino balais.

39. 2000 m. metinėje ataskaitoje Audito Rūmai pažymėjo, kad VVG teikia dotacijas projektams, kurie galėjo būti finansuoti pagal kitas programas. Komisija atsakė, kad „... pagal *Leader* gali prireikti finansuoti kai kuriuos atskirus projektus, – kurie, žiūrint izoliuotai, būtų tinkami finansuoti pagal pagrindines programas, – tais atvejais, kai šie projektai yra būtini įgyvendinant konkrečios vietos veiklos grupės inovacinę plėtros programą.“
40. Tai, kad didžioji dotacijų dalis buvo skirta mažiems projektams, išskyrė *Leader* iš kitų ES finansavimo programų. Pavyzdžiui, VVG Airijoje suteikė dotacijas nuo mažiau kaip 1 000 iki daugiausia 65 000 eurų. Tačiau aštuonios iš 11 *Leader+* VVG finansavo projektų iš viso už 200 000 eurų ar daugiau (žr. projektų sąrašą **priede**). Investicijos į vynes, alyvuogių aliejaus malūnus, kaimo atnaujinimo projektus ir pan. būtų buvusios tinkamos finansuoti pagal kitas ES programas. Šiais atvejais VVG galėjo įrodyti, kad projektai *atitiko* jų strategiją, tačiau nesant specifinių vietos tikslų (žr. 26 dalį), negalėjo įrodyti, kad projektai buvo *būtinai*.

VVG GRAIKIJOJE PATVIRTINTAS „EKSPERIMENTINIS PROJEKTŲ POBŪDIS“

Visose šešių audituotų privataus sektoriaus projektų paraiškų formose eksperimentinis pobūdis buvo pateiktas tinklų kūrimo veikla. Visas šias formas užpildė konsultantai. Tačiau visi apklausti projektų teikėjai teigė niekada nedalyvavę tokio pobūdžio veikloje. Pavyzdžiui, metalo dirbtuvės projekto teikėjas nieko nežinojo apie vietos mažų įmonių tinklą nei to, kad šiame projekto pasiūlyme buvo numatytas dalyvavimas šiame tinkle.

Be to, paraiškoje dėl dotacijos projektas pristatytas kaip atitinkantis VVG vietos strategiją, kadangi jis buvo susijęs su tradiciniais metalo dirbiniais ir padėjo išsaugoti tradicijas bei vietos pastatų ypatumus. Iš tikrųjų pagrindinis projekto teikėjo verslas buvo šiuolaikiškos formos aliuminio dirbinių gamyba.

41. Be to, potenciali *Leader* metodo pridėtinė vertė sumažėja, jei šis metodas naudojamas viso labo kaip papildomas šaltinis įprastinei savivaldybės veiklai finansuoti. Nors privalomos veiklos sritys, tokios kaip švietimas, iš principo finansuojamos nebuvo, visos VVG, išskyrus VVG Airijoje, skyrė dotacijas vietos savivaldybių teikiamiems projektams (žr. **9 langelį** ir projektų sąrašą **priede**). Kai kurie šių projektų, teikiant paraišką dėl *Leader* dotacijos, jau buvo baigti (žr., pavyzdžiui, **10 langelį**), taigi šiais atvejais dotacijos buvo panaudojamos tik vietos savivaldybių biudžetams papildyti.

9 LANGELIS

LEADER+ DOTACIJŲ SKYRIMO VIETOS VALDŽIOS INSTITUCIJOMS PAVYZDŽIAI

VVG Kastilijoje-La Mančioje: Viena savivaldybė, kuri buvo VVG narė, teikė projektą vaikų žaidimų aikštelei aptverti. Projekte buvo numatyta pastatyti kaimiško stiliaus plytų sieną su metalo tvorele ant viršaus už 36 000 eurų (iš kurių 26 500 eurų ES suteikta *Leader* dotacija ir 500 eurų iš nacionalinių ir regioninių institucijų).

VVG Graikijoje: Viena savivaldybė, kuri buvo VVG narė, pateikė projektą, skirtą atnaujinti drenažo sistemą ir perkloti šaligatvius bei kelio dangą miesto centre. *Leader+* finansavimas (211 000 eurų) padengė mažos dalies sąnaudas. Savivaldybė iš viso gavo 1,4 milijono eurų nacionalinį finansavimą užbaigti projektą likusiose gatvėse.

10 LANGELIS

DOTACIJŲ, SKIRTŲ UŽBAIGTI PROJEKTUS, PAVYZDŽIAI

VVG Toskanoje: Projektas „Paslaugos piliečiams ir vietos teritorijai“. 2004 m. gegužės mėnesį VVG paskelbė kvietimą teikti projektų pasiūlymus ir 2004 m. liepos 12 d. vykusio posėdžio metu priėmė sprendimą skirti 121 470 eurų dotaciją savivaldybių konsorciui (kuris buvo atstovaujamas VVG sprendimų priėmimo komitete). Susitarimo dėl dotacijos data buvo 2004 m. rugsėjo 20 d. Projektas, skirtas visą parą veikiančiai veterinarinės paslaugų ir informacijos tarnybai bei medžioklės, žvejybos ir grybavimo leidimų išdavimui, buvo pradėtas 2001 m. vasario mėn., o paskutinės sąskaitos faktūros data buvo 2004 m. liepos 5 d.

VVG Luaros krašte (Prancūzija): *Komunų* grupė (kurios pirmininkas buvo VVG narys), ėmėsi vykdyti bibliotekų registruojamą kompiuterizavimo ir tinklo kūrimo projektą. Mokėjimo agentūros inspektavimo ataskaitoje teigiama, kad „projekto paraiškos pateikimo dieną [...] beveik visa kompiuterinė įranga buvo sukomplektuota, katalogavimas buvo baigtas ir vyko darbuotojų mokymas dirbti su programomis. [...] Tą dieną, kai VVG atrinko projektą, buvo likusi neapmokėta tik viena 91,20 euro sąskaita faktūra.“

42. Audito metu dauguma audituotų VVG dar nebuvo pradėjęs įgyvendinti 4 krypties. Tačiau jų strategijose buvo nedaug konkrečių įsipareigojimų dėl inovacijų ar sektorių tarpusavio sąveikos.

TINKLŲ KŪRIMO IR BENDRADARBIAVIMO PROJEKTAI

43. Tinklų kūrimas apima patirties mainus: juo siekiama perteikti gerąją praktiką, skleisti inovacijas ir mokytis iš klaidų. Bendradarbiavimo projektai (kuriuose dalyvauja dvi ar daugiau VVG) gali padidinti pridėtinę vertę dėl savo kritinės masės ir papildomumo – jie leidžia pasiekti rezultatų, kurių viena VVG pasiekti negalėtų.

Ne visos VVG pakankamai aktyviai dalyvavo tinklų kūrimo ir bendradarbiavimo projektuose

44. Visos VVG bent jau dalyvavo susitikimuose su kitomis VVG regioniniuose ar nacionaliniuose tinkluose, tačiau dauguma šių susitikimų buvo skirti organizaciniams klausimams. VVG Airijoje ypatingai aktyviai lankė seminarus, vyko vizitų į kitų valstybių narių VVG ir jas priimdavo. VVG Meklenburge-Priešakinėje Pomeranijoje, Airijoje ir Portugalijoje pateikė projektų gerosios praktikos pavyzdžių ES leidiniams ir duomenų bazėms.
45. Visos VVG, išskyrus VVG Vengrijoje, dalyvavo bendradarbiavimo projektuose. VVG Prancūzijoje, Toskanoje ir Graikijoje susidūrė su organizaciniais sunkumais, ypač dėl to, kad pagal skirtingas regionines ar nacionalines *Leader* programas taikomos skirtingos procedūros. Kai kurios finansuotos veiklos buvo susijusios su vizitais, mainais ir konferencijomis, o ne su bendru projekto įgyvendinimu. VVG Kastilijoje-La Manchoje panaudojo bendradarbiavimo projektų biudžetą susimokėti regioninio VVG tinklo abonementinį mokestį ir kurti dokumentų valdymo sistemą rengiantis 2007–2013 laikotarpiui. Tokios išlaidos turėjo būti finansuojamos iš VVG einamųjų išlaidų biudžetų.

- 46.** Išskyrus VVG Kastilijoje-La Mančioje, Vengrijoje ir Portugalijoje, VVG 4 krypties strategijose buvo pateiktas išsamus planuojamų bendradarbiavimo projektų aprašas. Mažai konkrečios informacijos buvo pateikta apie planuojamus tinklų kūrimo projektus.

²⁰ Finansiniame reglamente reikalaujama, kad ES biudžeto lėšos būtų panaudojamos laikantis efektyvumo principo, kuris apibrėžiamas kaip geriausias panaudotų išteklių ir pasiektų rezultatų santykis.

VVG FINANSŲ VALDYMO PATIKIMUMAS

VVG NEPAKANKAMAI ATSIŽVELGĖ Į BŪTINYBĘ EFEKTYVIAI PANAUDOTI IŠTEKLIUS BEI TAIKYTI TEISINGAS IR SKAIDRIAS PROCEDŪRAS

DOTACIJŲ IŠLAIDŲ EFEKTYVUMAS

- 47.** VVG vykdo ES biudžeto išlaidas skirdamos dotacijas projektams. Todėl jos privalo įsitikinti, kad skirtosios dotacijos sudaro efektyviausiai panaudojamą viešojo finansavimo dalį²⁰.

VVG nesiekė maksimalaus dotacijų išlaidų efektyvumo

- 48.** Viena iš rizikų bet kurios dotacijų programos projekto efektyvumui yra tai, kad projekto teikėjas galėjo įgyvendinti projektą ir be dotacijos, o tai sudaro vadinamą „savaimingumo efektą“: dotacija nesukuriamas papildomas poveikis. VVG turėtų būti lengviau nei organizacijoms, valdančioms programas „iš viršaus“, įvertinti savaimingumo riziką, kadangi jos geriau žino padėtį vietoje ir artimiau bendrauja su projektų teikėju, rengdamos paraišką dėl dotacijos.
- 49.** Ryškus savaimingumo efekto rodiklis yra tai, kad projekto teikėjas pradėjo projektą anksčiau, nei VVG priėmė sprendimą dėl dotacijos skyrimo. Išskyrus VVG Vokietijoje, visos VVG skyrė dotacijas tokiems projektams. Taip atsitinka todėl, kad projekto teikėjai būna pasirengę įgyvendinti projektą be dotacijos (o tai reiškia savaimingumo efektą) arba todėl, kad dotacija jiems buvo pažadėta anksčiau nei buvo atliktos projekto įvertinimo ir sprendimo procedūros.

- 50.** Tik VVG Airijoje turėjo procedūras, skirtas įsitikinti, ar projektų pasiūlymuose nėra savaimingumo efekto rizikos (nors ir ten atliktų patikrų dokumentacija buvo nepakankama). Kitos VVG žiūrėjo į projekto pradžios datą kaip į paprastą tinkamumo finansuoti klausimą.
- 51.** Kiekviena valstybė narė taikė kitokias tinkamumo finansuoti taisykles. Graikijoje, Airijoje, Ispanijoje ir Vengrijoje projektai buvo tinkami finansuoti nuo paraiškos dėl dotacijos pateikimo dienos. Portugalijoje projektai galėjo būti pradėti 90 dienų prieš pateikiant paraišką. Pagal Prancūzijoje ir Toskanoje taikomas taisykles projektas neturi būti *užbaigtas* paraiškos pateikimo dieną²¹. VVG laikė, kad ši sąlyga yra vykdoma, kol projekto teikėjas neapmokėjo paskutinės projekto išlaidų sąskaitos faktūros, net jei fiziškai projektas buvo užbaigtas (žr. **10 langelį**).
- 52.** Be to, VVG Prancūzijoje ir Toskanoje pirmenybę atvirai teikė projektams, kurie jau buvo užbaigti, kadangi dotacijos galėjo būti patvirtintos ir išmokėtos per trumpą laikotarpį be vėlavimo rizikos (žr. **11 langelį**). Tokiu būdu VVG galėjo išvengti „įsipareigojimų panaikinimo“, t. y. procedūros, kuria kai kurios valstybės narės metų pabaigoje panaikindavo nepanaudotą VVG biudžetų likutį.

²¹ Išskyrus dotacijas įmonėms, kurias reglamentuoja ES valstybės pagalbos taisyklės.

PAVYZDŽIAI, KAI VVG PIRMENYBĘ TEIKIA UŽBAIGTIEMS PROJEKTAMS

VVG Toskanoje: Skelbdama kvietimą teikti „kaimų atnaujinimo ir pagerinimo“ pasiūlymus, VVG nustatė projektų atrankos kriterijus, leidžiančius skirti iki 30 balų. Vienas iš šių kriterijų buvo projekto „parengties laipsnis“, leidžiantis skirti iki 12 balų maksimumą, jei projekto teikėjas gali atlikti galutinius projekto mokėjimus per 30 dienų nuo projekto pasiūlymo pateikimo.

VVG Langedoke-Rusijone (Prancūzija): Viena universitetinė asociacija (kuri buvo VVG narė) pradėjo įgyvendinti seno botanikos sodo atnaujinimo ir atidarymo lankytojams projektą, kurio galutinės išlaidos buvo padarytos 2008 m. rugpjūčio mėn. VVG atrinko šį projektą 2008 m. rugsėjo 16 d., o susitarimą dėl dotacijos pasirašė spalio 1 d. VVG posėdžio protokole paaiškinta, kad siekiant išnaudoti visą likusį *Leader+* biudžetą, reikėjo atrinkti jau užbaigtus projektus tam, kad dotacijos galėtų būti išmokėtos iki spalio mėn. pabaigos.

- 53.** Papildomą riziką efektyvumui sudaro tai, kad projektų teikėjai gali nesistengti įgyvendinti projektą mažiausiomis sąnaudomis, užtikrinančiomis reikalingą kokybę. Ši rizika padidėja, kai dotacija sudaro didelę projektų sąnaudų dalį (kai kurios VVG skyrė dotacijų, sudarančių 80 % ar net visus 100 % projekto išlaidų²²). Taip pat egzistuoja dirbtinai išpūstų sąskaitų faktūrų rizika. Tik Airijos, Graikijos ir Toskanos VVG turėjo patenkinamas procedūras, leidžiančias įvertinti viešojo ir privataus sektorių projektų išlaidų pagrįstumą.
- 54.** Efektyviausia dotacija būtų tuomet, kai mažiausiomis sąnaudomis būtų užtikrintas projekto gyvybingumas ir pasiekti numatyti rezultatai. Tačiau daugelis VVG visiems projektams naudojo tą patį dotacijos procentinį dydį (iki maksimalios tinkamos finansuoti sumos), neatsižvelgdamos į galimą projekto naudingumą ar galimybes pasinaudoti kitais finansavimo šaltiniais²³.
- 55.** VVG Luaros krašte (Prancūzija) *Leader+* laikotarpio pabaigoje padidino dotacijos procentinę dalį, kad užtikrintų viso biudžeto panaudojimą. To pasekmė buvo tai, kad vietos savivaldybė, pateikusi paraišką dėl 12 000 eurų dotacijos bibliotekos registrams kompiuterizuoti ir jungti į tinklą, tam pačiam projektui gavo daugiau kaip 25 000 eurų.

SAŽININGOS IR SKAIDRIOS PROCEDŪROS

- 56.** Atrinkdamos projektus VVG skiria viešąsias lėšas, tačiau jos nėra įpareigosotos demokratiškai atsiskaityti. Todėl yra būtinas didelis skaidrumo laipsnis, o VVG turėtų gebėti įrodyti, jog nuosekliai laikėsi nustatytų procedūrų.

Procedūros nepakankamai sumažino konkrečią riziką, kylančią dėl to, kad vietos veiklos grupėms buvo suteikta sprendimų priėmimo teisė

- 57.** Tik VVG Meklenburge-Priešakinėje Pomeranijoje ir Luaros krašte (Prancūzija) savo interneto svetainėse paskelbė projektų atrankos posėdžių protokolus. Tačiau dauguma VVG paskelbė kai kurių ar visų įgyvendintų projektų sąrašus ar detalią informaciją programos pabaigoje.

²² Įskaitant nacionalinį bendrąjį finansavimą.

²³ Šios praktikos privalumai yra paprastumas ir skaidrumas, tačiau ją taikant ES biudžetas nebūtinai panaudojamas pačiu efektyviausiu būdu.

- 58.** VVG Vokietijoje ir Prancūzijoje neturėjo jokių oficialių dokumentuotų projektų vertinimo procedūrų. Kai kuriuose sprendimų priėmimo komitetų posėdžių protokoluose buvo pateiktos trumpos svarstymų santraukos, tačiau jose ne visuomet buvo pateikti veiksniai, į kuriuos buvo atsižvelgta. VVG Graikijoje, Portugalijoje, Ispanijoje, Vengrijoje ir Toskanoje vertino projektus lyginamuoju būdu, vertindamos projektų pasiūlymus balais pagal standartizuotus projektų atrankos kriterijus, kas yra gera praktika, tačiau daugeliu atvejų nebuvo dokumentuota, kuo remiantis buvo skiriami balai, ir buvo akivaizdžių prieštaravimų (žr. **12 langelį**). Nė viena VVG nedokumentavo projektų vertinimo ir atrankos proceso pakankamai išsamiai, kad galima būtų nagrinėti sprendimų pagrįstumą.
- 59.** Dėl VVG vietinio pobūdžio viena didžiausių rizikų *Leader* programų efektyvumui, pridėtinei vertei ir ES reputacijai yra interesų konfliktas, kuomet projekto teikėjas gali daryti sau naudingą įtaką sprendimams dėl projektų atrankos. Ši rizika padidėja tose VVG, kurios neturi skaidrių, objektyvių ir gerai dokumentuotų procedūrų, kaip buvo pailiustruota pateiktais pavyzdžiais.

PORTUGALIJOS VVG ATLIKTAS PROJEKTŲ POVEIKIO UŽIMTUMUI VERTINIMAS

VVG vertino balais kiekvieną projekto pasiūlymą, tačiau neturėjo jokios atrankos kriterijų, kaip antai „darbo vietų išlaikymas ir kūrimas“, dokumentacijos. Taigi ji negalėjo paaiškinti akivaizdžių prieštaravimų. Pavyzdžiui, projekto pasiūlyme „Investicija į medaus išpilstymo įmones“ buvo numatyta sukurti dvi darbo vietas. VVG skyrė pasiūlymui penkis balus pagal užimtumo kriterijų.

Taip pat po penkis balus buvo skirta dviem kitiems pasiūlymams (kurių teikėjai buvo VVG organizacijos narės): „Vaizdo įrašymo įrangos ir projektoriaus pirkimo kultūros asociacijai“ projektui, kuris turi prisidėti prie vienos esamos darbo vietos išsaugojimo; ir savivaldybės kelio ženklų projektui (žr. **7 langelį**), kuriuo nenumatyta nei kurti, nei išsaugoti darbo vietas.

- 60.** Rizika ypač padidėja, kai projekto teikėjas yra VVG sprendžiamą organo narys. VVG, o ypač mažų VVG nariai turi galimybę daryti įtaką sprendimui net nedalyvaudami balsavime. Graikijos valdžios institucijos uždraudė VVG skirti dotacijas savo darbuotojams ir nariams, su jais susijusiems fiziniams ir juridiniams asmenims ar jų žmonoms bei pirmos eilės giminėms. Nė viena kita VVG neturėjo tokių taisyklių. Šios taisyklės Graikijoje nebuvo taikomos VVG nariams, atstovaujantiems viešoms ar ne pelno organizacijoms, tačiau tokiais atvejais skiriamos dotacijos buvo ribojamos 25 % VVG biudžeto.
- 61.** Visos audituotos VVG teikė dotacijas savo pačių organizacijoms narėms (žr. 24–33 dalis). Šios dotacijos nebuvo laikomos išimtinėmis. VVG taikė skirtingas taisykles dėl sprendimų priėmimo komitetų (žr. **13 langelį**). Jos toli gražu neatitiko ES finansinio reglamento reikalavimų²⁴. Konkrečiai kai kuriose VVG šios taisyklės buvo skirtos tik tiems jų nariams, kurie tiesiogiai teikia projektą, ir iš jų reikalavo tik susilaikyti nuo balsavimo.

²⁴ 2002 m. birželio 25 d. Tarybos reglamento (EB, Euratomas) Nr. 1605/2002 dėl Europos Bendrijų bendrajam biudžetui taikomo finansinio reglamento (OJ L 248, 2002 9 16, p. 1) 52 straipsnis:

1. Visiems finansų pareigūnams ir visiems kitiems su biudžeto vykdymu, valdymu, auditu arba kontrole susijusiems asmenims draudžiama imtis veiksmų, dėl kurių gali kilti jų ir Bendrijų interesų konfliktas. Jei taip įvyktų, atitinkamas asmuo privalo nesiimti tokių veiksmų ir pranešti apie tai kompetentingai institucijai.
2. Interesų konfliktas kyla tais atvejais, kai dėl priežasčių, susijusių su šeima, emociniu gyvenimu, politine ar pilietine priklausomybe, ekonominiais interesais ar kitais su gavėju turimais bendrais interesais, kyla pavojus, kad 1 dalyje nurodytas finansų pareigūnas ar kitas asmuo nebegalės nešališkai ir objektyviai atlikti savo pareigų.

VVG TAIKOMŲ PROCEDŪRŲ, SKIRTŲ INTERESŲ KONFLIKTAMS IŠVENGTI, VERTINIMAS (LEADER+)

Pagrindas

Sprendimų priėmimo komiteto nariai neturėtų skirti dotacijų situacijose, kai jie turi „bendrą interesą“ su projekto teikėju, kaip to reikalaujama Finansinio reglamento 52 straipsnio 2 dalyje.

Panašu, kad bendras interesas egzistuoja, konkrečiai tais atvejais, kai projektus teikia VVG valdymo struktūros ar sprendimų priėmimo komiteto nariai, kadangi VVG projekto pasiūlymo vertinimui įtaką gali daryti (netgi nesąmoningai) patys santykiai su projekto teikėju. Tai tiek pat pasakytina apie VVG narius, asmeniškai teikiančius projektą ar atstovaujančius viešai ar privačiai organizacijai.

Kriterijai

1. Jei VVG vertinimo ar atrankos sprendimų priėmimo komiteto narys yra susijęs su projekto teikėju bet kokiais profesiniais ar asmeniniais ryšiais arba jei jis turi projekte bet kokią profesinį ar asmeninį interesą, jis privalo pateikti rašytinį minėtų ryšių ir (arba) intereso pobūdį paaiškinančią deklaraciją, kuri turi būti pridėta prie projekto bylos. Joje turi būti deklaruotas bet koks bendras interesas, įskaitant šeimos, emocinio gyvenimo, politinius ir ekonominius interesus, kaip nustatyta Finansiniame reglamente.
2. Toks narys neturėtų jokiū būdu dalyvauti vertinimo ar atrankos procese, taip pat jo neturėtų būti svarstant projekto pasiūlymą. Tai turi būti patvirtinta atitinkamuose protokoluose.
3. Apie visus bendro intereso atvejus VVG turi pranešti valdymo institucijai, kaip nustatyta Finansiniame reglamente.

13 LANGELIS

VVG	Interesų deklaravimas ir nedalyvavimas balsuojant	Pranešimas valdymo institucijai	Pastabos
DE-BY	●	●	Pagal veiklos taisykles buvo reikalaujama, kad projekte interesą turintys VVG nariai nedalyvautų diskusijoje ar balsavime ir kad tai būtų dokumentuojama. Posėdžio protokolai ne visada rodo, kas dalyvavo ir kas balsavo. Valdymo institucija mano, kad šios taisyklės netaikomos projektus teikiantiems viešojo sektoriaus organizacijų atstovams.
DE-MV	●	●	Pagal VVG veiklos taisykles buvo reikalaujama, kad interesą projekte turintys VVG nariai nedalyvautų diskusijoje ar balsavime. Posėdžių protokoluose toks nedalyvavimas nebuvo dokumentuotas.
IE	●	●	Pagal VVG veiklos taisykles buvo reikalaujama, kad nariai nedalyvautų posėdyje tuo metu, kai aptariami siūlomi projektai, kuriuose jie turi interesą, arba jei jie prieš tai dalyvavo projekto vertinime. VVG taip pat turėjo narių interesų registrą, o patiems nariams buvo taikoma rotacijos politika. Pagal nacionalines taisykles buvo reikalaujama, kad apie sprendimus dėl projektų, kuriuose VVG narys ar bet kuris jos darbuotojas turi interesą, būtų pranešta valdymo institucijai prieš projektą oficialiai patvirtinant. Pastaba: šio audito metu šios procedūros taikymas nebuvo tikrintas.
EL	●	●	VVG sprendimų priėmimo komiteto ar valdymo struktūros nariai ir jų pirmos eilės giminės negalėjo teikti <i>Leader</i> projektų asmeniškai ar kaip įmonių atstovai. Tačiau ši taisyklė nebuvo taikoma nepelno organizacijoms atstovaujantiems VVG nariams, ir šiems nariams buvo leista dalyvauti balsavime.
ES-A	●	●	Pagal VVG taisykles buvo reikalaujama, kad VVG nariai, turintys tiesioginį ar netiesioginį interesą projekte, nedalyvautų diskusijoje ar balsavime. Pastaba: šio audito metu šios procedūros taikymas nebuvo tikrintas.
ES-CM	●	●	Pagal VVG taisykles buvo reikalaujama, kad VVG nariai, turintys interesą projekte nedalyvautų diskusijoje ar balsavime, tačiau šis reikalavimas buvo taikomas tik asmeniniams ar ekonominiams interesams. Posėdžių protokolai nerodė, kad vietos savivaldybių atstovai susilaikytų balsuojant dėl jų projektų.
FR (PL)	●	●	Pagal VVG taisykles projektą tiesiogiai teikiantis narys neturėjo balsuoti, bet neprivalėjo palikti salės. Sprendimų priėmimo komiteto posėdžių protokolai rodo, kad teikėjas dalyvavo diskusijose ir kad kai kurie projektai buvo priimti vienbalsiai, be jokios nuorodos į tai, kad teikėjas susilaikė. Šios taisyklės nebuvo taikomos nariams, kurie turėjo interesą projekte, tačiau patys jo neteikė.
FR (LR)	●	●	VVG neturėjo jokių formalių taisyklių. Protokolai rodo atvejus, kai projekto teikėjas dalyvavo diskusijose ir balsavo.
IT-TOS	●	●	VVG neturėjo formalių taisyklių, nors valdymo institucija reikalavo jas turėti.
HU	●	●	Taisyklės buvo taikomos tik asmeninį interesą projekto pasiūlyme turintiems VVG nariams: iš jų buvo reikalaujama deklaruoti interesą iki posėdžio pradžios ir nedalyvauti diskusijoje ar balsavime.
PT	●	●	Iš VVG narių, turinčių interesą projekto pasiūlyme, buvo reikalaujama susilaikyti nuo balsavimo, tačiau jie neprivalėjo palikti salės ir galėjo dalyvauti diskusijoje. Posėdžių protokoluose ne visada buvo parodyta, kad vietos valdžios atstovai susilaikydavo balsuojant dėl jų projektų.

Faktai: ● Kriterijaus laikytasi ● Kriterijaus nesilaikyta ● Kriterijus netestuotas

62. Balsavimo dokumentacija buvo nepakankama penkiose iš 11 VVG *Leader+*, kadangi sprendimų priėmimo komiteto posėdžių protokolai ne visada rodė, kas dalyvavo ir kas balsavo (žr. **13 langelį**). Bavarijos, Toskanos ir Prancūzijos VVG protokolai rodo atvejus, kai projekto teikėjas dalyvavo diskusijoje ir balsavime dėl projekto (žr. **14 langelį**).
63. Šioje ataskaitoje pateikta pavyzdžių, kai projektai buvo tik menkai susiję su strategijos tikslais, kai projektai buvo jau užbaigti ir kai per projektus buvo subsidijuojama įprastinė vietos savivaldybės veikla. Daugumos šių projektų teikėjai buvo pačių VVG organizacijos narės (žr. **7, 9, 10, 11, 12 ir 14 langelius**). Nustatyti trūkumai atskleidžia riziką, kad VVG nariai galėjo daryti tokią tiesioginę ar netiesinę įtaką sprendimams, kad ES biudžeto lėšos buvo panaudotos nerezultatyviai ar neefektyviai.

VVG BAVARIJOJE: BALSAVIMO TAISYKLIŲ NESILAIKYMAS

Plaukimo ežero įrengimo projektas buvo įtrauktas į VVG strategiją su 150 000 eurų *Leader* dotacija.

Tikrasis *Leader* įnašas sudarė 1,03 milijono eurų: beveik 50 % viso VVG biudžeto. Nors pagal VVG darbo tvarkos taisykles sprendimams priimti buvo nustatytas šešių narių kvorumas, dokumentacija parodė, kad projektą tvirtinant balsavo tik keturi nariai. Dalyvavusių narių pavardės nebuvo registruotos, išskyrus VVG pirmininko, kuris buvo miesto meras ir projekto teikėjas. Pagal Bavarijos *Leader+* veiklos taisykles VVG nariams nebuvo leidžiama diskutuoti ir balsuoti dėl projektų, kuriuose jie turėjo interesą, ir jų susilaikymas nuo balsavimo turėjo būti dokumentuotas. Bavarijos valdžios institucijos į šią Audito Rūmų pastabą atsakė, kas jos laiko mero dalyvavimą priimtiniu, kadangi pastarasis neturi projekte *asmeninio* intereso.

VEIKLOS EFEKTYVUMAS

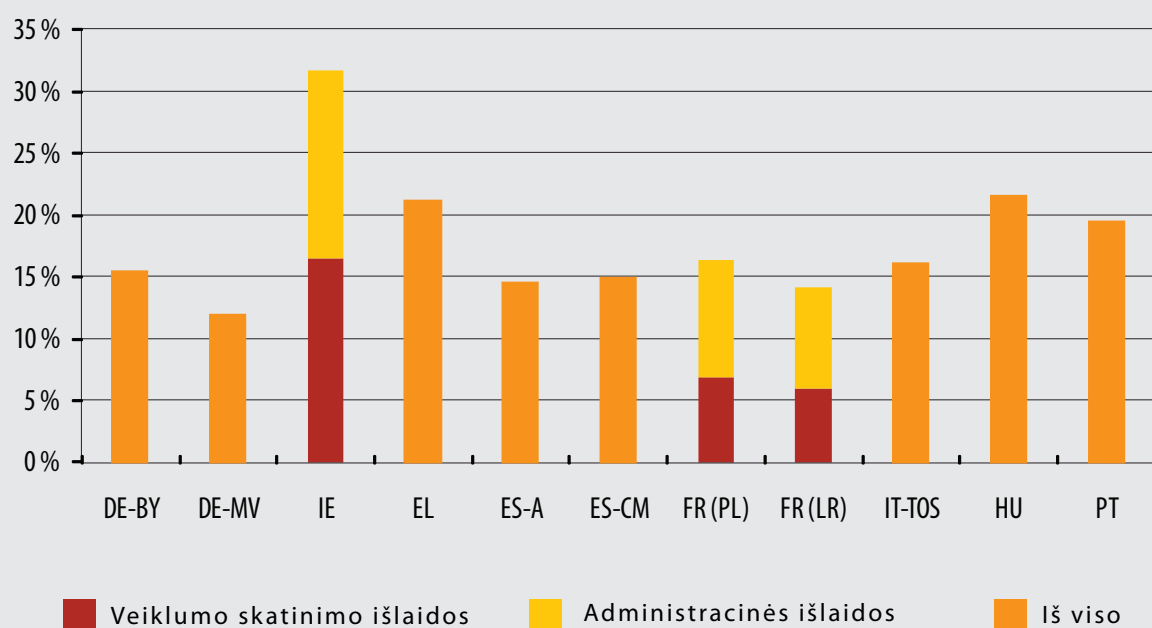
- 64.** VVG turi administracinių išlaidų: tai darbuotojų atlyginimai, kabinetai, kelionės, reklama ir t. t. Siekiant efektyvumo šios išlaidos turi būti ribojamos ir neturi viršyti valdymo institucijos patvirtintų biudžetų. Tai, kad VVG vietos skyriuose dirba vietos darbuotojai, kad jos naudoja vietos patalpas ir dirba su nedideliu projektų skaičiumi, taip pat turėtų leisti VVG būti lankstesnėms, nei tai būtų įmanoma vykdant nacionaliniu ar regioniniu mastu valdomą programą. Dėl to turėtų pagreitėti paraiškų dėl dotacijų ir išmokų tvarkymas ir sumažėti administracinių procedūrų poreikis.

Administracinių reikalavimų vykdymas vietos lygmeniu pareikalavo nemažų administracinių išlaidų, daug kanceliarinio darbo ir sąlygojo vėlavimus

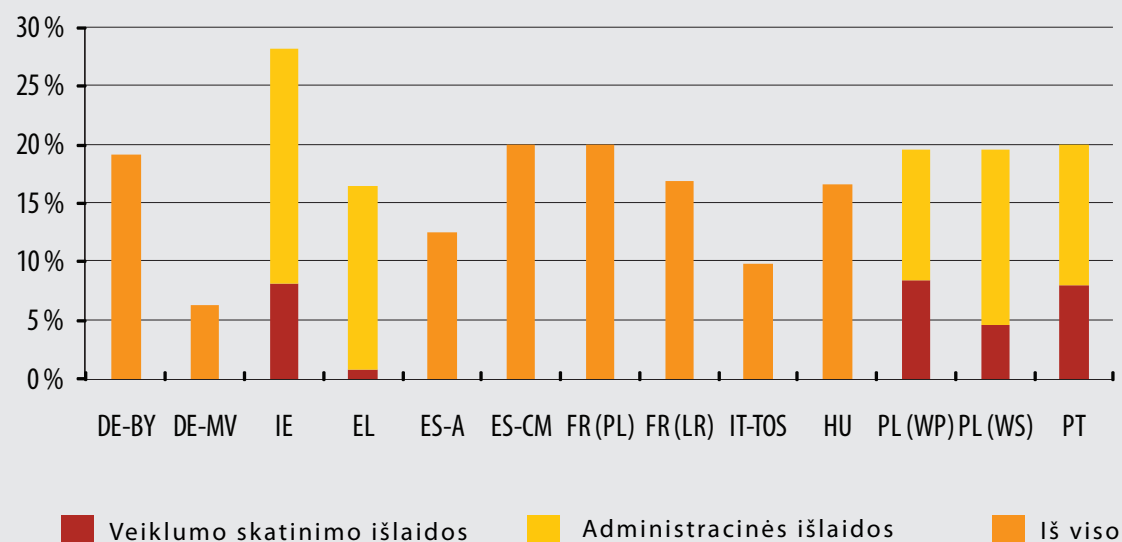
- 65.** Su projektais nesusijusios audituotų VVG išlaidos sudaro nuo 12 % iki 32 % viešojo sektoriaus finansuojamų *Leader+* išlaidų. 2007–2013 m. laikotarpiui numatytos VVG sąnaudos sudaro nuo 6 % iki 28 % (žr. **5** ir **6 iliustracijas**).
- 66.** Šios išlaidos apima VVG „veiklumo teritorijoje skatinimo“ (vietos intereso skatinimo) sąnaudas²⁵. Paprastai VVG žiūrėjo į savo darbuotojų darbą skatinant teikti projektų pasiūlymus kaip į „veiklumo skatinimą“. Kai kurios VVG laikėsi nuomonės, kad ir laikas, sugaištas padedant projektų teikėjams rengti paraiškas dėl dotacijų, ir laikas, sugaištas stebint projektų įgyvendinimą bei rengiant ataskaitas, yra skirtas veiklumui skatinti. Kelios VVG neskyrė veiklumo skatinimo sąnaudų nuo administracinių ir valdymo sąnaudų, o kitos savo darbuotojų darbą paskirstydavo savo nuožiūra.
- 67.** Dauguma VVG teoriškai laikėsi savo einamųjų išlaidų biudžetų pagal *Leader+*, nors dėl mažo įgyvendinimo lygio kai kuriose VVG, kaip antai Vengrijoje, šis biudžetas sudarė didesnę visų išlaidų procentinę dalį, nei iš pradžių buvo planuota. VVG Airijoje išnaudojo savo einamąsias išlaidas ir naudojo veiklumo skatinimo biudžetą bei papildomą finansavimą iš valdymo institucijos šioms sąnaudoms padengti. VVG Kastilijoje-La Mančioje einamosioms sąnaudoms naudojo bendradarbiavimo biudžetą (žr. 43–46 dalis). Kitos VVG turėjo panaudoti savo nuosavas lėšas.

²⁵ Reglamente apibrėžtos kaip vietovės studijos, informacija ir reklamos renginiai ir pan.

5 ILIUSTRACIJA

SU PROJEKTAIS NESUSIJUSIŲ ŠAŅAUDŲ (ĮSKAITANT VEIKLUMO SKATINIMĄ) PROCENTINĖ DĀLIS VISOSĖ LEADER+ VIEŠOSIOSE IŠLAIDOSE

6 ILIUSTRACIJA

SU PROJEKTAIS NESUSIJUSIŲ ŠAŅAUDŲ (ĮSKAITANT VEIKLUMO SKATINIMĄ) PROCENTINĖ DĀLIS VVG 4 KRYPTIES BIUDŽETUOSE

68. Administracinės sąnaudos nebūtinai reiškia nerezultatyvias išlaidas. Pavyzdžiui, VVG Airijoje veiklumo skatinimo sąnaudos buvo didelės, kadangi joje dirbo du projektų rengimo darbuotojai visų etatu ir vienas puse etato, kurie buvo labai aktyvūs skatinant vietos kaimo plėtrą (žr. 15 dalį).
69. Be šių ką tik aptartų klausimų, šių duomenų negalima panaudoti lyginant įvairių programų efektyvumą dėl to, kad vietos veiklos grupių atsakomybė tvarkant projektų paraiškas dėl dotacijų ir mokėjimus yra nevienoda. Vengrijoje VVG nebevaikino jokio vaidmens, siūlomų projektų sąrašą persiuntus valdymo institucijai, atsakingai už tinkamumo finansuoti patikras, sprendimus dėl dotacijų, susitarimus dėl dotacijų ir visus projekto įgyvendinimo stebėjimo, ataskaitų rengimo etapus ir išmokas. VVG Airijoje, priešingai, buvo atsakinga už visą procesą, nuo projekto rengimo iki jo įgyvendinimo tikrinimo ir dotacijų mokėjimo.
70. Iš tikrųjų *Leader+* įgyvendinimas buvo perdėm biurokratinis: dauguma VVG net patiems mažiausiems projektams reikalavo pildyti ilgas ir detalias paraiškų dėl dotacijos formas su daugybe priedų ir patvirtinamųjų dokumentų (žr. **15 langelį**); nors reikia pažymėti, kad beveik visas procedūras nustatė valstybių narių valdžios institucijos, o ne pačios VVG. VVG darbuotojai padėjo projektų teikėjams vykdyti administracines procedūras, tačiau nepaisant šios pagalbos, VVG Prancūzijoje atliktos projekto teikėjų apklausos metu 47 % respondentų teigė, kad paraiškos dėl dotacijos procedūra yra „santykinai sudėtinga“.
71. Gauti duomenys apie laiką, per kurį buvo patvirtintos paraiškos dėl dotacijų ir mokėjimai, nebuvo nei išsamūs, nei nuoseklūs, tačiau jie parodė, kad daugumai VVG byloms tvarkyti prireikė kelių mėnesių²⁶. Kita vertus, VVG Airijoje kai kuriais atvejais, priešingai, priėmė ir sutvarkė paraišką dėl išmokos ir atliko projekto teikėjui skirtą mokėjimą tą pačią dieną. Vengrijoje vilkinimo priežastis buvo nepilnos ar netikslios paraiškos dėl projekto tvirtinimo ir išmokų, kas rodo, kad nedideliems vietinės reikšmės projektams galėjo būti taikomos pernelyg sudėtingos pagalbos teikimo procedūros.

²⁶ Kai kuriose valstybėse narėse už šiuos procesus yra atsakingos nacionalinės ir regioninės institucijos, kas taip pat prisidėjo prie vilkinimo.

PERDĖM BIUROKRATINIŲ PROCEDŪRŲ PAVYZDŽIAI

VVG Graikijoje: Projektų teikėjai kandidatai turėjo užpildyti beveik 22 puslapių paraišką ir pateikti 15 patvirtinamųjų dokumentų, tokių kaip, pvz., amžiaus liudijimą, atliktos karinės tarnybos liudijimą, liudijimą, kad pareiškėjas nėra valstybės pareigūnas, liudijimą, kad jis nėra pensininkas dėl ligos ir t. t. Nepilnos paraiškos buvo atmetamos. Projektų teikėjams skirtos paraiškų dėl dotacijų gairės buvo 32 puslapių apimties.

VVG Vengrijoje: Paraiška dėl maždaug 4 500 eurų dotacijos pagal klebonijos projektą buvo 60 puslapių. Kito projekto atveju paraiška dėl maždaug 5 400 eurų dotacijos buvo 126 puslapių.

VVG prirėikė septynių mėnesių projekto paraiškoms tvarkyti ir pateikti regioninei mokėjimo agentūrai tikrinti ir tvirtinti. Iš viso nuo paraiškos pateikimo iki sutarties pasirašymo šių šešių projekto bylų atveju prirėikė nuo 11 iki 16 mėnesių.

KOMISIJOS IR VALSTYBIŲ NARIŲ VYKDYTAS LEADER PROGRAMŲ VALDYMAS

KOMISIJA IR VALSTYBĖS NARĖS NEBUVO PAKANKAMAI REIKLIOS IR IŠ DALIES YRA ATSAKINGOS KARTU SU VVG DĖL TO, KAD POTENCIALI LEADER METODO PRIDĖTINĖ VERTĖ BUVO RIBOTA. JOS NESIĖMĖ ATITINKAMŲ VEIKSMŲ, KAD SUMAŽINTŲ SĄNAUDAS IR RIZIKĄ

KOMISIJOS IR VALSTYBIŲ NARIŲ REIKALAVIMAI LEADER+ PROGRAMAI

72. *Leader* metodo pridėtinė vertė sukurama ne Komisijos ar valstybių narių, o vietos veiklos grupių veikla. Taip pat ir pagrindinė atsakomybė už patikimą finansų valdymą tenka VVG, kadangi jos priima sprendimus dėl ES biudžeto lėšų panaudojimo. Komisija ir valstybės narės gali teikti VVG gaires ir turėtų užtikrinti, kad teisės aktuose, veiklos taisyklėse ir valdymo sistemose būtų nustatyti būtinieji minimalūs standartai; jos taip pat turi tinkamais būdais raginti VVG kurti pridėtinę vertę, užtikrinti patikimą finansų valdymą bei išvengti kliūčių ir vilkinimo.

Nepaisant Komisijos raginimo, valstybės narės nenustatė ir netaikė efektyvių minimalių patikimo finansų valdymo ir *Leader* metodo įgyvendinimo reikalavimų

73. Šioje ataskaitoje aprašyta rizika patikimam finansų valdymui yra gerai žinoma (būtent paskelbus Audito Rūmų 2000 m. metinę ataskaitą, kurioje buvo nurodyti panašūs trūkumai: savaimingumo efekto rizika dėl to, kad VVG teikia dotacijas atgaline data; skaidrumo stoka atrenkant projektus; galimi interesų konfliktai; didelės administracinės išlaidos ir ilgai trunkančios procedūros.

74. Tuo metu Komisija atsakė į Audito Rūmų pastabas, kad ji „ragina taikyti atviras ir skaidrias procedūras“; „ragina VVG užtikrinti, kad pagalbos dydis atitiktų kiekvieno projekto ypatumus“; kad ji „išskėlė klausimą dėl mokėjimų vėlavimų valstybėse narėse“; „paragino“ valstybes nars sumažinti *Leader+* administracines išlaidas iki 15 % nuo viso VVG biudžeto; ir kad struktūrinių fondų įgyvendinimo reglamentu yra nustatyti apribojimai, neleidžiantys skirti dotacijų projektams, užbaigtiems anksčiau nei pateikta paraiška dėl dotacijos.
75. Komisija įsteigė *Leader+* stebėjimo centrą su ryšių punktu, kuris organizavo ir propagavo seminarus, rengė leidinius ir tvarkė duomenų bases. Šios veiklos tikslas buvo skatinti VVG dalytis gerąja praktika bei padėti valdymo institucijoms ir nacionaliniams ar regioniniams tinklams.
76. ES lygmeniu teisės aktuose *Leader+* programai buvo nustatyta nedaug reikalavimų, išskyrus bendras, visoms struktūrinių fondų išlaidoms taikomas tinkamumo finansuoti, atskaitingumo ir kontrolės sistemų sąlygas. Valstybės narės (ar regionai) parengė savo pačių nuostatas ir veiklos taisykles, kurias Komisija patvirtino *Leader+* laikotarpio pradžioje.
77. Kiekviena valstybė narė parengia skirtingus reikalavimus, kurių turi laikytis VVG (žr. **16 langelį**). Pavyzdžiui, Airijos valdžios institucijos reikalavo, kad VVG vertintų projektų pasiūlymus dėl savaimingumo ir persikėlimo efektų, bet kitos valdymo institucijos tokio reikalavimo nekėlė. Tais atvejais, kai valstybė narė nenustatė reikalavimų ar tinkamai jų neprižiūrėjo ir nevykdė, VVG veiklos rezultatai buvo prasti, kaip parodyta 12–71 dalyse. Išskyrus kelis atvejus, VVG geriausiu atveju tik laikėsi valstybių narių nustatytų procedūrų: VVG nepavyko pasinaudoti visais *Leader* metodo teikiamais privalumais ar reguliuoti save savo pačių iniciatyva, kad užtikrintų patikimą finansų valdymą.

78. Valstybių narių taisyklės iš tikrųjų reiškė, kad į prastą finansų valdymą žiūrima pro pirštus, kadangi jos leido skirti dotacijas projektams, pradėtiems anksčiau nei VVG priėmė sprendimą dėl paraiškos dėl dotacijos. Taisyklės *neįpareigojo* VVG teikti dotacijų atbuline data, tačiau jos leido manyti, kad tai daryti yra priimtina.
79. Ypatingas visų valstybių narių trūkumas įgyvendinant *Leader* buvo tai, kad jos nelaikė VVG atsakingomis už jų vietos strategijų tikslų įgyvendinimą. Jos patvirtino VVG *Leader+* strategijas su bendro pobūdžio, neaiškiais tikslais ir nekėlė reikalavimų, kad VVG prižiūrėtų, vertintų jų strategijos tikslų pasiekimą ir atsiskaitytų už jį, arba neužtikrino tokių reikalavimų vykdymo.

SKIRTINGŲ ĮGYVENDINIMO REIKALAVIMŲ PAVYZDŽIAI

Toskanoje buvo reikalaujama, kad VVG būtų atstovaujami pagrindiniai vietos veikėjai.

Airija nustatė taisykles, kuriomis siekiama užtikrinti sąžiningas ir skaidrias VVG narių skyrimo ir tvirtinimo taisykles.

Prancūzijoje taisyklėse buvo reikalaujama, kad VVG sprendimų priėmimo komitetui būtų taikomas „dvigubas kvorumas“, kuris užtikrintų aktyvią partnerystę.

Valdymo institucijos Graikijoje, Vengrijoje ir Toskanoje reikalavo, kad VVG kiekvieną projektą įvertintų balais pagal tam tikrus bendrus objektyvius kriterijus.

Graikijoje valdymo institucija dotacijoms, kurios skiriamos VVG organizacijoms narėms, taikė 25 % viršutinę ribą siekdama, kad VVG įtrauktų į strategijos įgyvendinimą platesnę vietos bendruomenę.

Airijoje įgyvendinimo taisyklėse buvo nurodyta, kad „jei projektai yra tinkami gauti pagalbą pagal kitas schemas ar programas, jie iš esmės turėtų būti laikomi netinkamais gauti pagalbą pagal *Leader*“.

KOMISIJOS IR VALSTYBIŲ NARIŲ REIKALAVIMAI 4 KRYPTĖMS

- 80.** Komisija ir valstybės narės turėjo pasimokyti iš ankstesnių *Leader* programavimo laikotarpių ir užtikrinti, kad 2007–2013 m. laikotarpiui būtų nustatytos tinkamos gairės ir reikalavimai.

Svarbiausias 2007–2013 m. laikotarpio pokytis yra tai, kad valstybės narės visų pirma reikalauja iš VVG, kad šios įgyvendintų pagrindinės kaimo plėtros programos priemonės

- 81.** 2007–2013 m. programavimo laikotarpiui taikomas teisinis pagrindas yra nustatytas kaimo plėtros reglamentais. Panašiai kaip ir *Leader+* atveju, yra nedaug specialiai *Leader* programai skirtų teisinių reikalavimų. Reglamentai riboja VVG veiklos vykdymo išlaidas. Tačiau nustatytoji 20 % viršutinė riba yra didesnė nei *Leader+* atveju, be to, šią taisyklę galima apeiti išlaidas klasifikuojant kaip „veiklumo skatinimas“, kuris yra neribojamas. Pereinant nuo struktūrinių fondų reglamentų prie kaimo plėtros reglamentų buvo įvestas reikalavimas tikrinti projekto sąnaudų pagrįstumą.
- 82.** Komisija parengė valstybėms narėms skirtas 4 krypties rengimo gaires ir patvirtindama kaimo plėtros programas faktiškai patvirtino nacionalines ar regionines *Leader* programas. Nuo to laiko Komisija ir toliau teikė paramą, ypač per Europos kaimo plėtros tinklą.
- 83.** Valstybės narės audito metu dar nebuvo baigusios rengti savo veiklos taisyklių²⁷, taigi jas įvertinti nebuvo galimybės. Sprendžiant iš turimos informacijos, šioje ataskaitoje nurodyti trūkumai gali išlikti.

²⁷ Išskyrus Vokietijos ir Aragono valdymo institucijas.

84. Yra rizika, kad 2007–2013 m. programavimo laikotarpiu VVG dar mažiau dėmesio skirs vietos strategijos tikslų pasiekimui, kadangi, prieštaraudamos Komisijos gairėms²⁸, visos audituotos valdymo institucijos (išskyrus Bavarijos) nuo šiol reikalauja, kad VVG laikytųsi kaimo plėtros programose nustatytų bendrų priemonių.
85. Kai kurios valstybės narės dar labiau susiaurino galimybes taikyti *Leader* programas specifinėms priemonėms, daugiausia tai liečia 3 kryptį²⁹. Tai smarkiai apribojo VVG galimybes siūlyti vietos strategijas pagrindiniams kaimo plėtros programų 1 ir 2 krypties tikslams, susijusiems su konkurencingumu ir poveikiu aplinkai žemės ūkio ir miškininkystės sektoriuose (žr. **17 langelį**).
86. Kadangi kiekvienoje priemonėje yra apibrėžti projektų tipai ir tinkami finansuoti gavėjai, VVG galimybės rengti inovacinius ir daugiasektorius sprendinius, atitinkančius vietovės poreikius, yra ribotos. Visų VVG kiekvienoje valstybėje narėje įgyvendinami projektai yra panašaus pobūdžio; jie taip pat panašūs į bendros kaimo plėtros programos projektus, kadangi dauguma atvejų kaimo plėtros programos priemonės iš esmės įgyvendinamos pagal įprastinius metodus „iš viršaus“.

²⁸ Komisijos išleistose 4 krypties įgyvendinimo gairėse sakoma, kad svarbu remti kaimo plėtros programos priemonių neatitinkančias operacijas, siekiant palaikyti inovacinį *Leader* pobūdį.

²⁹ VVG Airijoje, Portugalijoje ir Lenkijoje turėjo apsiriboti 3 krypties priemonių (ir dar „mažųjų projektų“ priemonės Lenkijoje) įgyvendinimu. VVG Graikijoje galėjo papildomai įgyvendinti vieną 1 krypties priemonę. VVG Aragonėje ir Toskanoje galėjo įgyvendinti dvi 1 krypties priemonės. VVG Kastilijoje-La Manchoje ir Vengrijoje galėjo įgyvendinti visas KPP priemonės.

VVG PORTUGALIJOJE: PRIEMONĖS APRIBOJO VVG GALIMYBES PATENKINTI VIETOS ŽEMĖS ŪKIO SEKTORIŲ REIKMES

VVG strategijoje buvo nustatytas tikslas kovoti su kaimų tuštėjimu ir atsisakymu nuo tradicinio ūkininkavimo, tačiau VVG galėjo naudoti tik kaimo plėtros programos 3 krypties priemones. Tai sumažino galimybes parengti vietos sprendinius, leidžiančius pagerinti alyvuogininkystės ir vyno sektorių konkurencingumą, nepaisant to, kad šie sektoriai yra svarbūs vietos kaimo ekonomikai. Aplinkosauginės priemonės, skirtos biologinės įvairovės išsaugojimo ir klimato kaitos problemoms spręsti vietos žemės ūkio sektoriuje, buvo pašalintos iš *Leader* programų kaip ir miškininkystės priemonės.

VVG ATRANKA LEADER METODUI ĮGYVENDINTI 2007–2013 M. LAIKOTARPIU

- 87.** Siekiant užtikrinti, kad *Leader* galėtų būti rezultatyvus ir kad būtų sukurta pridėtinė vertė, valstybės narės turi atrinkti kompetentingas VVG, turinčias labai kokybiškas strategijas.

Valstybės narės atrinko VVG turinčias labai prastas strategijas

- 88.** Visose audituotose valstybėse narėse VVG atrankos procesas buvo labai mažai konkurencingas arba visai nekonkurencingas, nors reglamente reikalaujama, kad jis toks būtų.

- 89.** Dauguma valdymo institucijų siūlomas VVG strategijas vertino balais pagal atitinkamus kriterijus ir atrinko tas VVG, kurios surinko daugiau už nustatytą minimalų balų skaičių (paprastai 50 %) ³⁰. Visos tikrintos valdymo institucijos priėmė kiekvieną, galiojančią paraišką pateikusių VVG (su keliomis išimtimis, kai buvo teikiamos dvi paraiškos iš tos pačios vietovės). Suprantama, kad mažu balų skaičiumi įvertintos VVG neatitiko valdymo institucijų nustatytų VVG kompetencijos lygio ir strategijos kokybės reikalavimų. Pavyzdžiui, viename Prancūzijos regione valdymo institucija atrinko VVG nepaisant to, kad jų paraiškų kokybė buvo įvertinta kaip nepakankama (žr. **18 langelį**).

³⁰ Išimtis buvo Toskana, kuri nevertino balais.

VALDYMO INSTITUCIJOS VYKDYTA VVG ATRANKA PRANCŪZIJOJE

Pagal kvietimo teikti paraiškas sąlygas atrankos komitetas turėjo atrinkti apie 10–12 VVG, kurių kiekvienai vidutiniškai būtų tekęs 1,5 milijono eurų finansinė išmoka. Buvo gauta 18 paraiškų, iš kurių valdymo institucija dvi įvertino kaip geros kokybės, aštuonias kaip vidutinės kokybės ir aštuonias kaip nepakankamos kokybės. Buvo atrinktos visos 18 kandidačių, o vidutinės finansinės išmokos atitinkamai sumažėjo iki 1,1 milijono eurų.

90. Konkrečiai audito metu buvo nustatyta, kad VVG prastai parengė 4 krypties strategijas, – be specifinių tikslų, be aiškios intervencijos logikos ir su prastomis priežiūros ir vertinimo nuostatomis arba visai be jų. Po to, kai buvo įvertintos VVG strategijos, tik vos kelios valstybės narės pareikalavo pašalinti nustatytus trūkumus. Taigi VVG buvo išmokėtos didelės sumos iš ES biudžeto, kad šios per septynerių metų laikotarpį įgyvendintų silpnas strategijas.

KOMISIJOS PATVIRTINTOS 2007–2013 M. KAIMO PLĖTROS PROGRAMOS

91. Geriausia proga Komisijai įvertinti, kaip valstybės narės įgyvendino 4 krypties priemones, buvo nacionalinių ir regioninių kaimo plėtros programų tvirtinimas. Komisija turi įsitikinti, kad programomis nustatomos būtinos sąlygos kurti *Leader* metodo pridėtinę vertę ir išvengti žinomos rizikos.

Tvirtindama kaimo plėtros programas Komisija buvo nereikli

92. Kaimo plėtros programos yra aukšto lygio dokumentai ir tik maža jų dalis yra skirta 4 kryptims. Daugumoje jų buvo mažai konkrečios informacijos apie tai, kaip turėtų būti įgyvendinamas *Leader* metodas. Daugelį *Leader* skirtų nuostatų valstybės narės parengė tik po to, kai programos buvo patvirtintos.

93. Komisija nebuvo reikli tvirtindama kaimo plėtros programas, dėl to susidarė 80–90 dalyse aprašyta padėtis. Komisija patvirtino programas, kuriose nebuvo numatyta konkurencija grindžiama VVG atranka (nors to reikalaujama reglamente); kurios apribojo VVG veiklą suteidamos galimybę įgyvendinti tik nacionaliniu lygmeniu nustatytas priemones (nors Komisijos gairėse nurodoma, kad VVG neprivalo laikytis nustatyto priemonių rinkinio); kuriose nebuvo konkrečių planų, kaip siekti inovacijos ar sektorių tarpusavio sąveikos (nors Komisijos vertinimo gairėse nurodoma, kad inovacija yra prioritetas); taip pat kaip vykdyti priežiūrą ir vertinimą (nors *Leader+* laikotarpio vidurio įvertinimo išvadose nurodoma, kad tokie planai būtų įtraukti į programas nuo pat pradžių). Komisija neįvertino pagrindinių *Leader* metodo pridėtinės vertės prielaidų, tokių kaip valstybių narių reikalavimai dėl VVG sudėties ir skaidrumo.

KOMISIJOS IR VALSTYBIŲ NARIŲ VYKDOMA PRIEŽIŪRA IR VERTINIMAS

KOMISIJA IR VALSTYBĖS NARĖS NEGALI ĮRODYTI LEADER METODU SUKURTOS PRIDĖTINĖS VERTĖS, TAIP PAT JOS DAR NEĮVERTINO SUSIJUSIŲ PAPILDOMŲ SĄNAUDŲ IR RIZIKOS

LEADER METODO EFEKTYVUMO PRIEŽIŪRA IR VERTINIMAS

94. Komisija ir valstybės narės, vykdydamos *Leader* programų įgyvendinimo, rezultatų ir poveikio priežiūrą, turėtų remtis valdymo sistemomis, su VVG susijusiomis patikromis, priežiūros rodikliais ir metinėmis ataskaitomis. Tą daryti reikėtų ne vien todėl, kad galima būtų laiku imtis taisomųjų veiksmų, bet taip pat tam, kad būtų galima gauti pakankamą, patikimą ir aktualią informaciją vertinimams atlikti ir patikinimui dėl *Leader* metodo efektyvumo ir pridėtinės vertės teikti.

VVG, valstybės narės ir Komisija prižiūrėjo *Leader* programų įgyvendinimą

95. *Leader+* programų įgyvendinimas buvo aktyviai prižiūrimas. VVG ir valdymo institucijos kiekvieno projekto atveju registavo informaciją apie skirtas dotacijas ir atliktus mokėjimus. Valdymo institucijos reikalavo, kad VVG rengtų metines įgyvendinimo ataskaitas, kuriose būtų aprašyta VVG veikla ir pateikti duomenys priežiūros rodikliams. Šie duomenys visų pirma buvo projektų skaičius ir jiems skirtų dotacijų sumos, klasifikuojant pagal naudos gavėjo tipą ir išlaidų sritį. Valdymo institucija teikė metines įgyvendinimo ataskaitas Komisijai.
96. 2003 m. visos valdymo institucijos atliko *Leader+* „laikotarpio vidurio“ vertinimą, kurį 2005 m. atnaujino. Komisija pasamdė išorės tarnybą suvestinei ataskaitai parengti.

...tačiau vis dar maža įrodymų, kad *Leader* programos buvo veiksmingos siekiant kaimo plėtros tikslų ir *Leader* metodo pridėtinės vertės

97. Nepaisant visos šios veiklos, kadangi VVG neįvertino vietos strategijos tikslų pasiekimo ar apie ją nepranešė, negalima įrodyti *Leader* išlaidų rezultatų ir poveikio kaimo plėtrai. Nėra jokios informacijos, ar (arba koku mastu) atitinkamose vietovėse *Leader* programos sumažino kaimų tuštėjimą, padidino jaunimo galimybes, padidino kaimo ekonomikos įvairovę ir pan.
98. Dalinė išimtis yra *Leader* projektais sukurtos ar išsaugotos darbo vietos, kadangi Komisija paragino visas valstybes nares visų iš struktūrinio fondo finansuojamų programų atveju šiam klausimui skirti ypatingą dėmesį. Tačiau Audito Rūmai nustatė, kad naudotos apibrėžtys buvo prieštaringos, o duomenys – kurių dauguma atvejų valdymo institucijos nepatikrino – nebuvo nei patikimi, nei įtikimi.

- 99.** 2003 m. vertinimai buvo atliekami, kai dauguma VVG dar nebuvo pradėjusios įgyvendinti *Leader* programų, o atnaujini- mai buvo atlikti anksčiau nei buvo pradėtos vykdyti didelės išlaidos. Į daugelį vertinimo klausimų nebuvo atsakyta arba atsakant buvo pasiremta vien tik programų naudos gavėjų nuomonėmis.
- 100.** Dėl duomenų nebuvimo (ar nepatikimumo) buvo sunku nu- statyti, ar *Leader* programos buvo efektyvios pasiekiant kaimo plėtros rezultatus, tiek absoliučiais dydžiais, tiek lyginant su kitais metodais (konkrečiai su pagrindinėmis programomis).
- 101.** *Leader* metodo potenciali pridėtinė vertė tai ne vien medžia- ginių išdirbių rezultatai ir poveikiai (projektai, įgyvendinti naudojant *Leader* dotacijas). Vietos bendruomenės įtraukimas taikant metodą „iš apačios“ taip pat gali turėti mažiau apčiuo- piamų poveikių, kaip antai „gebėjimų stiprinimas“ ir „vietos gyventojų įgalinimas“. 4 krypties strateginėse gairėse pabrė- žiama, kad *Leader* vaidina „svarbų vaidmenį įgyvendinant ho- rizontalųjį valdymo tobulinimo prioritetą“.
- 102.** *Leader* metodo galimybės pasiekti tokių poveikių yra pailius- tuotos pavyzdžiais ryšių centro gerosios praktikos leidiniuose, įvertinimuose ir įvairiose studijose. Tačiau kadangi VVG pasie- kimai šioje srityje nebuvo nei sistemingai stebimi, nei įtraukia- mi į ataskaitas, šie pavyzdžiai tėra pavieniai atvejai. Kadangi nebuvo patikimų ir svarbių duomenų, vertinimu metu nebuvo galimybės parodyti nei šių poveikių dažnio, nei jų apimties.

SĄNAUDŲ IR RIZIKŲ PRIEŽIŪRA IR VERTINIMAS

- 103.** Priežiūros ir vertinimo metu taip pat turėtų būti gaunami pa- tikimi duomenys apie *Leader* metodo sąnaudas ir rizikas, lei- džiantys šiuos veiksnius įvertinti.

Komisija ir valstybės narės nevykdė papildomų sąnaudų ir rizikų priežiūros ar vertinimo

- 104.** Dėl Audito Rūmų 2000 m. metinėje ataskaitoje išdėstytų trūkumų Komisija atsakė, kad dauguma jų buvo susiję su decentralizuotoms programoms, tokioms kaip *Leader*, būdingomis rizikomis ir kad „Komisija ir valstybės narės, prižiūrėdamos programas ir tikrindamos, ar jos įgyvendinamos laikantis patikimo finansų valdymo principo, į šias rizikas atsižvelgia“.
- 105.** Komisija tikrina atitiktį reglamentams ir gali siūlyti finansines pataisas. Per *Leader+* laikotarpį, 2005 m. buvo atliktos programų patikros Portugalijoje ir Prancūzijoje. Komisijos tarnybos nustatė, kad nebuvo taikomi formalūs projektų atrankos kriterijai, kad interesų konfliktų procedūros buvo nepakankamos, kad VVG priėmė sprendimus nesilaikydamos „dvigubo kvorumo“, kad VVG neturėjo procedūrų leidžiančių įsitikinti siūlomų projektų sąnaudų pagrįstumu. Komisijos tarnybos atitinkamoms valstybėms narėms pateikė rekomendacijas, tačiau nemanė, kad reikėtų siūlyti finansines pataisas³¹. Komisijos tarnybos taip pat patikrino, ar dotacijų skyrimas atgaline data ir dotacijų dydis atitiko teisės aktus, tačiau nekėlė klausimų dėl savaimingumo ar efektyvumo.
- 106.** Nors Komisijos patikros patvirtino 2000 m. metinėje ataskaitoje (ir šio audito metu) nustatytas rizikas, jos neleidžia nustatyti šių rizikų poveikio masto atitinkamose valstybėse narėse ar visoje ES³².
- 107.** Valstybių narių atliktos VVG operacijų patikros (kurios apėmė ne mažiau kaip 5 % visų *Leader+* išlaidų) buvo gera proga įvertinti rizikų poveikį patikimam finansų valdymui ir gautus duomenis pateikti ataskaitose. Tačiau, su retomis išimtimis kai kuriose valstybėse narėse, atliekant šias patikras nebuvo domėtasi: ar VVG taikomos projektų atrankos procedūros yra sąžiningos ir skaidrios; ar projektų pasiūlymų vertinimas yra patikimas ir ar jis dokumentuojamas; ar yra balsavimo protokolai; ar taikomos teisingos interesų konfliktų sprendimo metodikos.

³¹ Tokių rekomendacijų veiksmingumu verčia abejoti Audito Rūmų tyrimų šiose valstybėse narėse rezultatai, rodantys kad trūkumai 2009 m. dar nebuvo pašalinti.

³² Reikia pažymėti, kad tai nėra Komisijos patikrų tikslas.

- 108.** Valstybės narės nepanaudojo savo valdymo sistemų ar VVG metinių veiklos ataskaitų, kad prižiūrėtų, ar teisingas ir skaidrus yra VVG sprendimų priėmimo procesas, kokia dotacijų dalis yra skiriama VVG nariams, ar efektyvios yra skirtos dotacijos, ar efektyvios yra VVG procedūros ir jų administracinės sąnaudos. Prancūzijoje valdymo institucija vykdė VVG priežiūrą stebėdama VVG posėdžius, tačiau akivaizdžiai nekreipė dėmesio į atvejus, kai VVG nariai teikė savo pačių projektus, kai dotacijos projektams buvo skiriamos atgaline data ir kai siekiant išnaudoti visą biudžetą buvo padidinamas dotacijų dydis (žr. pavyzdžius 55 dalyje).
- 109.** Informacija, kuri buvo gauta iš atskirų VVG, atlikusių projektų teikėjų apklausas, rodo, kad savaimingumo efektas yra didelė rizika³³. Vertinimuose ES lygmeniu informacijos apie savaimingumo efektą ar apie atgaline data suteiktas dotacijas pateikta nebuvo³⁴.
- 110.** Taip pat dėl VVG procedūrų sąžiningumo ir skaidrumo vertinime pažymima, kad, pavyzdžiui, yra problemų dėl projektų atrankos objektyvumo, tačiau ten nieko nepasakyta apie tokių trūkumų mastą ar poveikį (žr. **19 langelį**).

³³ Pavyzdžiui, VVG atliktos projektų teikėjų apklausos Prancūzijoje (Luaros krašte) metu buvo nustatyta, kad 71 % iš jų būtų ėmęsi įgyvendinti projektą ir be *Leader* dotacijos.

³⁴ Komisija paprašė, kad galutinį *Leader+* vertinimą atliekanti samdyta išorės bendrovė įvertintų savaimingumo efekto poveikį, tačiau kadangi per *Leader* laikotarpį nebuvo vykdoma šio klausimo priežiūra ir renkami duomenys, tokiam vertinimui atlikti nebuvo patikimų duomenų.

IŠTRAUKA IŠ LEADER+ LAIKOTARPIO VIDURIO VERTINIMO ATASKAITŲ SUVESTINĖS

„Dėl nesubalansuotos partnerystės ar nesubalansuotų jėgos santykių vietos veiklos grupėse gali būti atrinkta netinkama projektų visuma, kuri dažniausiai yra naudinga viešojo sektoriaus įstaigai. VVG sudėtis dažnai yra nesubalansuota ir jose vyrauja viešojo sektoriaus įstaigos.“

„Vertinimo ataskaitose ir atskirų projektų studijose teikiama informacija daugiausia buvo susijusi su tokiais klausimais, kaip biurokratizmas, santykiai tarp valdymo institucijų ir VVG, finansavimas bei nepakankamas VVG savarankiškumas. Ataskaitose nebuvo aptarti bendresni valdymo klausimai, tokie kaip VVG struktūrų, valdymo sistemų, planavimo ir kontrolės. Atsakymuose į vertinimo klausimus taip pat visiškai nieko nepasakyta apie [sprendimų priėmimo komitetų] vaidmenį valdant programas.“

- 111.** Kaip jau buvo minėta 64–71 dalyse, informacija apie *Leader* administracines sąnaudas nebuvo palyginama, patikima, o svarbiausia išsami dėl to, kad kai kuriose valstybėse narėse daugelį funkcijų atliko valdymo institucijos. Įvertinimuose buvo pažymėtas *Leader+* „per didelė biurokratija“³⁵, tačiau nebuvo įvertintos sąnaudos. Taigi *Leader* metodo efektyvumo įvertinti negalima.

PRIEŽIŪRA IR VERTINIMAS 2007–2013 M. LAIKOTARPIU

- 112.** Komisija ir valstybės narės turėtų pasimokyti iš trijų ankstesnių *Leader* programavimo laikotarpių, kaip užtikrinti efektyvią ir rezultatyvią *Leader* metodo priežiūrą ir vertinimą 2007–2013 m. laikotarpiu.

4 kryptis buvo pradėta įgyvendinti neįdiegus pagrindinių priežiūros ir vertinimo sistemų elementų

- 113.** *Leader+* laikotarpio vidurio suvestinėje vertinimo ataskaitoje buvo griežtai rekomenduota, kad priežiūros ir vertinimo sistemos būtina patobulinti ir kad jos turi būti įdiegtos pačioje 2007–2013 m. programavimo laikotarpio pradžioje³⁶. Komisija įsteigė Bendrą kaimo plėtros programų priežiūros ir vertinimo sistemą (CMEF). Joje buvo numatyti kai kurie vertinimo klausimai dėl *Leader* pridėtinės vertės, valdymo ir veiksmingumo gerinimo, tačiau specifiniai *Leader* priežiūros rodikliai buvo apriboti VVG ir gyventojų *Leader* vietovėse skaičiumi, kuris, Komisijos manymu, yra bazinis rodiklis, padedantis įvertinti valdymo tikslus. Be to, nė viena audituota VVG ar valdymo institucija nenustatė taisyklių, kaip rinkti ir įtraukti į ataskaitas informaciją apie *Leader* metodo sąnaudas, rizikas, rezultatyvumą ir pridėtinę vertę.

³⁵ *Leader+* vertinimo suvestinė ataskaita: „Vidurio laikotarpio vertinimo ataskaitose nuolatos minimi šie trūkumai: i) per didelė biurokratija; ii) sudėtingi santykiai, viena vertus, tarp valdymo institucijos ir kitų susijusių administracijų ir, kita vertus, tarp VVG ir projektų teikėjų; iii) bendro finansavimo suradimo problema; iv) išmokų vėlavimai; ir v) nepakankamas VVG savarankiškumas. Dėl šių trūkumų sumažėjo valdymo efektyvumas. Per didelė biurokratija, dėl kurios vėluoja projektų finansavimas, yra laikoma svarbiausia valdymo problema, trukdanti pasiekti *Leader+* poveikį ir iš tikrųjų pakenkianti kitiems patraukliams šios programos ypatumams.“

³⁶ „Vertinimas nebuvo integruotas į [*Leader+*] programą jos rengimo etape, todėl nebuvo pakankamai atsižvelgta į esminius vertinimo elementus, pvz., bazinius duomenis.“ Rekomendacija: „Turėtų būti parengta ir į programą įtraukta pagalba vietos veiklos grupėms, tiek atliekant išorės vertinimus, tiek padedant atlikti savo pačių įvertinimą.“

- 114.** 2009 m. pabaigoje Komisija per Europos kaimo plėtros vertinimo tinklą sukūrė teminę *Leader* darbo grupę, kuri turėjo nagrinėti valstybėms narėms iškylančius sunkumus, kaip antai susirūpinimą, kad CMEF rodikliai ir ekonominiai matavimai neadekvačiai parodo *Leader* poveikį, didelius metodinių iššūkius dėl vietinio *Leader* masto, reikšmingus metodinius iššūkius vertinant kaimo bendruomenių valdymą, dalyvavimą ir gebėjimus, taip pat problemas, susijusias su griežtos statistikos, kuri leistų įvertinti *Leader* privalumus, teikimu. 2010 m. viduryje ši grupė parengė darbo dokumento projektą dėl *Leader* poveikio atspindėjimo. Tačiau šios grupės darbas buvo pavėluotas laikotarpio vidurio vertinimams (kurie turėjo būti baigti 2010 m.), tad galimybės įvertinti 4 kryptį bus ribotos, kadangi svarbi informacija nėra surenkama ar pateikiama VVG lygmeniu (žr. 113 dalį).

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

VVG ĮGYVENDINO LEADER METODĄ TAIP, KAD BUVO APRIBOTOS „LEADER YPATUMŲ“ PRIDĖTINĖS VERTĖS SUKŪRIMO GALIMYBĖS, NORS AUDITO RŪMAI NUSTATĖ GEROS PRAKTIKOS PAVYZDŽIŲ

- 115.** Per *Leader+* laikotarpį VVG įgyvendino apie 1 000 projektų, kurie buvo naudingi atitinkamoms vietos įmonėms ir bendruomenėms. Tačiau *Leader* yra daugiau nei tai: palyginti su tradicinėmis programomis, ją taikant turėtų būti sukurta pridėtinė vertė dėl specifinio metodo naudojimo. Kadangi pagrindiniai *Leader* metodo ypatumai nėra visiškai įsisavinti, potenciali šio metodo pridėtinė vertė negali būti sukurta.
- 116.** Vietos veiklos grupėse metodo „iš apačios“ taikymas buvo ribotas, nes VVG didžiąją dotacijų dalį skyrė savo pačių organizacijoms narėms; potenciali partnerystės pridėtinė vertė vietos veiklos grupėse nebuvo sukurta, nes jose sprendimų priėmimą nulėmė vietos valdžios institucijos; nedaugelis VVG galėjo parodyti, kad jų strategijose ar projektuose yra numatyta inovacija ar įvairių sektorių sąveika. Tačiau buvo pavyzdžių, kai VVG iš tikrųjų pritraukė vietos bendruomenę ir inicijavo sėkmingus vietos projektus per savo „veiklumo skatinimo“ veiklą.
- 117.** *Leader* metodo branduolys turėtų būti vietos strategijos: jos turėtų suteikti partnerystėms *tikrąją* jų *prasmę* ir užtikrinti pridėtinės vertės sukūrimą per specialiai vietos kaimo plėtros tikslams pasiekti pritaikytus sprendinius. Iš tikrųjų šios strategijos buvo mažai aktualios ir geriausiu atveju tebuvo reikalingos teikiant paraišką valdymo institucijai dėl finansavimo. Nė viena VVG nevykdė savo strateginių tikslų pasiekimo priežiūros ir už jį neatsiskaitė.

VVG NEPAKANKAMAI ATSIŽVELGĖ Į BŪTINYBĘ EFEKTYVIAI PANAUDOTI IŠTEKLIUS BEI TAIKYTI TEISINGAS IR SKAIDRIAS PROCEDŪRAS

- 118.** VVG nepakankamai atsižvelgė į skaidrumo reikalavimą, į projektų vertinimo ir sprendimų dėl jų atrankos dokumentavimą ir į būtinybę taikyti procedūras, skirtas išvengti bet kokio tiesioginio ar netiesioginio interesų konflikto. Dėl to ne tik padidėja rizika, kad sprendimai dėl dotacijų gali būti priimti tinkamai neatsižvelgus į efektyvumą, bet ir atsiranda rizika ES reputacijai. Tokia kai kuriose VVG taikoma praktika, kai saujelė žmonių priima sprendimus savo pačių organizacijų naudai, gali tik pakenkti vietos valdymui, o ne jį pagerinti.
- 119.** VVG neatsižvelgė į efektyvumą, ypač tuomet, kai skyrė dotacijas projektams, kurie buvo jau pradėti ar net užbaigti dar prieš priimant sprendimus dėl dotacijų. Kai kuriais atvejais galima manyti, kad jų tikslas buvo išleisti kuo daugiau pinigų, o ne pasiekti kuo daugiau rezultatų.
- 120.** *Leader* įgyvendinimo sąnaudos yra didelės dėl to, kad prisidėjo papildomas įgyvendinimo lygmuo: jos sudaro iki trečdaliu VVG biudžeto, neskaitant valdymo institucijų ir mokėjimo agentūrų sąnaudų, skirtų tvarkymui, priežiūrai ir kontrolei. Nelanksčios procedūros – net labai mažų projektų atžvilgiu – ir vėlavimai riboja efektyvumą, nors daugeliu atvejų šios problemos kilo dėl valstybių narių reikalavimų.

KOMISIJA IR VALSTYBĖS NARĖS NEBUVO PAKANKAMAI REIKLIOS IR IŠ DALIES YRA ATSAKINGOS KARTU SU VVG DĖL TO, KAD POTENCIALI LEADER METODO PRIDĖTINĖ VERTĖ BUVO RIBOTA. JOS NESIĖMĖ PAKANKAMŲ VEIKSMŲ, KAD SUMAŽINTŲ SĄNAUDAS IR RIZIKĄ

- 121.** VVG tenka pagrindinė atsakomybė už *Leader* pridėtinės vertės sukūrimą ir patikimą finansų valdymą, tačiau rizika yra gerai žinoma. Komisija ir valstybės narės kartu atsako už VVG veiklos rezultatų priežiūrą ir privalo užtikrinti, kad VVG teisingai taikytų *Leader* metodą ir sistemingai laikytųsi pačių griežčiausių patikimo finansų valdymo standartų. Neefektyvumas šioje srityje neturėtų būti toleruojamas, netgi tose valstybėse narėse, kurios įgyvendina *Leader* pirmą kartą, kadangi turėjo būti pasimokyta iš ankstesnių programavimo laikotarpių.
- 122.** Tačiau, praėjus dešimčiai metų po ankstesniojo Audito Rūmų *Leader* audito tie patys rimti trūkumai išlieka. Atsakydama į Audito Rūmų 2000 m. ataskaitos pastabas Komisija pateikė valstybėms narėms „paskatinimų“, gairių ir rekomendacijų. Laikas parodė, kad tai nebuvo veiksminga.

1 REKOMENDACIJA

Atsižvelgdama į tai, kad trūkumai išlieka, **Komisija** turėtų užtikrinti, kad teisės aktai pakankamai aiškiai apibrėžia konkrečiai *Leader* atveju taikomus standartus. Keli paprasti reikalavimai ES lygmeniu leistų išvengti skirtingų veiklos taisyklių taikymo programų lygmeniu, padėtų supaprastinti procedūras, padidinti nuoseklumą ir įdiegti aiškius kontrolės standartus, kaip antai:

- a) atmesti projektus, pradėtus anksčiau, nei priimtas sprendimas dėl dotacijos, siekiant išvengti didelės neefektyvumo (savaimingumo efekto) rizikos.
- b) projektų atranką VVG privalo vykdyti remdamosi dokumentuotais įvertinimais, įrodančiais, kad sprendimas yra sąžiningas ir patikimas bei buvo priimtas taikant nuoseklius ir aktualius kriterijus.
- c) taikyti taisykles, garantuojančias, kad projektų atrankos posėdžiuose partnerystės neužgožtų vietos savivaldybės.

Kita vertus, **valstybės narės** turėtų užtikrinti, kad šioje ataskaitoje nustatytiems trūkumams šalinti būtų įdiegtos veiksmingos procedūros ir kad būtų vykdoma teisingo šių procedūrų vykdymo priežiūra.

- 123.** Visų pirma Komisija ir valstybės narės toleravo tai, kad VVG neturėjo veiksmingų procedūrų, skirtų interesų konfliktams išvengti. Nustatyti trūkumai atskleidė riziką, kad VVG nariai galėjo tiesiogiai ar netiesiogiai daryti įtaką sprendimams tokiu būdu, kad ES biudžeto lėšos galėjo būti panaudotos nerezultatyviai ar neefektyviai.

2 REKOMENDACIJA

Finansinis reglamentas draudžia bet kokį veiksmą, galintį sukelti interesų konfliktą. Atsižvelgdamos į tai, **Komisija ir valstybės narės** turėtų užtikrinti, kad būtų įdiegtos veiksmingos apsaugos priemonės ir kad jos tinkamai veiktų. VVG projektų vertinimo ar sprendimų priėmimo komitetų nariai, turintys bet kokį asmeninį, politinį, profesinį ar verslo interesą projekto pasiūlyme privalo pateikti rašytinę šio intereso deklaraciją. Jie neturėtų dalyvauti aptariant, vertinant projektą ir priimant dėl jo sprendimą, ir apie tokius atvejus turėtų būti pranešama valdymo institucijai, kaip to reikalauja Finansinis reglamentas.

124. Pagrindinis *Leader* bruožas yra vietos problemų sprendimo suradimas „iš apačios“; tačiau visos audituotos valdymo institucijos, išskyrus vieną, 2007–2013 m. laikotarpiui faktiškai įdiegė sistemą „iš viršaus“. Prieštaraudamos Komisijos gairėms šios valdymo institucijos reikalauja, kad VVG įgyvendintų bendros kaimo plėtros programos priemones. Tai galėtų palengvinti *Leader* kontrolę, tačiau tai sumažina galimybes taikyti inovacines vietos strategijas ir tuo pačiu sumažėja potenciali pridėtinė vertė, kuria grindžiama *Leader* koncepcija³⁷.

3 REKOMENDACIJA

Komisija kartu su **valstybėmis narėmis** turėtų patikrinti, ar esamos priemonės neapriboja VVG galimybių rengti ir įgyvendinti inovacines, daugiasektoriaus, vietos strategijas, skirtas įgyvendinti kaimo plėtros politikos 1–3 krypties tikslus. **Valstybės narės** turėtų pataisyti savo taisykles taip, kad VVG galėtų plėtoti savo vietos sprendinius, nesutampančius su kaimo plėtros programos priemonėmis.

125. Taikant pasidalijamąjį valdymą Komisija neprivalo tvirtinti visų nacionalinių ar regioninių įgyvendinimo taisyklių, tačiau prieš patvirtindama 2007–2013 laikotarpio programas Komisija privalėjo įsitikinti, kad į jas buvo įtraukti visi pagrindiniai *Leader* sėkmę užtikrinantys elementai (žr. toliau). Valstybės narės atrinko VVG, kurių strategijos buvo prastos. Dėl to 2007–2013 laikotarpiu ES biudžetas įgyvendinamas mažiau efektyviai, mažiau rezultatyviai ir sukuriama mažesnę pridėtinę vertę, nei galėjo būti sukurta.

³⁷ Kiek tai svarbu yra pabrėžta Komisijos duomenų išsklotinėje, kurioje *Leader* metodas apibrėžiamas kaip metodas „leidžiantis mobilizuoti ir įgyvendinti kaimo plėtrą vietos bendruomenėse, užuot įgyvendinus iš anksto nustatytą priemonių visumą“.

4 REKOMENDACIJA

Komisija turėtų užtikrinti, kad **valstybės narės** peržiūrėtų VVG 2007–2013 laikotarpio strategijas ir pareikalautų, kad VVG nustatytų išmatuojamus, konkrečiai vietai pritaikytus tikslus, kuriuos galima būtų pasiekti pagal *Leader* programą per likusį laikotarpio laiką. **Valstybės narės** turėtų savo ruožtu pareikalauti iš VVG atsiskaityti, kaip jos pasiekė vietos strategijos tikslus, kaip *Leader* metodu sukūrė pridėtinę vertę, ir koks buvo dotacijų panaudojimo ir veiklos išlaidų efektyvumas.

Valstybės narės taip pat turėtų išnagrinėti klausimą, ar padidinus atskaitomybę už patikimą finansų valdymą, negalima būtų supaprastinti dabartinės valdymo, priežiūros ir kontrolės sistemas taip, kad sumažėtų būtinybė tikrinti priemonių atitiktį finansavimo sąlygoms.

5 REKOMENDACIJA

Atsižvelgdama į savo atsakomybę užtikrinant patikimą ES biudžeto finansų valdymą, **Komisija** turėtų pakankamai nuodugniai patikrinti, ar būsimose programose yra konkretūs elementai, užtikrinantys *Leader* pridėtinę vertę, rezultatyvumą ir efektyvumą.

Valstybės narės ateityje turėtų užtikrinti, kad VVG pašalintų visus su projektų atrankos procesu susijusius nustatytus trūkumus, siekiant kad VVG turėtų aukščiausio lygio strategijas ir įgyvendinimo planus.

KOMISIJA IR VALSTYBĖS NARĖS NEGALI ĮRODYTI LEADER METODU SUKURTOS PRIDĖTINĖS VERTĖS, TAIP PAT JOS NEĮVERTINO SUSIJUSIŲ PAPILDOMŲ SĄNAUDŲ IR RIZIKOS

- 126.** Iš ES biudžeto *Leader+* buvo skirta daugiau kaip 2 milijardai eurų ir yra numatyta skirti dar virš 5 milijardų eurų 2007–2013 m. laikotarpiui. Komisija iki šiol neįrodė šių išlaidų rezultatyvumo ir efektyvumo, pridėtinės vertės, sukurtos taikant *Leader* metodą, kokį realų poveikį turėjo žinomos rizikos ar kokios buvo tikrosios įgyvendinimo sąnaudos. Valstybės narės nesurinko ir nepatvirtino būtinos informacijos, dėl to vertinimui pagrįsti nepakanka įrodymų. Šis auditas parodė, kad *Leader* pridėtinė vertė ir patikimas finansų valdymas nėra užtikrinti.

6 REKOMENDACIJA

Komisija turėtų imtis neatidėliotinių veiksmų, kad užtikrintų, jog ji gali atsiskaityti už *Leader* pridėtinę vertę ir patikimą finansų valdymą.

Priežiūra turėtų būti sutelkta ne tiek į įgyvendinimą, kiek į *Leader* metodo pridėtinės vertės, rezultatyvumo ir efektyvumo rodiklius. Duomenys turėtų būti tikrinami vietoje, bent jau remiantis imtimis. Turint omenyje *Leader* pobūdį ir mastą ir sunkumus, su kuriais iki šiol susiduriama gaunant aktualius, palyginamus ir patikimus duomenis, Komisija turėtų pagalvoti apie kitus, efektyvesnius ir rezultatyvesnius metodus, tokius kaip nuodugni statistiškai patikimų VVG imčių priežiūra, naudojant rodiklius, inspektavimus ir struktūruotas konkrečių atvejų studijas, paremtas tinkamu nepriklausomo vertintojo atliekamu duomenų tikrinimu.

Komisija turėtų koordinuoti **valstybes nares**, siekdama įsitikinti, kad priežiūros ir kontrolės sistemos leidžia suteikti patikinimą dėl procedūrų sąžiningumo ir skaidrumo, gauti palyginamus duomenis apie sąnaudas ir vykdyti rezultatyvumo ir efektyvumo priežiūrą.

Šią ataskaitą priėmė I kolegija, vadovaujama Audito Rūmų nario Michel CRETIN, 2010 m. liepos 21 d. Liuksemburge įvykusiame posėdyje.

Audito Rūmų vardu

Vítor Manuel da SILVA CALDEIRA
Pirmininkas

TIKRINTŲ PROJEKTŲ SĄRAŠAS¹

(EUR)

Projekto aprašymas	Teikėjo tipas	Visos tinkamos sąnaudos	Leader dotacija ²
DE-BY			
Plaukimo ežero įrengimas	Vietos privatus sektorius	2 063 969	1 031 984
Geležinkelio lokomotyvo įsigijimas	Privatus sektorius	396 403	74 325
Vaisių derliaus nuėmimo ir perdirbimo įrangos įsigijimas	Asociacija	30 293	3 787
DE-MV			
Bažnyčios restauravimas, įskaitant turizmo infrastruktūrą	Bažnyčia	165 016	111 386
Technikos muziejaus koncepcijos parengimas	Asociacija	131 498	88 106
Slaugos namai demencija sergantiems pacientams	Asociacija	1 063 000	154 000
Konsultacinis tyrimas: kelionių keleiviniams laivams koordinavimas	Vietos privatus sektorius	11 265	5 914
IE			
Viešas automobilių aikštelės apšvietimas	Asociacija	6 959	3 476
Miesto vystymo projekto galimybių studija ir interneto svetainė	Asociacija	17 969	14 375
Mėsos perdirbimo įranga	Privatus sektorius	34 485	14 250
Paupio tako įrengimas	Asociacija	40 937	31 377
EL			
Tavernos statyba ir įrengimas	Privatus sektorius	414 712	228 091
Miesto centro gatvių grindinio keitimas	Vietos privatus sektorius	210 942	210 942
Spirito vartyklos statyba ir įrengimas	Privatus sektorius	254 154	127 077
Restorano statyba ir įrengimas	Privatus sektorius	367 421	202 081
Vyno gamyklos statyba ir įrengimas	Privatus sektorius	387 480	193 740
Svečių namų statyba ir įrengimas	Privatus sektorius	334 436	181 799
Naujų metalo dirbtuvės patalpų statyba	Privatus sektorius	202 087	111 147

¹ Audito Rūmai atrinko projektus, kurie buvo būdingi kiekvienos VVG finansuojamų projektų spektrui, pagal projekto teikėjo tipą, projekto pobūdį (investicijos, tyrimai, įvykiai ir pan.) ir projekto dydį finansine prasme. Pirmenybė buvo teikiama projektams, kurie buvo užbaigti 2006 ir 2008 metais.

² ES finansuojamas elementas, išskyrus Airiją, Graikiją ir Vengriją, kurių sumos apima nacionalinį bendrąjį finansavimą.

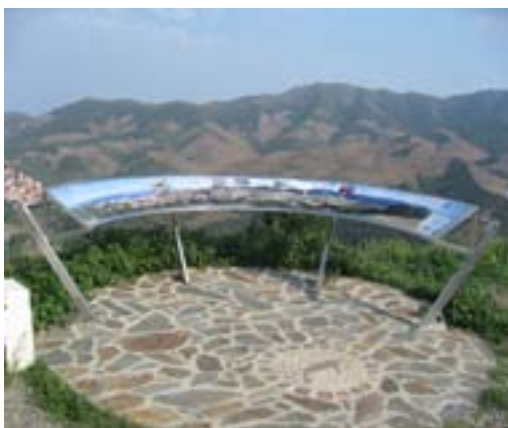
(EUR)

Projekto aprašymas	Teikėjo tipas	Visos tinkamos sąnaudos	Leader dotacija ²
ES-A			
Vaikų darželių įrangos įsigijimas (I)	Asociacija	29 910	14 955
Vaikų darželių įrangos įsigijimas (II)	Asociacija	39 000	19 500
Vandens valymo įrenginių montavimas	Privatus sektorius	369 000	30 050
Kaimo turizmui skirtų namų restauravimas	Privatus sektorius	222 597	30 051
Informacijos centro ant vandens įrengimas	VVG	180 000	60 000
Požeminio viešbučio statyba	Privatus sektorius	277 187	30 051
Ekologinės kepyklos įrangos įsigijimas	Privatus sektorius	189 599	25 596
ES-CM			
Alyvuogių aliejaus perdirbimo įranga	Privatus sektorius	78 993	28 437
Kaimo viešbučio statyba	Privatus sektorius	617 026	98 130
Kaimo skvero atnaujinimas	Vietos privatus sektorius	30 450	8 583
Savivaldybės žaidimų aikštelės atkūrimas	Vietos privatus sektorius	36 096	26 532
Maisto perdirbimo įmonės padidinimas	Privatus sektorius	409 179	69 050
Informaciniai skydai turistų lankomose vietose	VVG	254 847	150 254
Kaimo turizmo būstų statyba	Privatus sektorius	245 061	40 012
FR (PL)			
Šiuolaikinės muzikos renginys	Asociacija	59 994	21 997
Teatro valdymo ir darbuotojų atlyginimų sąnaudos	Vietos privatus sektorius	219 272	91 950
Nuotolinio žemės ūkio mokymo kurso parengimas	Asociacija	16 070	7 794
Bibliotekų registrų kompiuterizavimas ir tinklo kūrimas	Vietos privatus sektorius	50 312	25 156
Kultūros asociacijos interneto svetainės pagerinimas	Asociacija	4 097	3 277
Vietos bendrovės IT sistemos modernizavimas	Privatus sektorius	51 227	7 684
FR (LR)			
Vietos administravimo IT sistema	Vietos privatus sektorius	80 830	40 415
Istorinio pastato restauravimas	Vietos privatus sektorius	393 803	129 360
Turizmo maršrutas „Vynas ir jūra“	Vietos privatus sektorius	162 014	81 007
Botanikos sodo atnaujinimas ir atidarymas lankytojams	Universitetas	33 626	14 757
Negyvenamų būstų tyrimas ir duomenų bazės kūrimas	Asociacija	12 507	5 865
Viešos interneto prieigos įranga	Vietos privatus sektorius	327 900	120 431
Kalnų dviračių maršrutų kūrimas ir nuomos centro įranga	Vietos privatus sektorius	107 281	32 845

(EUR)

Projekto aprašymas	Teikėjo tipas	Visos tinkamos sąnaudos	Leader dotacija ²
IT-TOS			
Audimo staklių įsigijimas	Privatus sektorius	120 000	18 000
Dezinfekavimo įranga maisto perdirbimo įmonei	Privatus sektorius	90 000	13 500
Kaimo gatvių grindinio keitimas	Vietos privatus sektorius	293 438	33 609
Dėžių vaisiams įsigijimas ir irigacijos įrangos atnaujinimas	Privatus sektorius	30 970	4 646
Traktoriaus įsigijimas	Privatus sektorius	37 000	13 218
Medžio apdirbimo technikos įsigijimas	Privatus sektorius	63 000	9 450
Keliaujanti fotografijos paroda ³	VVG	101 894	30 670
Paslaugos piliečiams (veterinarinės paslaugos ir informacija) ³	Vietos privatus sektorius	243 000	52 232
HU			
Bendruomenės amatų dirbtuvės	Vietos privatus sektorius	10 514	7 980
Vyno rūšio atnaujinimas	Privatus sektorius	20 962	9 433
Klebonijos pastato sutvirtinimo statybos darbai	Bažnyčia	6 009	4 506
Svečių namų infrastruktūra (lauko jakuzė, dviračiai ir jų stoginė ir pan.)	Privatus sektorius	2 760	2 361
Slidinėjimo stovyklos ir įranga moksleiviams	Vietos privatus sektorius	10 507	7 880
Į vynuogynus vedančio patįzuso kelio grindimo planas	Privatus sektorius	2 960	2 516
PT			
Projekcinės įrangos įsigijimas	Asociacija	7 000	5 250
Alyvuogių aliejaus perdirbimo įrangos įsigijimas	Privatus sektorius	199 500	69 825
Medaus perdirbimo ir išpilstymo įrangos įsigijimas	Privatus sektorius	39 600	13 860
Vyno rūšio modernizavimas ³	Privatus sektorius	100 000	35 000
Papildomos kartingo įrangos įsigijimas	Privatus sektorius	24 922	8 723
Kelio ženklai	Vietos privatus sektorius	92 048	69 036
Kaimo produktų parduotuvės įrengimas	VVG	136 067	102 050

³ Atlikta tik dokumentų peržiūra.

2 nuotrauka. Prancūzija (Langedokas–Rusijonas) – turizmo maršrutas „Vynas ir jūra“

3 nuotrauka. Vokietija (Meklenburgas–Pomeranija) – bažnyčios restauravimas, įskaitant turizmo infrastruktūrą

4 nuotrauka. Italija (Tuskanija) – dėžių vaisiams įsigijimas

5 nuotrauka. Ispanija (Aragonas) – kaimo turizmui skirtų namų restauravimas

6 nuotrauka. Prancūzija (Langedokas–Rusijonas) – viešos interneto prieigos infrastruktūra

7 nuotrauka. Graikija – spirito varyklos statyba ir įrengimas

8 nuotrauka. Portugalija – papildomos kartingo įrangos įsigijimas

9 nuotrauka. Graikija – svečių namų statybos ir įrengimas

KOMISIJOS ATSAKYMAI

SANTRAUKA

I.

Leader – tai politikos priemonė, kuri dėl jos išskirtinio metodo „iš apačios“ leidžia vietos dalyviams aktyviai įsitraukti į savo bendruomenės vystymąsi ir jame dalyvauti.

Metodas *Leader* itin padeda stiprinti pilietinę visuomenę kaimo vietovėse. Jau veikia daugiau kaip 2 000 vietos veiklos grupių (VVG), kurios įgyvendina vietos plėtros strategijas, finansuojamas ES kaimo plėtros paramos lėšomis.

Metodas *Leader* yra neatsiejama 2007–2013 m. kaimo plėtros politikos dalis.

Komisija nesutinka su Audito Rūmų vertinimu, kad VVG yra papildomas lygmuo. Laikydamosi subsidiarumo principo, Komisija ir valstybės narės kaimo plėtros politiką įgyvendina pagal pasidalijamąjį valdymą. Metodo *Leader* įgyvendinimą papildė specialus privalomas ypatumas – didelė dalis valdymo užduočių perduodama vietos lygmeniui.

Kalbant apie sąnaudas, VVG veikla, plėtojama atsižvelgiant į jų administracinių sąnaudų ir veiklumo skatinimo biudžetą, yra susijusi su horizontaliuoju prioritetu – skatinti vietos dalyvių gebėjimų stiprinimą ir pagalbą potencialiems projektų teikėjams.

Kalbant apie metodo *Leader* įgyvendinimą dabartiniu programavimo laikotarpiu, Komisija ėmėsi išsamaus priemonių, skirtų toliau skatinti gerą patirtį ir patikimą finansų valdymą, paketo.

KOMISIJOS ATSAKYMAI

II.

Sukūrus vietos gebėjimus intensyvėja vietos plėtros veikla, sutelkiami vietos ištekliai, kuriami tinklai, kurie skatina abipusį mokymąsi, taikomas integruotas požiūris į sudėtingų ekonominių ir socialinių klausimų sprendimą. Tai atlieka svarbų vaidmenį įgyvendinant horizontalųjį kaimo plėtros valdymo tobulinimo prioritetą.

IV.

VVG nariai yra svarbūs kaimo teritorijos plėtros dalyviai. *Leader* būdingas metodas „iš apačios“ turėtų būti taikomas taip, kad vietos organizacijos arba asmenys, kurie yra VVG nariai, galėtų atlikti svarbų vaidmenį.

VVG skatinamos teikti inovacines vietos plėtros strategijas, tačiau inovacija yra tik vienas iš VVG atrankos kriterijų. Vietos plėtros strategijoje negali būti numatyti tik inovaciniai metodai.

Kalbant apie integruotus projektus, daugumoje vietos strategijų numatomos kelios priemonės ir jos taikomos keliems sektoriams arba intervencijos sritims. Yra gerosios programų, kuriomis diegiamas integruotas metodas, patirties pavyzdžių. Europos kaimo plėtros tinklas (EKPT) skatins šią gerąją patirtį.

V.

Valstybės narės turi užtikrinti, kad taikant pasidalijamojo valdymo metodą nekiltų interesų konfliktų. Sprendimų priėmimo procedūros ir atrankos kriterijai, kuriuos turi taikyti VVG, yra ne programos, o vietos įgyvendinimo, kurį pasirenkant VVG atlieka valdymo institucija, dalis. Be to, valstybės narės visoms VVG gali taikyti nacionaliniu lygmeniu nustatytas bendras taisykles.

Komisija ypatingą dėmesį skiria projektų atrankos procesui, skaidrumui, interesų konfliktui ir pan. ne tik atlikdama auditą. 2000–2006 m. programavimo laikotarpiu Komisija atliko 37 iš 73 programų *Leader+* auditus, 13 programų buvo tikrinamos daugiau nei vieną kartą.

VI.

Dabartiniu 2007–2013 m. programavimo laikotarpiu būtinos teisės aktų nuostatos numatytos EŽŪFKP¹ reglamente ir jo įgyvendinimo taisyklėse².

Be to, Komisija valstybėms narėms „*Leader* krypties taikymo vadove“ pateikė programų kūrimo ir patvirtinimo etapo gairių. Jame pateikta konkreti rekomendacija dėl galimos *Leader* pridėtinės vertės, t. y. apimti visas kryptis, inovacijas, integruotą ir teritorinį metodą.

Komisija taip pat pareikalavo, kad nacionaliniuose strateginiuose planuose *Leader* būtų taikomas strateginis metodas. Kartu valstybėms narėms buvo leidžiama rinktis įvairių metodo *Leader* taikymo aprėptį atsižvelgiant į konkrečią turimą patirtį VVG lygmeniu ir jų analizėje įvardytus poreikius.

¹ Europos žemės ūkio fondas kaimo plėtrai.

² 2005 m. rugsėjo 20 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1698/2005 dėl Europos žemės ūkio fondo kaimo plėtrai (EŽŪFKP) paramos kaimo plėtrai (OL L 277, 2005 10 21, p. 1) ir 2006 m. gruodžio 15 d. Komisijos reglamentas (EB) Nr. 1974/2006, nustatantis išsamias 2005 m. rugsėjo 20 d. Tarybos reglamento (EB) Nr. 1698/2005 dėl Europos žemės ūkio fondo kaimo plėtrai (EŽŪFKP) paramos kaimo plėtrai taikymo taisykles (OL L 368, 2006 12 23, p. 15).

KOMISIJOS ATSAKYMAI

Komisija nuolat gerina valstybių narių valdymo ir kontrolės sistemų procedūras teikdama patarimų ir gairių, o atlikusi auditą, taip pat teikdama rekomendacijų ir, tam tikrais atvejais, taikydama finansines pataisas.

VII.

Šiuo metu atliekant *Leader+ ex post* vertinimą, kurio galutinė ataskaita bus parengta 2010 m. pabaigoje, nagrinėjami *Leader* išlaidų rezultatyvumo ir efektyvumo rodikliai. Politikos priemonių rezultatyvumas ir efektyvumas paprastai vertinamas *ex post*. Šis vertinimas yra standartinio politikos vertinimo ciklo dalis, o jo atlikimo laiką nulėmė tai, kad iki 2009 m. birželio mėn. *Leader+* vis dar buvo įgyvendinama pagal 40 programų.

Komisija (Europos kaimo plėtros vertinimo tinklo teminė darbo grupė) neseniai paskelbė galutinį *Leader* poveikių vertinimo rekomendacinio dokumento projektą³.

VIII.

Už procedūrų, leidžiančių išvengti interesų konflikto rizikos laikantis Europos Sąjungos bendrajam biudžetui taikomo finansinio reglamento, įgyvendinimą atsako valstybės narės.

³ *Leader* ir priemonių, skirtų gyvenimo kokybei kaimo vietovėse gerinti, poveikio vertinimas, darbinio dokumento projektas Nr. 4, 2010 m. birželio 21 d., Europos kaimo plėtros vertinimo tinklas.

Komisija apsvaustys galimybę patikslinti „*Leader* krypties taikymo vadovo“ projektų atrankos nuostatas siekdama geriau išaiškinti patikimų procedūrų poreikį laikantis tokių pagrindinių principų, kaip antrai skaidrumas, vienodas požiūris, objektyvių atrankos kriterijų taikymas ar pranešimas apie sprendimus.

IX.

Komisija užtikrina, kad programų lygmeniu nustatyti tikslai būtų susieti su rodikliais, kuriuos valstybės narės gaus iš VVG, kad *Leader* krypties lygmeniu būtų parengti bendri duomenys.

Vietos strategijų tikslai turėtų būti nustatomi taikant SMART (konkrečius, išmatuojamus, realistiškus ir susietus su laiku) kriterijus, kiek tai įmanoma.

X.

Bendroje priežiūros ir vertinimo sistemoje (BPVS)⁴ pagrindinis dėmesys skiriamas *Leader* pridėtinei vertei, visų pirma kiek tai susiję su jos poveikiu pridėtinei vertei. Tačiau *Leader* poveikį įvertinti yra sunkiau, nes jis iš esmės susijęs su vietos gebėjimų stiprinimu (socialiniu kapitalu) ir priklauso nuo vietos plėtros proceso. Valstybės narės užtikrina, kad būtų tinkamos priežiūros informacijos.

⁴ Bendra priežiūros ir vertinimo sistema (BPVS) – tai bendras visos kaimo plėtros intervencijos 2007–2013 m. programavimo laikotarpiu priežiūros ir vertinimo pagrindas. BPVS nustatytos programų įgyvendinimo tobulinimo, programų atskaitomybės užtikrinimo ir nustatytų tikslų pasiekimo vertinimo priemonės.

KOMISIJOS ATSAKYMAI

Yra konkrečių BPVS *Leader* vertinimo klausimų, susijusių su valdymo gerinimu, savaiminio vystymosi potencialo išnaudojimu, daugiasektoriais metodais ir bendradarbiavimu, taip pat indėliu siekiant kitų kryptių prioritetų.

ĮVADAS

6. Sukūrus vietos gebėjimus intensyvėja vietos plėtros veikla, apjungiami vietos ištekliai, kuriami tinklai, kurie skatina abipusį mokymąsi, taikomas integruotas požiūris į sudėtingų ekonominių ir socialinių klausimų sprendimą. Tai atlieka svarbų vaidmenį įgyvendinant horizontalųjį kaimo plėtros valdymo tobulinimo prioritetą⁵.

⁵ 2006 m. vasario 20 d. Tarybos sprendime 2006/144/EB nustatytas Bendrijos strateginių gairių 2007–2013 m. programavimo laikotarpiui 4-asis prioritetas.

7. Komisija mano, kad VVG nėra papildomas sluoksnis. Laikydamosi subsidiarumo principo, Komisija ir valstybės narės kaimo plėtros politiką įgyvendina pagal pasidalijamąjį valdymą. Metodo *Leader* įgyvendinimą papildė specialus privalomas ypatumas – didelė dalis valdymo užduočių perduodama vietos lygmeniui. Tai nebūtinai reiškia veiklos dubliavimą.

Kalbant apie sąnaudas, VVG veikla, plėtojama atsižvelgiant į šių grupių administracinių sąnaudų ir veiklumo skatinimo biudžetą, padeda siekti horizontaliojo prioriteto – skatinti vietos dalyvių gebėjimų stiprinimą ir pagalbą potencialiems projektų teikėjams. Ji yra žymiai platesnio masto nei numatyta nacionalinių arba regiono valdžios institucijų dotacijų schemose „iš viršaus į apačią“.

Kalbant apie metodo *Leader* įgyvendinimą dabartiniu programavimo laikotarpiu, Komisija ėmėsi išsamaus priemonių, skirtų toliau skatinti gerą patirtį ir patikimą finansų valdymą, paketo:

- esminiai metodo *Leader* principai nustatyti atitinkamoje teisinėje sistemoje;
- Komisija „*Leader* krypties taikymo vadove“ pateikė programų kūrimo ir patvirtinimo etapo gairių;

KOMISIJOS ATSAKYMAI

- Komisija Europos kaimo plėtros tinklo (EKPT) *Leader* pakomitetyje sukūrė vadinamąsias tikslines grupes, kurioms pavesta nagrinėti įgyvendinimo klausimus. EKPT dalyviai, įgyvendinantys metodą *Leader*, toliau keičiasi pasiekimais, patirtimi ir praktinėmis žiniomis, nes tai jau buvo *Leader II* ir *Leader+* (tuomet su europiniais *Leader II* ir *Leader+* stebėjimo centrais) prioritetas.

AUDITO APIMTIS IR METODAS

8.

Žr. Komisijos atsakymą į 7 dalies pastabas.

9.

2009 m. dauguma *Leader+* vietos strategijų buvo baigtos, o 2007–2013 m. vietos strategijos dar nebuvo pradėtos įgyvendinti, aktyvumas apskritai buvo mažas.

PASTABOS

Bendras atsakymas į 13–15 dalių ir 2 langelio pastabas

Komisija džiaugiasi, kad Audito Rūmai pripažįsta VVG gerą patirtį skatinant vietos bendruomenės susidomėjimą ir dalyvavimą.

16.

Į procesus orientuotu metodu *Leader* numatoma, kad strategija bus kuriama ir įgyvendinama dalyvaujant vietos bendruomenei.

VVG organizacijos narės yra kaimo teritorijos atstovaujamosios ir aktyvios vietos organizacijos. Komisijos pranešimo dėl *Leader+*⁶, kuris buvo nacionalinių ir regioninių *Leader+* programų pamatinis dokumentas, 12 punkte nurodyta: „Vietos veiklos grupės turi būti proporcingai ir reprezentatyviai sudarytos iš partnerių, pasirinktų iš skirtingų atitinkamos teritorijos socialinių ir ekonominių sektorių.“ Partnerius sudaro viešosios organizacijos ir pilietinei visuomenei atstovaujantys partneriai. Šie partneriai taip pat yra pagrindiniai strategijų kūrėjai ir dažniausia atstovauja didelei teritorijos gyventojų daliai. Todėl normalu, kad dalį projektų parengia šios organizacijos narės. VVG nariai gali atlikti svarbų vaidmenį įgyvendinant vietos plėtros strategiją. Be to, reikia pabrėžti, kad veiksminga kitų teritorijos dalyvių veikla įgyvendinant vietos strategiją labai priklauso nuo vietos aplinkybių. Pavyzdžiui, dabar Graikijoje VVG nariais gali būti paramos gavėjai ir įgyvendinti projektus, neviršijant 30 % vietos strategijos viešųjų išlaidų. Kadangi VVG nariai yra labai skirtingi, būtų sunku ES lygmeniu nustatyti, kad tam tikrą projektų dalį turi teikti kiti dalyviai. Valstybės narės turėtų užtikrinti platesnės bendruomenės dalyvavimo galimybę.

⁶ 2000 m. balandžio 14 d. Komisijos pranešimas valstybėms narėms, kuriuo nustatomos Bendrijos kaimo plėtros iniciatyvos (*Leader+*) gairės.

KOMISIJOS ATSAKYMAI

19.

Komisija pritaria Audito Rūmams, kad pageidautina taikyti atviros narystės principą, ir į tai atsižvelgs kurdama politiką laikotarpiu po 2013 m.

3 langelis

Graikijos VVG, kurią tikrino Audito Rūmai, sudėtis atitinka dabartinę ES reguliavimo sistemą. Už projektų atranką atsakingas specialus sprendimų priėmimo komitetas, kurio 50 % partnerių atstovauja privačiam sektoriui.

20.

Leader+ laikotarpio vidurio vertinimo suvestinė rodo, kad jaunimas labai retai nuolat dalyvauja sprendimus priimančių organizacijų darbe. Taip gali būti dėl vietos jaunimo organizacijų, kurios neturi tinkamos struktūros arba net nėra dažnos kaimo vietovėse.

21. Bendras atsakymas į 21–22 dalių pastabas

Vykstant deryboms iki kaimo plėtros programų (KPP) patvirtinimo 2007–2013 m. laikotarpiui, Komisija tikrino, ar laikomasi principo, pagal kurį partnerystėje turi būti ne mažiau kaip 50 % pilietinės visuomenės atstovų, kaip nustatyta Reglamento (EB) Nr. 1698/2005 62 straipsnio 1 dalies b punkte. Šis reikalavimas taikomas sprendimų priėmimo lygmeniui.

Komisija vis tiek aptars galimybę patikrinti dabartines gaires siekdama išvengti bet kokio klaidingo aiškinimo.

4 langelis

Žr. Komisijos atsakymą į 21–22 dalių pastabas.

23.

Žr. Komisijos atsakymą į 21–22 dalių pastabas.

5 langelis

Žr. Komisijos atsakymą į 21–22 dalių pastabas.

25.

Būtiną tikslumo lygį turėtų nustatyti valstybė narė, kuri jį gali pritaikyti prie konkrečios teritorijos specifikos.

26.

Vietos plėtros strategijų tikslai turėtų būti nustatomi taikant SMART kriterijus (konkrečius, išmatuojamus, realistiškus ir susietus su laiku), kiek tai įmanoma.

Kaimo plėtros paramos lėšos skiriamos ir pagalbai, ir mokymo veiklai, kurią pagal įgūdžių įgijimo priemonę vykdo programos institucijos arba nacionaliniai kaimo tinklai.

Kai kurie scenarijai yra ilgalaikės tendencijos, kurių negalima įsprausti į septynerių metų trukmės vietos plėtros strategijų rėmus, kaip antai Audito Rūmų pateiktas „kaimų tuštėjimo ir atsisakymo nuo tradicinio ūkininkavimo“ pavyzdys.

6 langelis

Žr. Komisijos atsakymą į 26 dalies pastabas.

KOMISIJOS ATSAKYMAI

27.

Komisija ne visiškai sutinka su Audito Rūmų išvada, kad kalnų dviračių centras nepadėjo siekti vietovės konkurencingumo tikslo, nustatyto vietos plėtros strategijoje.

28.

Komisija sutinka su Audito Rūmais, kad projektų visuma turi atitikti vietos strategijos tikslus. Tačiau apimtį, kuria minėtas projektas atitiko platesnę teritorinę strategiją, turėjo vietos lygmeniu nustatyti VVG. Projektai gali didinti teritorinės temos vertę padėdami siekti bendro strategijos tikslo.

7 langelis

Komisija pritaria nuomonei, kad pagal iniciatyvą *Leader* nereikėtų remti vietos valdžios institucijų veiklos, vykdomos pagal įstatymų reikalavimus. Tačiau savivaldybių įgyvendinamiems projektams turėtų būti skiriama parama pagal *Leader*, jeigu jie yra platesnės regiono koncepcijos dalis ir padeda siekti vietos plėtros strategijos tikslų.

29.

Strategijos kaip priemonių įgyvendinimas nebūtinai reiškia, kad projektų negalima įvertinti ir atrinkti atsižvelgiant į vietos strategijos tikslus. Programose gali būti numatyta bendra vietos strategijų struktūra, užtikrinanti, kad būtų tenkinami abiejų rūšių kriterijai, kaip, pavyzdžiui, buvo Ispanijoje.

30.

Kvietimus teikti pasiūlymus turi skelbti ir faktinę projektų atranką vietos lygmeniu turi vykdyti VVG, užtikrindamos tinkamumo finansuoti sąlygų ir strategijos tikslų suderinamumą.

31.

Leader+ vertinimo gairėse buvo pateiktos rekomendacijos dėl vietos plėtros strategijos priežiūros ir vertinimo. Be to, vertinimas VVG lygmeniu atitiko bendrojo finansavimo reikalavimus.

32.

Vadinamoji pasiekimų apžvalga kaip visuomenės informavimo priemonė negali būti prilyginta išsamiam vietos strategijos vertinimui.

Projektų įgyvendinimas yra tiesioginis VVG veiksmų rezultatas. Jų poveikį dažnai sunku įvertinti, nes daugelis veiksmų yra susiję su plėtros procesu (gebėjimų stiprinimu ir pan.).

33.

Daugumoje valstybių narių, kurias apėmė Audito Rūmai, *Leader* krypties įgyvendinimas buvo tik prasidėjęs audito metu.

Dėl teiginio, kad nebuvo „nustatyti vietos specifiniai tikslai“, žr. Komisijos atsakymą į 26 dalies pastabas. Dėl valstybių narių „reikalavimo taikyti bendras priemonės“ žr. Komisijos atsakymą į 84 dalies pastabas.

KOMISIJOS ATSAKYMAI

34.

Inovacijos yra *Leader* krypties ypatumas (Reglamento (EB) Nr. 1698/2005 61 straipsnio e punktas), tačiau jos nėra privalomos VVG lygmeniu (Reglamento (EB) Nr. 1698/2005 62 straipsnio 1 dalies a punktas). VVG yra skatinamos teikti inovacines vietos plėtros strategijas, tačiau inovacija yra tik vienas iš VVG atrankos kriterijų. Todėl inovacijos nebūtinai yra būdingos visiems remiamiems projektams.

Vietos plėtros strategijos apima platų plėtros tikslų, kurių siekiama įgyvendinant konkrečius projektus, spektrą. Kai kurie projektai, kurių negalima laikyti inovaciniais, gali būti reikalingi strategijai ir finansuojami *Leader* lėšomis. Strategiją valdantiems vietos dalyviams reikalingas minimalus lankstumas, kiek tai susiję su finansavimo galimybėmis.

36.

VVG turėtų užtikrinti vietovės projektų įgyvendinimą tuo pačiu metu, sinergiją ir papildomumą.

Vietos strategija iš tiesų turėtų būti integruota ir joje turėtų būti numatyta sektorių sąveika, tačiau atskiriems projektams tai nėra būtina.

37.

Leader+ atveju VVG buvo skatinamos teikti inovacines vietos plėtros strategijas, tačiau novatoriškumas buvo tik vienas iš atrankos kriterijų.

Novatoriškumo neįmanoma įvertinti absoliučia išraiška. Novatoriška yra tai, kas yra nauja atitinkamoje teritorijoje, arba tai, kad metodas įgyvendinamas pirmą kartą.

38.

Žr. Komisijos atsakymą į 37 dalies pastabas.

Komisija akcentuoja du dalykus:

- negalima atmesti projekto novatoriško pobūdžio tik dėl to, kad pagal projektą numatyta įsigyti standartinių produktų. Tai gali būti inovacija atitinkamame sektoriuje arba proceso inovacija rinkodaros sistemose;
- šie du projektai Vengrijoje, dėl kurių naujoviškumo Audito Rūmams kilo abejonių, turi būti vertinami atsižvelgiant į konkrečias vietos aplinkybes.

Tačiau pagal pasidalijamojo valdymo principą Komisija neatsako už projektų, kurie bus finansuojami, pasirinkimą.

40.

Ta aplinkybė, kad atskiri pagal *Leader* finansuoti projektai galėtų būti tinkami finansuoti ir pagal kitas ES programas, nekelia abejonių dėl paramos pagal *Leader* teisėtumo ir tvarkingumo. Be to, būtent VVG, atsižvelgdama į vietos specifiką, nusprendžia, ar projektas didina strategijos įgyvendinimo vertę. Ne visi projektai turi vienodai padėti pasiekti strategijos tikslus, nes kai kurie jų gali didinti konkrečios teritorinės temos vertę prisidėdami prie didesnio bendro tikslo.

KOMISIJOS ATSAKYMAI

41.

Komisija pritaria Audito Rūmų nuomonei, kad teoriškai pagal *Leader* nereikėtų finansuoti įprastinės savivaldybių veiklos. Tačiau tam tikri savivaldybių projektai yra teisėtos vietos plėtros strategijos dalys, nes savivaldybės yra svarbiausias vietos plėtros proceso partneris. Jeigu šie savivaldybių projektai yra vietos plėtros strategijos dalis arba bent jau atitinka šios strategijos tikslus, nėra jokio pagrindo daryti prielaidą, kad sumažėja metodo *Leader* pridėtinė vertė.

Gyvenimo kokybės ir kaimo paveldo srityje (*Leader+* ir 3 krypties prioritetai) projektus dažniausia teikia vietos valdžios institucijos. Be to, kai kuriose valstybėse narėse, kaip antai Ispanijoje, savivaldybės yra tokios mažos, kad jos atrodo kaip idealus vietos projektų teikėjas, dažnai dėl to, kad nėra tinkamų privačiojo sektoriaus teikėjų.

Komisija pritaria Audito Rūmų nuomonei, kad projektai neturėjo būti baigti iki paraiškos *Leader* dotacijai gauti teikimo. Žr. Komisijos atsakymus į 9 ir 10 langelių pastabas.

9 langelis

Žr. Komisijos atsakymą į 41 dalies pastabas.

Savivaldybių vykdomi infrastruktūros projektai nebūtinai yra jų privalomų darbų dalis.

Jeigu tokio tipo kaimo infrastruktūros atnaujinimo darbai yra įtraukti į vietos strategiją ir rengiant projektą dalyvauja gyventojai, nėra jokio pagrindo tokiems projektams neskirti *Leader* finansavimo.

10 langelis

VVG Toskanoje. Komisija išsamiai išnagrinės projekto pradžios aspektą sprendžiant tinkamumo finansuoti klausimą atsižvelgdama į suderinto Bendrijos finansavimo metodo pagal pasidalijamąjį valdymą poreikį.

Toskanos atveju projekto pagal *Leader+* aplinkybės buvo tokios: rengiant *Leader+* programą vyko intensyvios vietos partnerių konsultacijos. Be to, kai kurios *Leader* apimamos teritorijos jau buvo dalyvavusios ankstesnėse Bendrijos iniciatyvose. Patvirtinus programą VVG gali pagrįstai tikėtis, kad jų projektai tinkami finansuoti, kai užbaigiami visi procedūriniai etapai, būtini programai įgyvendinti.

Šiuo konkrečiu atveju VVG kvietimų teikti projektų pasiūlymus negalėjo skelbti gana ilgą laiką, per kurį jau galėjo prasidėti strategijų įgyvendinimas. Siekdamas užtikrinti efektyvų vietos strategijų įgyvendinimą, VVG turėjo suderinti nekomercinių vietos valdžios institucijų projektų pradžią, kai šie projektai buvo svarbūs vietos strategijų įgyvendinimui ir jos negalėjo gauti sprendimo dėl dotacijos. Priešingu atveju parama svarbiems vietos plėtros strategijų veiksmams būtų nutrūkusi ne mažiau kaip trejiems metams. Žinoma, šie projektai atitiko vietos strategijų atrankos kriterijus ir turėjo tenkinti atitinkamas ES nuostatas.

KOMISIJOS ATSAKYMAI

VVG Luaros krašte (Prancūzija). Komisija išsamiai išnagrinės projekto pradžios aspektą sprendžiant tinkamumo finansuoti klausimą atsižvelgdama į suderinto Bendrijos finansavimo metodo pagal pasidalijamąjį valdymą poreikį.

42.

Novatoriškumas yra šios krypties ypatumas, bet jis neprivalomas VVG lygmeniu. Kaimo plėtros programos (KPP) stebėjimo komitetas nustato kiekvieno VVG atrankos kriterijaus, įskaitant novatoriškumą, svertinę vertę po KPP patvirtinimo (Reglamento (EB) Nr. 1698/2005 78 straipsnio a punktas). VVG skatinamos teikti inovacines vietos plėtros strategijas, tačiau inovacija yra tik vienas iš VVG atrankos kriterijų.

Komisija per Europos kaimo plėtros tinklo (EKPT) *Leader* pakomitečio tikslinę grupę yra atkreipusi valstybių narių dėmesį į galimas problemas įgyvendinant inovacinius projektus. Tikslinė grupė stengiasi teikti rekomendacijas, kaip užtikrinti inovacijų įgyvendinimą.

45.

Leader+ stebėjimo centro priežiūra parodė, kad 83 % *Leader+* VVG dalyvavo teritorinio bendradarbiavimo, o 68 % – tarptautinio bendradarbiavimo projektuose.

Tinklų kūrimo veikloje ir bendradarbiavimo projektuose paprastai daugiau dalyvauja labiausiai patyrusios VVG. Naujos VVG daugiau dėmesio skiria savo vietos plėtros strategijos įgyvendinimui vietoje. Bendra programos branda taip pat padeda kurti tinklus ir bendradarbiauti.

Bendradarbiavimo projekto įgyvendinimas yra sudėtingesnis nei įprasto vietos projekto (reikia rasti bendradarbiavimo partnerį, parengti bendradarbiavimo susitarimą, kiekviena VVG turi gauti dotaciją pagal savo programą ir pan.). Tam reikalinga programos institucijų techninė pagalba, kuri, deja, ne visuomet buvo ar yra pakankama vykdant visas programas.

Leader+ veikla, susijusi su vizitais, mainais ir konferencijomis, galėtų būti finansuojama pagal veiksmą „bendradarbiavimas“. Kitos VVG lankymas yra parengiamasis bendradarbiavimo projekto kūrimo etapas. Ne visuomet vėliau pavyksta parengti bendrą veiksmą, dėl kurio reikia susitarti. Kai kurios valstybės narės parengiamiesiems veiksams skiria specialų finansavimą.

46.

Tinklų kūrimas – tai metodo *Leader* elementas, kurį lemia nacionaliniai ir europiniai tinklai. Todėl atskiros VVG gali neturėti galimybės į savo strategiją įtraukti konkrečios informacijos apie planuojamą tinklų kūrimo veiklą.

48.

Komisija mano, kad tinkamiausias kriterijus, nulemiantis, ar projektas turėtų būti finansuojamas *Leader* lėšomis, yra projekto indėlis siekiant vietos plėtros strategijos tikslų.

Dėl savaimingumo taip pat žr. atsakymą į 109 dalies pastabas.

KOMISIJOS ATSAKYMAI

Bendras atsakymas į 49–52 dalių pastabas

Komisija išsamiai išnagrinės projekto pradžios aspektą sprendžiant tinkamumo finansuoti klausimą atsižvelgdama į suderinto Bendrijos finansavimo metodo pagal pasidalijamąjį valdymą poreikį.

11 langelis

Žr. Komisijos atsakymą į 49 dalies pastabas.

53.

2007–2013 m. programavimo laikotarpiu privaloma tikrinti projekto išlaidų pagrįstumą (Reglamento (EB) Nr. 1975/2006 26 straipsnio d punktą).

54.

Atsižvelgiant į didelę *Leader* projektų įvairovę, gali būti sunku iš anksto įvertinti tokius veiksmus kaip pelningumas ir kartu užtikrinti, kad būtų pasiekti norimi rezultatai.

56.

VVG atstovaujamos valdžios institucijos (savivaldybės), sudarančios iki 50 % VVG narių, pačios yra demokratiškai atskaitingos. Be to, tam tikrose valstybėse narėse VVG yra pripažįstamos kaip viešosios organizacijos (pvz., Prancūzijoje).

Be to, dabartiniu programavimo laikotarpiu VVG turi turėti gebėjimų administruoti viešąsias lėšas, kaip nustatyta Reglamento (EB) Nr. 1698/2005 62 straipsnio 2 dalyje.

Komisija sutinka, kad būtinas didelis skaidrumas, o VVG atitinkamai turėtų gebėti įrodyti, jog nuosekliai laikėsi nustatytų procedūrų.

Tačiau daugumoje valstybių narių buvo priimtos vidaus tvarkos taisyklės, reglamentuojančios sprendimų skaidrumą, interesų konfliktų vengimą ir sprendimų apskundimą. Europos kaimo plėtros tinklo *Leader* pakomitečio metodo „iš apačios“ tikslinė grupė renka informaciją apie šias įvairių rūšių procedūras ir ją pateiks ataskaitos projekte, kuris netrukus bus paskelbtas viešai.

Bendras atsakymas į 57–58 dalių pastabas

Komisija apsvarstys galimybę patikslinti „*Leader* krypties taikymo vadovą“ siekdama geriau išaiškinti pagrindinių projektų atrankos principų (skaidrumo, vienodo požiūrio, objektyvių atrankos kriterijų taikymo, pranešimo apie sprendimus) laikymąsi remiantis surinktais gerosios patirties pavyzdžiais.

59.

Žr. Komisijos atsakymą į 56 dalies pastabas.

60.

Žr. Komisijos atsakymus į 16 ir 56 dalių pastabas.

Siekiant išvengti realių interesų konfliktų būtinos atitinkamos procedūros. Komisija apsvarstys galimybę „*Leader* krypties taikymo vadove“ pateikti daugiau rekomendacijų dėl interesų konfliktų taisyklių.

KOMISIJOS ATSAKYMAI

61.

Žr. Komisijos atsakymą į 60 dalies pastabas.

VVG nariai yra kaimo teritorijos atstovaujamosios ir aktyvios vietos organizacijos. Todėl normalu, kad dalį projektų parengia šios organizacijos. Jeigu šie projektai būtų atmetami, tai taptų didele kliūtimi sėkmingai įgyvendinti vietos plėtros strategiją.

Tačiau valstybės narės turi užtikrinti, kad interesų konflikto nebūtų.

13 langelis

Komisija pritaria principui, kad sprendimų priėmimo komiteto nariai neturėtų dalyvauti priimant sprendimus tada, kada jie turi „bendrą interesą“ su projekto teikėju.

Taip pat žr. Komisijos atsakymą į 60 dalies pastabas.

14 langelis

Komisija pritaria Audito Rūmams, kad reikia aiškių taisyklių dėl interesų konfliktų, kurių reikėtų laikytis priimant sprendimą finansuoti projektą.

63.

Leader+ buvo įgyvendinama 15 valstybių narių, o *Leader+* tipo priemonė dar šešiose valstybėse narėse. Valstybėse narėse taikomi įgyvendinimo modeliai labai skiriasi.

Kokybiška strategija (uždaviniai, prioritetai, priežiūra ir vertinimas) nepadaeda išvengti interesų konfliktų. Atsakydama į ankstesnių dalių (56–61) pastabas Komisija jau nurodė, kad būtinos interesų konfliktų taisyklės VVG lygmeniu, kurios būtų strategijos įgyvendinimo mechanizmo dalis.

64.

Administracinės išlaidos vidutiniškai yra ribotos ir sudaro 15 % vietos plėtros strategijos viešųjų išlaidų. Jos neviršija Reglamento (EB) Nr. 1974/2006 38 straipsnyje nustatytos 20 % viršutinės ribos.

Tai, kad vietos biuruose dirba vietos darbuotojai, nebūtinai užtikrina spartesnę projektų įvertinimą. Be to, dėl vietos darbuotojų buvimo administracinių procedūrų poreikis nesumažėja, nes jos vis tiek reikalingos patikimam finansų valdymui.

65.

Programos administravimas vietos lygmeniu skirtas įgyvendinimui gerinti (pvz., tikslingiau nukreipti paramą, padėti paramos gavėjams). VVG, padedančių ir informuojančių potencialų paramos gavėjų, artumas spartina paraiškų rengimą.

VVG užduotys yra ne papildomos ar dubliuojamos, o pavestos užduotys, kurios nėra vykdomos programų lygmeniu (kontrolė, projektų atranka ir mokėjimai pagal tam tikras kaimo plėtros programas). Su patikromis vietoje susijusios kontrolės išlaidos gali būti mažesnės, kai kontrolę atlieka vietos subjektai.

Nėra pakankamai įrodymų, kad dėl metodo *Leader* taikymo atsiranda papildomas vėlavimas. ES yra skirtingų *Leader* įgyvendinimo modelių, apimančių pagrindinę projektų atrankos užduotį papildančias užduotis (projektų patvirtinimas ir (arba) lėšų išmokėjimas pagal 39 programas dabartiniu laikotarpiu). VVG, turinčios finansinį ir administracinį savarankiškumą, paprastai greičiau vykdo procedūras.

Taip pat žr. Komisijos atsakymą į 64 dalies pastabas.

KOMISIJOS ATSAKYMAI

66.

Vykdamas *Leader+* projektus nebuvo reikalaujama atskirti veiklumo skatinimo ir administracinių sąnaudų. Dabartiniu laikotarpiu šias sąnaudas būtina atskirti. „*Leader* krypties taikymo vadove“ pateikta veiklumo skatinimo ir įgūdžių įgijimo apibrėžtis, kuri bus papildomai išaiškinta.

67.

Pastabas, išdėstytas 67 dalyje, reikėtų vertinti atsižvelgiant į 68 dalyje pateiktą teigiamą veiklos išlaidų pavyzdį.

Vengrijos VVG, veikdamos pagal *Leader+* tipo priemonę 2004–2006 m., daugiau dėmesio skyrė gebėjimų stiprinimui, nes metodas *Leader* buvo naujas šioje šalyje.

69.

Valstybės narės konkrečią VVG atsakomybę numato pagal subsidarumo principą ir ją pritaiko prie šalies administracinės sistemos ir praktikos. ES yra skirtingų *Leader* įgyvendinimo modelių, apimančių pagrindinę projektų atrankos užduotį papildančias VVG užduotis (projektų patvirtinimas ir (arba) lėšų išmokėjimas pagal 39 programas dabartiniu programavimo laikotarpiu).

70.

Žr. Komisijos atsakymus į 64 dalies ir tolesnės paantraštės pastabas.

Komisijai yra žinomi atvejai, kai valstybių narių nustatyti paraiškų teikimo reikalavimai nebuvo proporcingi projekto dydžiui ir atskaitomybės poreikiui. Valstybės narės jau iškėlė šį klausimą dabartiniu programavimo laikotarpiu ir kartu su Komisija ieško tinkamų sprendimų tokiomis atvejais.

Komisija taip pat remia gerosios patirties mainus šiuo klausimu, visų pirma padedant Europos kaimo plėtros tinklo *Leader* pakomitečiui.

Tačiau Komisija ir valstybės narės turi užtikrinti patikimą programos įgyvendinimo valdymą, dėl to neišvengiamai atsiranda tam tikra administracinė našta VVG.

15 langelis

VVG Vengrijoje. *Leader+* (*Leader+* tipo priemonės) laikotarpiu metodo *Leader* įgyvendinimas buvo visiškai naujovė Vengrijoje.

KOMISIJOS ATSAKYMAI

71.

Žr. Komisijos atsakymus į 64–70 dalių pastabas.

Be valstybių narių sprendimo dėl konkrečios VVG atsakomybės, VVG atliekamą bylų tvarkymą reikia vertinti atsižvelgiant į gebėjimų stiprinimo procesą. Kuo daugiau mokymo galimybių valstybės narės sudaro VVG, tuo lengvesnis bus darbas su valdžios institucijomis.

Komisija ir valstybės narės nebuvo pakankamai reiklios ir iš dalies yra atsakingos kartu su VVG dėl to, kad potenciali metodo *Leader* pridėtinė vertė buvo ribota. Jos nesiėmė pakankamų priemonių sąnaudoms ir rizikai sumažinti

Dabartiniu 2007–2013 m. programavimo laikotarpiu būtinos teisės aktų nuostatos numatytos EŽŪFKP⁷ reglamente ir jo įgyvendinimo taisyklėse.

⁷ Europos žemės ūkio fondas kaimo plėtrai.

Be to, Komisija valstybėms narėms „*Leader* krypties taikymo vadove“ pateikė programų kūrimo ir patvirtinimo etapo gairių. Jame pateikta konkreti rekomendacija dėl galimos *Leader* pridėtinės vertės, t. y. apimti visas kryptis, inovacijas, integruotą ir teritorinį metodą.

Komisija taip pat pareikalavo, kad nacionaliniuose strateginiuose planuose *Leader* būtų taikomas strateginis metodas. Tuo pat metu valstybėms narėms buvo leidžiama rinktis įvairių metodo *Leader* taikymo aprėptį, atsižvelgiant į konkrečią turimą patirtį VVG lygmeniu ir jų analizėje įvardytus poreikius.

Komisija nuolat gerina valstybių narių valdymo ir kontrolės sistemų procedūras teikdama patarimų ir gairių, o atlikusi auditą, taip pat teikdama rekomendacijų ir, tam tikrais atvejais, taikydama finansines pataisas.

Komisija ir toliau imsis iniciatyvų, būtinų geresniam metodo *Leader* įgyvendinimui, atsižvelgdama į visus šį poreikį pagrindžiančius elementus.

Taip pat žr. Komisijos atsakymus į 7 dalies pastabas ir antraštę prieš 65 dalies pastabas.

KOMISIJOS ATSAKYMAI

72.

Pridėtinė *Leader* vertė labai priklauso nuo programos institucijų, kurių pagrindinė atsakomybė yra nustatyti taisykles, pritaikytas metodui *Leader*, mokyti VVG įgyti būtinus įgūdžius ir jas skatinti išnaudoti visą *Leader* potencialą.

Leader kryptiniai visų pirma reikalingos specialios tinkamumo finansuoti taisyklės, kuriomis numatoma parama novatoriškiems, integruotiems ir teritoriniams projektams.

Dabartiniu laikotarpiu Komisija ir valstybės narės (valdymo institucijų ir VVG lygmeniu) atlieka esminę peržiūrą, siekdamas geriau apibrėžti VVG vaidmenį, gebėjimų stiprinimo vaidmenį, tinkamumo finansuoti kriterijus ir aiškesnį užduočių paskirstymą tarp valdymo institucijų ir VVG. Šis procesas vyksta konstruktyviai ir bendradarbiaujant Europos kaimo plėtros tinkle (*Leader* pakomitečio tikslinėse grupėse).

Įvairios programos institucijos jau pasiūlė esminių *Leader* krypties modelio pakeitimų savo kaimo plėtros programose (teikdamos KPP pakeitimus). Tarp jų yra kaimo plėtros programų trūkumų, Audito Rūmų nustatytų atliekant auditą, ištaisymai.

73.

Patikimas *Leader* kaip visumos finansų valdymas yra pagrindinis principas, kurio būtina laikytis. 2000–2006 m. programavimo laikotarpiu Komisija atliko 37 iš 73 *Leader+* programų auditą. Komisija tikrina *Leader+* ir *Leader* priemones vykdydama savo bendrą audito programą, atsižvelgdama į jų specifinę riziką, teikdama rekomendacijas, jei reikia, ir pagrįstais atvejais taikydama finansines pataisas.

Aplinkybės, kuriomis buvo ir yra įgyvendinama *Leader*, kito nuo 2000 m., iš dalies ir dėl skirtingos įgyvendinimo koncepcijos skirtingais finansavimo laikotarpiais. Tai savo ruožtu rodo, kad daugelis valstybių narių savo administracinę struktūrą turėjo pritaikyti *Leader* įgyvendinimui.

Komisija ir toliau imsis iniciatyvų, būtinų geresniam metodo *Leader* įgyvendinimui, atsižvelgdama į visus šį poreikį pagrindžiančius elementus.

KOMISIJOS ATSAKYMAI

76.

2000 m. balandžio 14 d. Komisija, veikdama pagal Reglamento (EB) Nr. 1260/1999 21 straipsnio 1 dalį, nustatė gaires, kuriose išsamiai aprašyti *Leader+* kaimo plėtros iniciatyvos įgyvendinimo tikslai, mastas ir metodas. Šios gairės buvo naudojamos kaip pamatiniai programų patvirtinimo dokumentai.

77.

Tai, kad valstybė narė nėra nustačiusi kai kurių konkrečių aspektų reikalavimų, automatiškai nereiškia prastų VVG veiklos rezultatų. Yra VVG, kurios šiuos reikalavimus nustato vietos strategijos įgyvendinimo lygmeniu, užtikrindamos gerus veiklos rezultatus be didelės valdymo institucijų kontrolės.

Komisija pateiks daugiau gairių, siekdama sumažinti Audito Rūmų nurodytą riziką.

78.

Žr. Komisijos atsakymą į 49 dalies pastabas.

79.

Komisija pritaria Audito Rūmams, kad reikia imtis priemonių gerinant vietos plėtros strategijų kokybę.

Kai kuriose valstybėse narėse VVG strategijų įgyvendinimo priežiūra ir vertinimas yra delikatus klausimas. Tai galima paaiškinti *Leader* savitumu, palyginti su tradiciniais įgyvendinimo metodais.

Komisija valstybėms narėms pateiks konkretesnių rekomendacijų, kaip geriau prižiūrėti, vertinti ir gerinti VVG strategijas bei atitinkamus jų pasiekimus.

80.

Pasirengimas naujam finansavimo laikotarpiui turėjo prasidėti dar tada, kai *Leader+* programų ir *Leader+* tipo priemonės įgyvendinimas daugelyje valstybių narių nebuvo pažengęs toli į priekį.

Be to, novatoriškos Bendrijos iniciatyvos integravimas Komisijai ir valstybėms narėms buvo visiškai nauja patirtis. *Leader* integravimas yra procesas, mažinantis Komisijos įtaką programos turiniui; be to, programos valdymo lygmeniu konkretus eksperimentinis vietos metodas turi būti taikomas kartu su standartinėmis bendromis taisyklėmis.

Komisija dėmesingai prisideda prie diskusijų šiuo klausimų, dalyvaudama stebėjimo komitetų, kaimo plėtros komitetų ir Europos kaimo plėtros tinklo (EKPT) veikloje. Vienas pagrindinių EKPT uždavinių šiuo atžvilgiui yra mokytis iš integravimo, nustatyti kliūtis ir gerąją patirtį.

81.

Kalbant apie veiklos vykdymo išlaidas, 20 % vietos plėtros strategijų viešųjų išlaidų viršutinė riba nustatyta dabartinio programavimo laikotarpio teisės aktuose, remiantis ankstesniais laikotarpiais įgyta patirtimi ir atsižvelgiant į skirtingus *Leader* įgyvendinimo modelius.

KOMISIJOS ATSAKYMAI

Finansuoti tinkamos išlaidos yra nurodytos Reglamento (EB) Nr. 1698/2005 59 straipsnyje ir 63 straipsnio c punkte. Be to, Reglamento (EB) Nr. 1974/2006 II priedo 5.3.4.3 punkte numatyta, kad kaimo plėtros programose turi būti nurodytos orientacinės išlaidos administracinėms sąnaudoms, įgūdžiams įgyti ir aktyviai pritaikyti, nes tai leistų vykdyti šių išlaidų finansinę priežiūrą.

Veiklos vykdymo išlaidos yra susijusios su pagrindiniu programos administravimu ir finansiniu valdymu, todėl turi būti aiškiai atskirtos nuo veiklumo skatinimo ir įgūdžių įgijimo veiklos. Remiantis „*Leader* krypties taikymo vadovu“, veiklumo skatinimui reikalingi papildomi išteklių ir komunikacijos įgūdžiai, kurie skiriasi nuo finansinei ir administracinei funkcijoms reikalingų įgūdžių.

Nors yra nustatyta 20 % viršutinė riba, dabartiniu laikotarpiu veiklos vykdymo išlaidoms programose vidutiniškai numatyta tik 15 % vietos plėtros strategijų viešosios paramos išlaidų.

Komisija išnagrinės galimybę geriau išaiškinti skirtumą tarp veiklos vykdymo ir veiklumo skatinimo išlaidų, taip pat pateikti papildomų rekomendacijų dėl pagrįstumo principo taikymo atnaujindama „*Leader* krypties taikymo vadovą“.

82.

Europos kaimo plėtros tinklas (EKPT) yra veiksmingo kaimo plėtros politikos įgyvendinimo ir bendrų *Leader* krypties veiklos rezultatų gerinimo varomoji jėga. Komisija mano, kad tinklas yra tinkamiausia priemonė siekti pažangos analizuojant, keičiantis informacija, nustatant gerą patirtį ir vertinant paramos veiklą (Reglamento (EB) Nr. 1698/2005 67 straipsnis).

83.

Komisija nuolat dirba su valstybėmis narėmis, visų pirma Europos kaimo plėtros tinkle (žr. Komisijos atsakymus į 72 ir 80 dalių pastabas). Prireikus Komisija imsis papildomų iniciatyvų, siekdama toliau gerinti *Leader* įgyvendinimą.

84.

Reglamento (EB) Nr. 1698/2005 63 straipsnio a punkte ir 64 straipsnyje nurodyta, kad parama pagal *Leader* kryptį turėtų būti skiriama vietos plėtros strategijoms įgyvendinti, siekiant vienos arba daugiau kitų trijų krypties tikslų. 64 straipsnyje numatyta galimybė iš anksto nustatytų priemonių tinkamumo finansuoti kriterijus taikyti finansuoti tinkamų projektų mastui, tačiau ja nebuvo siekiama riboti iš anksto nustatytų priemonių taikymo. Iš tiesų, kai pagal tam tikras kaimo plėtros programas įgyvendinamos tik pagrindinės priemonės, ribojamos galimybės, kurias teikia *Leader* novatoriškų ir integruotų projektų atveju.

KOMISIJOS ATSAKYMAI

Nuo 2009 m. pabaigos kelios valstybės narės siekia pakeisti savo programas, kad pagerintų veiksmingą metodo *Leader* įgyvendinimą, integruotų ir specialių priemonių diegimu didindamos lankstumą. Nemaža dalimi tas buvo pasiekta po diskusijų, kurias Komisija skatino Europos kaimo plėtros tinklo *Leader* pakomitetyje.

Taip pat reikėtų pabrėžti, kad kitose valstybėse narėse veiksams, nepriskiriamiems priemonėms, yra taikomi tinkamo finansuoti reikalavimai.

Komisija įvertins galimybę pakeisti dabartinio laikotarpio teisinę bazę, jeigu reikės, arba patikslinti „*Leader* krypties taikymo vadovą“, pateikdama geresnių rekomendacijų valstybėms narėms dėl (novatoriškų) projektų, nepriskiriamų iš anksto nustatytoms priemonėms, finansavimo.

85.

Valstybėms narėms buvo leidžiama rinktis įvairių metodo *Leader* taikymo aprėptį, atsižvelgiant į konkrečią turimą patirtį VVG lygmeniu ir jų analizėje įvardytus poreikius.

Integravimo metodas leidžia *Leader* taikyti visoms kryptims. Valstybės narės gali nuspręsti *Leader* taikyti tik 3 kryptims, tačiau 3 krypties taikymo sritis yra labai plati. Ji apima gyvenimo kokybę ir visą kaimo ekonomiką, kurios nepriskiriamos žemės ūkio ir miškininkystės veiklos sritys. Be to, su 1 ir 2 kryptimis susijusios priemonės ne visuomet būtinos vietos strategijos tikslams pasiekti.

Daugumoje kaimo plėtros programų *Leader* galima taikyti kaip priemonę visoms trimis kryptims. Tik 21 programoje iš 90 apsiribojama 3 krypties įgyvendinimu.

17 langelis

Nors galimybės pagerinti alyvuogininkystės ir vyno sektorių konkurencingumą iš tiesų gali būti sumažintos, pagal 3 kryptį galima remti, pavyzdžiui, ne žemės ūkio veiklos, susijusios su šiais sektoriais, įvairinimą, taip pat skirti paramą labai mažų įmonių kūrimui ir plėtrai. Kai kuri aplinkosaugos veikla yra tinkama finansuoti pagal 3 krypties priemones.

Taip pat žr. Komisijos atsakymą į 85 dalies pastabas.

86.

Programas galima keisti siekiant geriau atsižvelgti į *Leader* poreikius.

Taip pat žr. Komisijos atsakymus į 84 ir 85 dalių pastabas.

KOMISIJOS ATSAKYMAI

88.

Atrankos procedūros konkurencingumą didina kokybiniai atrankos kriterijai, taikomi kartu su valstybių narių programose numatytais minimaliais tinkamumo finansuoti ar atmetimo kriterijais. Kokybiniai atrankos kriterijai dėl strategijų vientisumo ir turinio leidžia atlikti palyginamąjį paraiškų įvertinimą jų neatmetant ir pasirinkti platų grupių spektrą. Tikrindama programų patvirtinimą, Komisija tikrino objektyvių atrankos kriterijų sąrašą, taip pat, ar buvo įtraukti kokybiniai atrankos kriterijai.

89.

VVG turi atitikti minimalius reikalavimus, nustatytus Reglamento (EB) Nr. 1698/2005 62 straipsnio 1 dalies a punkte, kiek tai susiję su vietos plėtros strategijos turiniu. Be šių minimalių reikalavimų pirmenybė teikiama keliems *Leader* ypatumams (pvz., strategijos tinkamumui vietai, partnerystės kokybei, novatoriškumui), kurie taip pat turėtų užtikrinti tam tikrą kokybės lygį.

18 langelis

Prancūzijoje VVG atranka regioninis atrankos komitetas, kuriam pirmininkauja prefektas ir regiono vadovas. Jų sprendimai priimami remiantis ekspertų komisijos analize. Kai kuriais atvejais kai kurių VVG pasiūlymų kokybė iš pradžių įvertinama kaip nepakankama, tačiau, gavus konkrečių rekomendacijų ir paramos, jie pagerinami ir galų gale priimami. Šis procesas visiškai atitinka horizontalųjį kaimo plėtros valdymo tobulinimo prioritetą⁸ ir Komisijos raginimą valstybėms narėms stiprinti vietos partnerystės gebėjimus, skatinti veiklumą ir įgūdžių įgijimą, nes tai gali padėti mobilizuoti vietos potencialą – tai yra Bendrijos strateginių gairių dalis.

90.

Detali atrankos procedūra yra nustatyta nacionaliniu lygmeniu taikant subsidiarumo principą. Gavusi pasiūlymus, valstybė narė turi nuspręsti, ar reikia prašyti pagerinti strategijas. Tam tikrose valstybėse narėse ar regionuose atranka vyko dviem etapais, siekiant naujoms VVG suteikti daugiau laiko strategijai parengti arba VVG, kurių pasiūlymai buvo atmesti pirmame etape, pateikti patobulintą vietos plėtros strategiją (pvz., Slovakijoje; Bavarijoje (Vokietija)).

⁸ 2006 m. vasario 20 d. Tarybos sprendime 2006/144/EB nustatytas Bendrijos strateginių gairių 2007–2013 m. programavimo laikotarpiui 4-asis prioritetasis: „4 kryptiniai (*Leader* programa) skirti ištekliams (...) taip pat turėtų vaidinti svarbų vaidmenį įgyvendinant valdymo gerinimo horizontalųjį prioritetą ir pasitelkiant kaimo vietovių savaiminio vystymosi potencialą“.

KOMISIJOS ATSAKYMAI

Vietos plėtros strategijos vertę reikia vertinti atsižvelgiant į tam tikros kaimo vietovės konkrečias vietas aplinkybes.

Be to, Komisija įvertins galimybes pagerinti esamas strategijas, atsižvelgiant į pasidalijamojo valdymo koncepciją ir valstybių narių atsakomybę.

91.

Veiklą pagal *Leader* kryptį Komisija patvirtino remdamasi teisiniais reikalavimais, kaip nustatyta Reglamente (EB) Nr. 1698/2005, ir Bendrijos strateginėmis gairėmis, kuriomis nustatomi kaimo plėtros politikos Bendrijos prioritetai.

Kiek tai susiję su programų patvirtinimu, Komisija išnagrinėjo esminius Reglamento (EB) Nr. 1974/2006 2 priede numatytus elementus⁹. Tačiau po programos patvirtinimo valdymo institucijos turėjo nustatyti kitus papildomus *Leader* valdymo elementus.

⁹ Reglamente (EB) Nr. 1974/2006 nustatyti aiškūs įpareigojimai, kurių Komisija turi laikytis tvirtindama kaimo plėtros programas:

- vietos veiklos grupių atrankos tvarka ir laikas, objektyvūs atrankos kriterijai ir numatomas orientacinis vietos veiklos grupių skaičius, taip pat numatoma kaimo vietovių, kuriose bus įgyvendinamos vietos plėtros strategijos, procentinė dalis;
- vietovių, kurių gyventojų skaičius neatitinka Reglamento (EB) Nr. 1974/2006 37 straipsnio 3 dalyje nurodytų ribų, pasirinkimo pagrindimas;
- veiksmų, kuriuos vykdys vietos veiklos grupės, atrankos tvarka;
- vietos veiklos grupėms taikomos finansinės schemos apibūdinimas;
- teritorinis ir tarptautinis bendradarbiavimas;
- teritorinių ir tarptautinių bendradarbiavimo projektų atrankos tvarka, laikas ir objektyvūs kriterijai;
- vietos veiklos grupės veikla, įgūdžių įgijimas ir aktyvus pritaikymas;
- vietos veiklos grupės biudžeto dalies, skiriamos vietos veiklos grupės administravimo išlaidoms padengti, apribojimas;
- orientacinės Reglamento (EB) Nr. 1698/2005 59 straipsnio a–d punktuose nurodytos išlaidos įgūdžiams įgyti ir aktyviai pritaikyti pagal *Leader* kryptį.

92.

Be 91 dalyje minimų teisinių reikalavimų, Komisija taip pat svarbiais laiko papildomus kokybinius kriterijus.

Tačiau pasidalijamojo valdymo sistemoje tokių kriterijų taikymas yra programos institucijų valstybės narės lygmeniu atsakomybė.

KOMISIJOS ATSAKYMAI

93.

Komisija nesutinka su Audito Rūmų vertinimu. Veiklą pagal *Leader* kryptį Komisija patvirtino remdamasi teisiniais reikalavimais, kaip nustatyta Reglamente (EB) Nr. 1698/2005, ir Bendrijos strateginėmis gairėmis, kuriomis nustatomi kaimo plėtros politikos Bendrijos prioritetai. Tai darydama Komisija išnagrinėjo esminius elementus, numatytus Reglamente (EB) Nr. 1974/2006 2 priede. Taip pat žr. Komisijos atsakymą į 91 dalies pastabas.

Komisija turi įrodymų, kad kai kurios valstybės narės pagerino arba gerina savo kaimo plėtros programas, siekdamas stiprinti veiksmingą metodo *Leader* įgyvendinimą didinant lankstumą dėl integruotų ar specialių priemonių įdiegimo. Nemaža dalimi tas buvo pasiekta po diskusijų Europos kaimo plėtros tinkle ir *Leader* tikslinėse grupėse, sukurtose „metodui iš apačios“ ir „inovacijoms“.

Pavyzdžiui, 2010 m. birželio mėn. Prancūzija pasiūlė naują *Leader* priemonę, skirtą integruoti dabartinei priemonei neprikirtus projektus.

Atsižvelgiant į VVG teisinių ar pagalbinių struktūrų įvairovę, reikalavimus dėl VVG sudėties ir atvirumo, papildančius Reglamente (EB) Nr. 1698/2005 62 straipsnio 1 dalies b punkte numatytus reikalavimus, turi nustatyti valstybės narės.

Komisija ir valstybės narės negali įrodyti metodu *Leader* sukurtos pridėtinės vertės, taip pat jos dar neįvertino susijusių papildomų sąnaudų ir rizikos

Leader buvo novatoriškas metodas, kuriam iš pradžių buvo nedaug vertinimo priemonių. Laikui bėgant taikomi metodai buvo plėtojami, iš dalies dėl Komisijos veiklos, ir tebėra plėtojami toliau. Žinoma, juos galima toliau tobulinti, o Komisija dabar baigia rengti darbinį dokumentą¹⁰ dėl *Leader* poveikio vertinimo, tačiau ankstesniuose vertinimuose buvo akcentuojamas *Leader* indėlis ir įvardytas jos poveikis. Išorės rangovas dabar atlieka *Leader+ ex post* vertinimą.

Papildomų sąnaudų vertinimas numatytas vertinant programą; vertinant atsižvelgiama į programų rezultatus ir poveikį – nustatomas *inter alia* jų veiksmingumą (geriausią panaudotų išteklių ir pasiektų rezultatų santykį). Vertintojų gebėjimas tą daryti, kiek tai susiję su *Leader*, nuolat plėtojamas kuriant novatoriškas metodikas.

Taip pat žr. Komisijos atsakymą į 6 dalies pastabas.

¹⁰ *Leader* ir priemonių, skirtų gyvenimo kokybei kaimo vietovėse gerinti, poveikio vertinimas, darbinio dokumento projektas Nr. 4, 2010 m. birželio 21 d., Europos kaimo plėtros vertinimo tinklas.

KOMISIJOS ATSAKYMAI

94.

Komisija pritaria šiam metodui, kuris jau yra įgyvendinamas. 2007–2013 m. laikotarpiu *Leader* yra integruojama, todėl *Leader* veikla įtraukiama į metines pažangos ataskaitas, o priežiūros rodikliams priskiriami veiklos, įgyvendinamos pagal *Leader*, rezultatai. Kaimo plėtros programoms taikoma vertinimo sistema apima ir *Leader*. Vertinama galimybė Bendrą priežiūros ir vertinimo sistemą papildyti nacionalinio lygmens rodikliais.

96.

Vienas iš pagrindinių laikotarpio vidurio vertinimo nustatytų faktų buvo tas, kad tuometiniame programavimo proceso etape buvo per anksti nustatyti *Leader* poveikį. Daugelis VVG tik buvo pradėjusios įgyvendinti savo strategijas.

Išorės rangovas šiuo metu atlieka *Leader+ ex post* vertinimą. Bus vertinamas poveikis, pasiektas per visą programavimo laikotarpį. Galutinė ataskaita turėtų būti pateikta iki 2010 m. pabaigos.

...tačiau vis dar maža įrodymų, kad *Leader* programos buvo veiksmingos siekiant kaimo plėtros tikslų ir metodo *Leader* pridėtinės vertės

Kaip jau minėta, atliekant *Leader+* laikotarpio vidurio vertinimą daugelis atskirų VVG programų buvo tik pradėtos įgyvendinti. Todėl atliekant vertinimą pagrindinis dėmesys buvo skirtas *Leader+* sukūrimui, VVG atrankai ir pan. Tikimasi, kad atliekamas *ex post* vertinimas suteiks informacijos apie *Leader+* efektyvumą siekiant iškeltų tikslų ir apie metodo *Leader* pridėtinę vertę.

97.

Rengiant *Leader+* priežiūros duomenis buvo atsižvelgta į sunkumus surinkti pakankamai duomenų apie *Leader II*.

Kalbant apie dabartinį laikotarpį, pagrindinė informacija teikiama naudojantis Bendra priežiūros ir vertinimo sistema (BPVS). Taip pat dabar atliekamas *Leader+ ex post* vertinimas (žr. atsakymą į 96 dalies pastabas).

Be to, Komisija neseniai baigė rengti galutinį darbinio dokumento projektą, kuriame pateikia gairių valstybėms narėms ir vertintojams, kaip pagerinti *Leader* poveikio kaimo vietovėse vertinimą.

KOMISIJOS ATSAKYMAI

98.

Nuo struktūrinių fondų sukūrimo socialinės ir ekonominės politikos priežiūra ir vertinimas nuolat plėtojami. Bendros priežiūros ir vertinimo sistemos (BPVS) sukūrimas buvo didelė pažanga vykdant 2007–2013 m. kaimo plėtros politiką, nes pirmą kartą sukurta nuosekli sistema, kuria naudosis visos valstybės narės. 2007–2013 m. laikotarpiu *Leader* yra integruojama, t. y. pagal atskiras programas nebeįgyvendinama, o tapo privaloma kaimo plėtros programų (KPP) sudėtinė dalimi – visų programų 4-ąja kryptimi. Todėl jai taikomos tokios pačios įgyvendinimo taisyklės bei priežiūros ir vertinimo sistema, kaip visai kitai ES finansuojamai kaimo plėtros veiklai. Pirmieji BPVS įgyvendinimo rezultatai matyti metinėse pažangos ataskaitose, o pirma informacija apie programų poveikį bus pateikta su laikotarpio vidurio ataskaitomis, kurios Komisijai turi būti perduotos iki 2010 m. gruodžio 31 d.

99.

Leader+ laikotarpio vidurio vertinimai buvo atliekami tuo programos etapu, kai daugeliu atveju buvo per anksti nustatyti ekonominį poveikį. Todėl vertinant pagrindinis dėmesys buvo skirtas *Leader+* sukūrimui, VVG atrankai ir pan. Tikimasi, kad šiuo metu atliekamas *Leader+* *ex post* vertinimas suteiks daugiau informacijos apie bendrą programos poveikį per visą jos įgyvendinimo laikotarpį.

100.

Įrodymai, nors ir neišsamūs, neturėtų būti laikomi nepakankamais.

Leader+ laikotarpio vidurio vertinimo ataskaitose nenurodyta, kad pats metodas nėra efektyvus; jose nurodyta, kad veiksniai, susiję su jo įgyvendinimu, nulemia galutinę vietos programos sėkmę arba nesėkmę. Kai metodas buvo įgyvendintas efektyviai, buvo nustatytas teigiamas poveikis. Tačiau reikia dar kartą prisiminti, kad *Leader*, kaip novatoriškas metodas, skirtas vietos potencialui realizuoti, yra įgyvendinamas sėkmingai ir nesėkmingai, ir kad metodo vertę kuria ne tik sėkmės vertinimas, bet ir nesėkmių priežasčių paaiskinimas.

102.

Žr. Komisijos atsakymus į 97, 99 ir 100 dalių pastabas.

103.

Atliekant priežiūrą ir vertinimą reikėtų atsižvelgti į įgyvendinimo ir valdymo sąnaudas, taip pat įvertinti **bendrą** VVG strategijos sėkmę arba nesėkmę. Projektų įgyvendinimo lygmeniu *Leader* būtų įgyvendinama sėkmingai ir nesėkmingai. Jeigu būtų remiami nerizikingi projektai, būtų neįmanoma nustatyti didelių užmojų novatoriškų projektų ir juos remti, todėl neišvengiama, kad tam tikra projektų dalis nepavyksta, ir tai nerodo sisteminės klaidos. Todėl projekto sėkmė ar nesėkmė turėtų būti vertinama VVG strategijos lygmeniu.

Šie klausimai minimi įvairiose vertinimų vietose (žr. Komisijos atsakymus į 94–102 dalių pastabas).

KOMISIJOS ATSAKYMAI

105.

2000–2006 m. programavimo laikotarpiu Komisija atliko 37 iš 73 *Leader+* programų auditus, 13 programų buvo tikrinamos daugiau nei vieną kartą.

Kalbant apie *Leader+* Prancūzijoje, po 2005 m. audito 2006 m. buvo atliktas tolesnių veiksmų auditas. Iš tikrųjų dėl klausimų, kurie buvo įvardyti atliekant 2005 m. auditą ir kuriuos nurodo Audito Rūmai, nebuvo imtasi tolesnių veiksmų taikant finansinę pataisą, nes nebuvo tiesioginių finansinių fondo nuostolių požymių. Tačiau numatyta taikyti šios programos finansinę pataisą dėl kontrolės trūkumų įgyvendinant Reglamento (EB) Nr. 438/2001 4 straipsnį (administracinės patikros ir patikros vietoje) ir 9 straipsnį (mokėjimo institucijos patikros).

Kalbant apie auditą Portugalijoje, Komisija 2005 m. rašte dėl nustatytų faktų pateikė rekomendacijų dėl kontrolės sistemos gerinimo „interesų konfliktų“ ir „siūlomų projekto išlaidų pagrįstumo“ klausimais. Portugalijos institucijoms buvo rekomenduota užtikrinti, kad VVG procedūrinėse taisyklėse būtų numatytos konkrečios nuostatos dėl galimų interesų konfliktų. Valstybė narė dėl interesų konflikto klausimo atsakė: „Naujose 2006 m. birželio mėn. paskelbtose taisyklėse numatyta, kad kiekvienas, turintis asmeninį interesą konkrečiu atveju, turi susilaikyti nuo balsavimo. Kalbant apie trečiųjų asmenų, kurie nepriklauso sprendimų priėmimo padaliniiui, bet yra VVG nariai, paraiškas, laikoma, kad šios taisyklės taikyti nebūtina, nes sprendimų priėmimo padalinys laikomas savarankišku ir jį sudaro keletas narių.“ Dėl išlaidų pagrįstumo buvo rekomenduota: „Remiantis patikimo finansų valdymo principais (kaip numatyta Reglamento (EB) Nr. 1260/1999 38 straipsnio 1 dalyje), rekomenduojama prašyti pateikti keletą (pvz., tris) pasiūlymų (pvz., viršijus tam tikrą išlaidų sumą) ir (arba) palyginti nurodytas kainas su tipinėmis orientacinėmis kainomis ir tai dokumentuoti.“ Valstybės narės atsakymas: „Kiek tai susiję su pasiūlymais, reikia atsiminti, kad VVG paprastai teikia daugiau nei vieną pasiūlymą, tačiau ne

visuomet pateikia tokių palyginimų įrodymų. Tačiau pačių VVG nurodymuose projektams reikalaujama laikytis bendrųjų mažos vertės viešųjų pirkimų taisyklių, o 200 000 EUR viršijančioms sumoms taikyti nacionalinį įstatymą DL 197/1999 (nustatantį viešųjų paslaugų pirkimų taisykles). Tačiau šie nurodymai VVG bus taikomi griežčiau.“ Remdamasi valstybės narės atsakymu, Komisija priėjo prie išvados, kad fondui nebuvo tiesioginės grėsmės ir nusprendė netaikyti finansinės pataisos.

107.

Komisija pripažįsta, kad kai kuriais atvejais patikros buvo dokumentuojamos nepakankamai. Tačiau nepakankama dokumentacija dar nereiškia, kad patikros nebuvo atliktos.

KOMISIJOS ATSAKYMAI

108.

Komisija apsvartys galimybę patikslinti „*Leader* krypties taikymo vadovą“, siekdama ateityje pateikti daugiau rekomendacijų dėl gerosios patirties šiais klausimais.

109.

Atliekant *Leader+ ex post* vertinimą nagrinėjamas savaimingumo klausimas. Jį geriausia vertinti pasibaigus projektų įgyvendinimui remiantis apklausomis ir palyginamąja analize, nes jis nepriklauso nuo stebėjimo duomenų, surinktų per laikotarpį (žr. Audito Rūmų 34 išnašą).

Dėl Audito Rūmų 33 išnašos pasakytina, kad tai, kad projektas galėjo būti pradėtas vykdyti negavus *Leader* finansavimo, dar nereiškia, jog jis būtų buvęs toks pats sėkmingas negavus rekomendacijų ir paramos, teikiamos *Leader* proceso metu.

Tačiau praktiškai gana dažnai labai sunku numatyti, ar projektą būtų įmanoma realizuoti negavus paramos. Tai gali priklausyti nuo konkrečių projektui būdingų savybių. Reiktų surasti pagrįstą savaimingumo rizikos ir projekto specifiškumo santykį.

110.

Nustačius kai kurias specifines problemas (nesistemines), susijusias su skaidrumu, *Leader II* galutinėje vertinimo ataskaitoje (p. 246) buvo rekomenduota šiuo klausimu rengti daugiau mokymų ir teikti aiškesnes gaires VVG.

19 langelis

Pirmoji ištrauka. Faktinį VVG jėgos balansą nulemia vietos ir regiono kultūrinės ir institucinės aplinkybės.

Rizika, kad VVG gali vyrauti viešojo sektoriaus įstaigos, įvertinta Reglamento (EB) Nr. 1698/2005 62 straipsnio 1 dalies b punkte, pagal kurį reikalaujama, kad ekonominiai ir socialiniai partneriai, pilietinė visuomenė ir pan. sudarytų ne mažiau kaip 50 % vietos partnerystės.

Šis reikalavimas yra svarbus pasiekimas, turint omenyje viešojo suderinto finansavimo svarbą *Leader* įgyvendinimui.

Antroji ištrauka. *Leader+* laikotarpio vidurio vertinimai buvo atliekami tuo programos etapu, kai daugeliu atveju buvo per anksti įvertinti Audito Rūmų minimus valdymo klausimus. Laikotarpio vidurio vertinimo ataskaitose dažnai akcentuojami klausimai, iškilę pradinuose įgyvendinimo etapuose, todėl turbūt nereiktų stebėtis, kad šiose ataskaitose daug dėmesio skiriama tokiems klausimams, kaip biurokratizmas ir savarankiškumas bei jų įtakai veiksmingam įgyvendinimui. Tikimasi, kad šiuo metu atliekamas *Leader+ ex post* vertinimas suteiks daugiau informacijos apie bendresnius valdymo klausimus.

Tuo pat metu viena iš Europos kaimo plėtros tinklo (EKPT) *Leader* pakomitečio tikslinių grupių aptaria sprendimų priėmimo komitetų vaidmenį programų valdyme ir kitus klausimus, susijusius su metodu „iš apačios“ įgyvendinimu dabartiniu programavimo laikotarpiu. Rezultatai taip pat bus aptarti su valstybėmis narėmis Kaimo plėtros komitete (KPK) siekiant užtikrinti norimą metodo *Leader* įgyvendinimo poveikį.

KOMISIJOS ATSAKYMAI

111.

Žr. atsakymus į 64–71 dalių pastabas ir komentarus.

Atliekant *Leader+ ex post* vertinimą bus įvertintas įvairių valstybių narių taikomų įgyvendinimo sistemų (kurios *inter alia* sukuria skirtingą našą VVG ir todėl turi įtakos administracinėms sąnaudoms) veiksmingumas ir efektyvumas. Suvestiniame laikotarpio vidurio vertinime minima „per didelė biurokratija“ reiškia programos institucijų taikomas programos valdymo sistemas, kurių reikalavimai kai kuriais atvejais buvo daug griežtesni nei metodui *Leader* būdingi reikalavimai.

112.

Ankstesnių *Leader* vertinimų pamokos prisideda prie dabartinių programų poreikių. Dabartiniai priežiūros rodikliai yra ankstesnių rodiklių adaptacija ir grindžiami tikslų hierarchija, padedančia analizuoti ir perduoti programos tikslus bei rodančia, kaip vietos intervencijos gali prisidėti prie bendrų strateginių tikslų.

113.

Leader+ laikotarpio vidurio suvestinėje vertinimo ataskaitoje pasiūlyta nustatyti didelį bendrų rodiklių paketą, iš esmės sumažinant vertinimo klausimų skaičių, pateikiant rodiklių priežiūros metodų gaires ir nustatant vertinimo sistemą sukūrus konsultacinę darbo grupę. Visų šių rekomendacijų buvo laikomasi kuriant Bendrą priežiūros ir vertinimo sistemą (BPVS).

Galutinė BPVS versija buvo parengta ir valstybių narių delegacijoms 2006 m. gruodžio mėn. pristatyta Kaimo plėtros komitete gerokai anksčiau iki programų patvirtinimo, kad valstybės narės galėtų iš anksto pasirengti atitinkamų struktūrų kūrimui.

Valstybėms narėms buvo pateiktos aiškios ir išsamios BPVS kūrimo ir naudojimo gairės. Be to, su jomis nuolat palaikomas dialogas dėl BPVS tobulinimo. Tolesnė veikla visų pirma vykdoma Europos kaimo plėtros vertinimo tinkle, kurio darbe dalyvauja valstybių narių ekspertai ir kuriam padeda pagalbos tarnyba, nuolat nagrinėjanti su vertinimu susijusius klausimus.

Pradinis *Leader* rodiklis yra gyventojų dalis, tenkanti VVG, siekiant įvertinti valdymo tikslą (vietos gebėjimas rengti ir įgyvendinti vietos plėtros strategijas), kaip nustatyta Bendrijos strateginėse gairėse.

Kiti BPVS *Leader* rodikliai yra riboti, atsižvelgiant į pastangas supaprastinti priežiūros sistemą, palyginti su *Leader+*, ir įtraukti *Leader* į bendrą metodą. *Leader+* priežiūros rodiklių buvo labai daug, palyginti su rodikliais, taikomais *Leader* kryptčiai, tačiau jie, kita vertus, nebuvo susiję su bendrais ES politikos 2000–2006 m. laikotarpio tikslais.

Apskritai poveikis nustatomas vertinant.

Vertinant valdymo tikslą, priežiūros rodikliai gali būti naudingi, tačiau jų nepakanka šiam tikslui įvertinti. Tai viena iš priežasčių, dėl kurių buvo parengtas *Leader* poveikio vertinimo rekomendacinis dokumentas¹¹. Valdymas jame *inter alia* minimas puslapiuose 26–29 ir 49–50, įskaitant siūlomus poveikio rodiklius.

Metodo *Leader* efektyvumas ir pridėtinė vertė nustatomi vertinant. Tiesioginės VVG administracinės sąnaudos, kurios dengiamos iš *Leader* viešojo finansavimo lėšų, yra žinomos ir renkamos.

¹¹ Žr. Komisijos atsakymų 3 išnašą.

KOMISIJOS ATSAKYMAI

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

114.

Komisija tikisi, kad dabartiniam laikotarpiui pasirinkta koncepcija, kaip paaiškinta Komisijos atsakyme į 113 dalies pastabas, užtikrins geresnį metodo *Leader* vertinimą. Be to, Europos kaimo plėtros vertinimo tinklo teminė darbo grupė gali teikti papildomų rekomendacijų.

Šiuo klausimu Komisija neseniai baigė rengti *Leader* poveikio kaimo vietovėse vertinimo darbinio dokumento galutinį projektą¹². Pirmasis darbinio dokumento projektas valstybėms narėms buvo pateiktas 2010 m. balandžio mėn., kai buvo tik prasidėję laikotarpio vidurio vertinimo darbai. Jame pateikta išsami informacija apie siūlomus metodus ir duomenų šaltinius kiekvienam iš rodiklių, susijusių su vertinimo klausimais, nustatyti; tam naudojami ne BPVS priežiūros duomenys, bet kiti vertinimo metodai, pvz., trianguliacija, apklausos, atskirų projektų studijos, tikslinės grupės, daugiaklio analizė, išvestinių duomenų paketai ir pan. Šis rekomendacinis dokumentas suteiks galimybę patikslinti priežiūros ir vertinimo procesą.

Tačiau VVG duomenų rinkimas ribotas. Dėl skirtingų strategijų negalima rinkti tokios pačios informacijos visose VVG, nes vietos strategijos įgyvendinimas priklauso nuo procesų. Atskirų projektų vertinimas turi būti ribotas tam, kad būtų išlaikytas sąnaudų ir paties vertinimo proceso veiksmingumo santykis.

¹² Žr. Komisijos atsakymų 3 išnašą.

115.

Komisija sutinka, kad reikėtų kuo labiau įgyvendinti visus metodo *Leader* ypatumus siekiant, kad plėtros poveikis teritorijai būtų kuo didesnis, tačiau primena, kad metodo *Leader* pagrindinis elementas yra ne atskiri projektai, išimti iš vietos konteksto, o visos vietos plėtros strategijos įgyvendinimas.

Kaip Audito Rūmai mini metodo *Leader* pridėtinės vertės apibrėžtyje, ją sudaro geresnis vietos poreikių ir sprendimų nustatymas, aktyvesnis vietos suinteresuotųjų šalių dalyvavimas ir didesnės inovacijų galimybės. Be to, sukuriama vietos plėtros veikla, dėl kurių intensyvėja vietos plėtros veikla, apjungiami vietos ištekliai, kuriami tinklai, kurie skatina abipusį mokymąsi, taikomas integruotas požiūris į sudėtingų ekonominių ir socialinių klausimų sprendimą. Gebėjimų stiprinimo procesas yra pagrindinis *Leader* įgyvendinimo elementas.

KOMISIJOS ATSAKYMAI

116.

VVG organizacijos narės yra kaimo teritorijos atstovaujamosios ir aktyvios vietos organizacijos. Komisijos pranešimo dėl *Leader+*¹³, kuris buvo nacionalinių ir regioninių *Leader+* programų pamatinis dokumentas, 12 punkte nurodyta: „Vietos veiklos grupės turi būti proporcingai ir reprezentatyviai sudarytos iš partnerių, pasirinktų iš skirtingų atitinkamos teritorijos socialinių ir ekonominių sektorių.“ Partnerius sudaro viešosios organizacijos ir pilietinei visuomenei atstovaujantys partneriai. Šie partneriai taip pat yra pagrindiniai strategijų kūrėjai ir dažniausia atstovauja didelei teritorijos gyventojų daliai. Todėl normalu, kad dalį projektų parengia šios organizacijos narės. VVG narės gali atlikti svarbų vaidmenį įgyvendinant vietos plėtros strategiją.

Kalbant apie partnerystės sudėtį, vykstant deryboms iki kaimo plėtros programų (KPP) patvirtinimo 2007–2013 m. laikotarpiui, Komisija tikrina, ar laikomasi principo, pagal kurį partnerystėje turi būti ne mažiau kaip 50 % pilietinės visuomenės atstovų, kaip nustatyta Reglamento (EB) Nr. 1698/2005 62 straipsnio 1 dalies b punkte. Šis reikalavimas taikomas sprendimų priėmimo lygmeniui.

Komisija vis tiek aptars galimybę patikslinti dabartines gaires, kad būtų išvengta bet kokio klaidingo aiškinimo.

Be to, Komisija apsvaistys galimybę skatinti atviresnės narystės principą VVG lygmeniu kurdamą politiką laikotarpiui po 2013 m.

¹³ 2000 m. balandžio 14 d. Komisijos pranešimas valstybėms narėms, kuriuo nustatomos Bendrijos kaimo plėtros iniciatyvos (*Leader+*) gairės.

Kalbant apie inovacijas ar skirtingų sektorių sąveiką, VVG skatinamos teikti inovacines vietos plėtros strategijas, tačiau inovacija yra tik vienas iš VVG atrankos kriterijų. Todėl novatoriškumas nebūtinai yra būdingas visiems remiamiems projektams. Be to, nerealu būtų reikalauti, kad dauguma *Leader* projektų būtų novatoriški.

Komisijos nuomone, atskiri projektai gali būti remiami *Leader* lėšomis, jeigu jie padeda siekti vietos plėtros strategijos tikslų. Taip pat žr. Komisijos atsakymus į 16, 21–22 ir 34–38 dalių pastabas.

117.

Pagrindinį vietos plėtros strategijų vaidmenį įgyvendinant *Leader* kryptį parodo speciali sukurta priemonė „vietos plėtros strategijų įgyvendinimas“. Pagal *Leader+* panaši priemonė buvo „1 veiksmas. Metodu „iš apačios“ grindžiama parama integruotoms eksperimentinio pobūdžio teritorinės plėtros strategijoms“.

Leader įgyvendinama vykdant vietos plėtros strategijas, kurios remiamos atitinkamomis priemonėmis. Valstybės narės atsako už atrinktų vietos plėtros strategijų kokybę ir turi užtikrinti įgyvendinimo reikalavimų, įskaitant vertinimo ir priežiūros strategijų, laikymąsi.

Strategijos sėkmę lemia atskirų patvirtintų projektų vertė. VVG yra pagrindiniai dalyviai užtikrinant projektų, atrinktų taikant objektyvius kriterijus, susijusius su bendrais strategijos tikslais, sėkmę.

Valstybės narės turi imtis reikiamų priemonių, užtikrinančių, kad būtų taikomi pagrindiniai metodo *Leader* principai ir pasiekti vietos plėtros strategijos tikslai.

KOMISIJOS ATSAKYMAI

118.

Komisija sutinka, kad būtinas didelis skaidrumas, o VVG atitinkamai turėtų gebėti įrodyti, jog nuosekliai laikėsi nustatytų procedūrų.

Komisija apsvarstys galimybę patikslinti „*Leader* krypties taikymo vadovą“, siekdama geriau išaiškinti pagrindinių projektų atrankos principų (skaidrumo, vienodo požiūrio, objektyvių atrankos kriterijų taikymo, pranešimo apie sprendimus) laikymąsi, remiantis surinktais gerosios patirties pavyzdžiais.

VVG nariai yra kaimo teritorijos atstovaujamosios ir aktyvios vietos organizacijos. Todėl normalu, kad dalį projektų parengia šios organizacijos. Jeigu šie projektai būtų atmetami, tai taptų didele kliūtimi sėkmingai įgyvendinant vietos plėtros strategiją.

Tačiau valstybės narės turi užtikrinti, kad interesų konflikto nebūtų.

Taip pat žr. Komisijos atsakymus į 56–61 ir 117 dalių pastabas.

119.

Komisija išsamiai išnagrinės projekto pradžios aspektą sprendžiant tinkamumo finansuoti klausimą, atsižvelgdama į suderinto Bendrijos finansavimo metodo pagal pasidalijamąjį valdymą poreikį.

Atsižvelgiant į didelę *Leader* projektų įvairovę, gali būti sunku iš anksto įvertinti tokius veiksnius, kaip pelningumas, ir tuo pat metu užtikrinti, kad būtų pasiekti norimi rezultatai.

120.

Komisija nemano, kad *Leader* įgyvendinimo sąnaudos yra didelės.

Laikydamosi subsidiarumo principo, Komisija ir valstybės narės kaimo plėtros politiką įgyvendina pagal pasidalijamąjį valdymą. Metodo *Leader* įgyvendinimą papildo specialus privalomas ypatumas – didelė dalis valdymo užduočių perduodama vietos lygmeniui.

VVG užduotys yra ne papildomos ar dubliuojamos, o pavestos užduotys, kurios nėra vykdomos programų lygmeniu (kontrolė, projektų atranka ir mokėjimai pagal tam tikras kaimo plėtros programas).

Administracinės išlaidos vidutiniškai yra ribotos ir sudaro 15 % vietos plėtros strategijų viešųjų išlaidų. Jos neviršija Reglamento (EB) Nr. 1974/2006 38 straipsnyje nustatytos 20 % viršutinės ribos.

Nėra pakankamai įrodymų, kad dėl metodo *Leader* taikymo atsiranda papildomas vėlavimas. ES yra skirtingų *Leader* įgyvendinimo modelių, apimančių pagrindinę projektų atrankos užduotį papildančias užduotis (projektų patvirtinimas ir (arba) lėšų išmokėjimas pagal 39 programas dabartiniu laikotarpiu). VVG, turinčios finansinį ir administracinį savarankiškumą, paprastai greičiau vykdo procedūras.

Taip pat žr. Komisijos atsakymus į 7 ir 64–71 dalių pastabas.

KOMISIJOS ATSAKYMAI

121.

Kalbant apie metodo *Leader* įgyvendinimą dabartiniu programavimo laikotarpiu, Komisija ėmėsi išsamaus priemonių, skirtų toliau skatinti gerą patirtį ir patikimą finansų valdymą, paketo:

- esminiai metodo *Leader* principai nustatyti atitinkamoje teisinėje sistemoje;
- Komisija „*Leader* krypties taikymo vadove“ pateikė programų kūrimo ir patvirtinimo etapo gairių;
- Komisija Europos kaimo plėtros tinklo (EKPT) *Leader* pakomitetyje sukūrė vadinamąsias tikslines grupes, kurioms pavesta nagrinėti įgyvendinimo klausimus. Visi EKPT dalyviai, įgyvendinantys metodą *Leader*, toliau keičiasi pasiekimais, patirtimi ir praktinėmis žiniomis, nes tai jau buvo *Leader II* ir *Leader+* (tuomet su europiniais *Leader II* ir *Leader+* stebėjimo centrais) prioritetas.

Dabartiniu laikotarpiu Komisija ir valstybės narės (valdymo institucijų ir VVG lygmeniu) atlieka esminę peržiūrą, siekdamos geriau apibrėžti VVG vaidmenį, gebėjimų stiprinimo vaidmenį, tinkamumo finansuoti kriterijus ir aiškesnį užduočių paskirstymą tarp valdymo institucijų ir VVG. Šis procesas vyksta konstruktyviai ir bendradarbiaujant Europos kaimo plėtros tinkle (*Leader* pakomitečio tikslinėse grupėse).

Be to, 2000–2006 m. programavimo laikotarpiu Komisija atliko 37 iš 73 *Leader+* programų auditą. Komisija tikrina *Leader+* ir *Leader* priemones, vykdydama savo bendrą audito programą, atsižvelgdama į jų specifinę riziką, teikdama rekomendacijas, jei reikia, ir pagrįstais atvejais taikydama finansines pataisas.

Aplinkybės, kuriomis buvo ir yra įgyvendinama *Leader*, kito nuo 2000 m., iš dalies ir dėl skirtingos įgyvendinimo koncepcijos skirtingais finansavimo laikotarpiais. Tai savo ruožtu rodo, kad daugelis valstybių narių savo administracinę struktūrą turėjo pritaikyti *Leader* įgyvendinimui.

Komisija ir toliau imsis iniciatyvų, būtinų geresniam metodo *Leader* įgyvendinimui, atsižvelgdama į visus šį poreikį pagrindžiančius elementus.

Leader reikalingi institucijų administraciniai gebėjimai atsižvelgti į metodo specifiškumą. Valstybės narės, į ES įstojusios po 2004 m., negalėjo pasinaudoti trimis Bendrijos iniciatyvos programavimo laikotarpiais. Komisijai yra žinoma patirties stoka: šioms šalims, turinčioms mažiau patirties, buvo rengiami metodo *Leader* TAIEX (pasirengimo narystei techninės pagalbos priemonės) mokomieji seminarai. Europos kaimo plėtros tinklo veikimas taip pat padės keistis metodui *Leader* įgyvendinti būtinų administracinių gebėjimų patirtimi.

Taip pat žr. Komisijos atsakymus į 72, 73, 91 ir 113 dalių pastabas.

KOMISIJOS ATSAKYMAI

122.

Komisija pastebi, kad daugelyje valstybių narių *Leader* įgyvendinimas gerėja, todėl ji negali pritarti Audito Rūmų išvadai.

Be to, Komisija yra įsitikinusi, kad dabartiniu programavimo laikotarpiu su valstybėmis narėmis dedamos bendros pastangos spręsti problemas ir ieškoti sprendimų svariai padės gerinti tolesnį bendro metodo *Leader* įgyvendinimą.

1 rekomendacija

- a) Komisija išsamiai išnagrinės projekto pradžios aspektą sprendžiant tinkamumo finansuoti klausimą atsižvelgdama į suderinto Bendrijos finansavimo metodo pagal pasidalijamąjį valdymą poreikį.
- b) Komisija dar dabartiniu programavimo laikotarpiu pateiks papildomų rekomendacijų šiuo klausimu atnaujintame „*Leader* krypties taikymo vadove“.
- c) Ir dabartinėje teisinėje sistemoje egzistuoja taisyklės. Reglamento (EB) Nr. 1698/2005 62 straipsnio 1 dalies b punkte nurodyta, kad priimant sprendimus pilietinės visuomenės atstovai vietos partnerystėje turi sudaryti ne mažiau kaip 50 %.

Tačiau Komisija pripažįsta, kad principai galėtų būti išvardyti konkrečiau. Komisija apsvarstys galimybę patikslinti dabartines rekomendacijas ir geriau išaiškinti privalomą „dvigubo kvorumo“ taisyklės taikymą VVG sudėčiai ir priimant sprendimus.

123.

Valstybės narės turi užtikrinti, kad taikant pasidalijamojo valdymo metodą nekiltų interesų konfliktų. Sprendimų priėmimo procedūros ir atrankos kriterijai, kuriuos turi taikyti VVG, yra ne programos, o vietos įgyvendinimo, kurį pasirenkant VVG atlieka valdymo institucija, dalis. Be to, valstybės narės visoms VVG gali taikyti nacionaliniu lygmeniu nustatytas bendras taisykles.

2 rekomendacija

Komisija pritaria Audito Rūmams, kad reikia aiškių taisyklių dėl interesų konfliktų, kurių reikėtų griežtai laikytis priimant sprendimus.

Reglamento (EB) Nr. 1698/2005 61 straipsnio 1 dalies b punkte numatyta, kad priimant sprendimus ekonominiai ir socialiniai partneriai bei kiti pilietinės visuomenės atstovai partnerystėje turi sudaryti ne mažiau kaip 50%.

Komisija taip pat skatins gerąją patirtį, pateikdama ją „*Leader* krypties taikymo vadove“ ir paprašys valstybių narių užtikrinti veiksmingų apsaugos priemonių taikymą ir atlikti jų patikras.

KOMISIJOS ATSAKYMAI

124.

Europos kaimo plėtros tinklo (EKPT) *Leader* pakomitetis ištyrė metodo *Leader* administracinį integravimą. Preliminarios tikslinių grupių ataskaitos, įskaitant rekomendacijas, pateiktos 2010 m. gegužės 20 d.

Konkreiti geroji patirtis ir rekomendacijos galėtų būti skleidžiamos valstybėms narėms, jas įtraukiant į atnaujintą „*Leader* krypties taikymo vadovą“.

3 rekomendacija

Visada galima keisti kaimo plėtros programas (KPP) siekiant gerinti vietos strategijų įgyvendinimą.

Be to, „*Leader* krypties taikymo vadovą“ galima patikslinti pateikiant geresnių rekomendacijų valstybėms narėms dėl (novatoriškų) projektų, nepriskiriamų iš anksto nustatytoms priemonėms, finansavimo.

Nuo 2009 m. pabaigos keletas valstybių narių siekia pakeisti savo programas ir taip pagerinti veiksmingą metodo *Leader* įgyvendinimą didinant lankstumą, visų pirma dėl integruotų ar specialių priemonių įdiegimo. Nemaža dalimi tas buvo pasiekta po diskusijų, kurias Komisija skatino Europos kaimo plėtros tinklo *Leader* pakomitetyje.

125.

Veiklą pagal *Leader* kryptį Komisija patvirtino remdamasi teisiniais reikalavimais, kaip nustatyta Reglamente (EB) Nr. 1698/2005, ir Bendrijos strateginėmis gairėmis, kuriomis nustatomi kaimo plėtros politikos Bendrijos prioritetai.

Kiek tai susiję su programų patvirtinimu, Komisija išnagrinėjo esminius Reglamento (EB) Nr. 1974/2006 2 priede numatytus elementus. Tačiau po programos patvirtinimo valdymo institucijos turėjo nustatyti kitus papildomus *Leader* valdymo elementus. Žr. atsakymą į 91 dalies pastabas.

Detali vietos plėtros strategijų atrankos procedūra yra nustatyta valstybių narių lygmeniu, taikant subsidiarumo principą. VVG turi atitikti minimalius reikalavimus, nustatytus Reglamento (EB) Nr. 1698/2005 62 straipsnio 1 dalies a punkte, dėl vietos plėtros strategijos turinio.

Be to, valstybė narė vietos plėtros strategiją turėtų patvirtinti, atsižvelgdama į tam tikros kaimo vietovės konkrečias vietos aplinkybes.

4 rekomendacija

Laikotarpio vidurio vertinimo ataskaitose, kurios turi būti parengtos 2010 m. pabaigoje, bus pateikta rekomendacijų dėl kaimo plėtros programų pakeitimų, siekiant programų turinį suderinti su tikslais. Komisija pasinaudos šia proga ir su valstybėmis narėmis aptars 4 krypties įgyvendinimą, visų pirma galimybę pagerinti vietos plėtros strategijų kokybę ir jų įgyvendinimą, *inter alia* taikant geresnę VVG priežiūrą ir vertinimą.

KOMISIJOS ATSAKYMAI

Visų pirma numatoma kaupti ir skleisti VVG priežiūros gerą patirtį Europos kaimo plėtros tinkle (EKPT) bei vertinimo gerą patirtį Europos kaimo plėtros vertinimo tinkle.

5 rekomendacija

Kiek tai susiję su programų patvirtinimu dabartiniu programavimo laikotarpiu pagal pasidalijamojo valdymo principą, Komisija išnagrinėjo esminius Reglamento (EB) Nr. 1974/2006 2 priede numatytus elementus. Tačiau taikant subsidiarumo principą po programos patvirtinimo valdymo institucijos turi nustatyti kitus papildomus *Leader* valdymo elementus.

126.

Leader+ laikotarpio vidurio vertinimas buvo atliekamas ankstyvu VVG strategijų įgyvendinimo etapu. Tačiau šiuo metu atliekant *Leader+* vertinimą, kurio galutinė ataskaita bus parengta 2010 m. pabaigoje, nagrinėjami išlaidų rezultatyvumo ir efektyvumo rodikliai ir pan. Paprastai politikos priemonių rezultatyvumas ir efektyvumas vertinamas *ex post*. Šis vertinimas yra standartinio politikos vertinimo ciklo dalis.

Atitinkama informacija, pateikta *Leader+ ex post* vertinimo ataskaitoje, taps pagrindu tolimesniam Komisijos darbui su metodu *Leader*.

Reikia atsižvelgti į vietos plėtrai būdingus apribojimus, siekiant nustatyti ir skleisti tinkamas paprastas taisykles ir procedūras, kuriomis mažinama galima rizika ir užtikrinamas patikimas finansų valdymas.

6 rekomendacija

Komisija per Europos kaimo plėtros tinklo (EKPT) *Leader* pakomitetą palaiko nuolatinį dialogą su valstybėmis narėmis dėl metodo *Leader* įgyvendinimo tobulinimo. Be to, Komisija palaiko dialogą su valstybėmis narėmis dėl Bendros priežiūros ir vertinimo sistemos, įskaitant *Leader* priežiūros rodiklius, tobulinimo. Komisija neseniai baigė rengti *Leader* poveikio kaimo vietovėse vertinimo darbinio dokumento galutinį projektą.

Dėl skirtingų strategijų negalima rinkti tokios pačios informacijos visose VVG, nes vietos strategijos įgyvendinimas priklauso nuo procesų. Atskirų projektų vertinimas turi būti ribojamas tam, kad būtų išlaikytas sąnaudų ir paties vertinimo proceso veiksmingumo santykis.

Europos Audito Rūmai

Specialioji ataskaita Nr. 5/2010
Kaimo plėtros *Leader* metodo įgyvendinimas

Liuksemburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras

2010 — 100 p. — 21 × 29,7 cm

ISBN 978-92-9207-888-1

doi:10.2865/32301

Kaip įsigyti ES leidinių

Nemokamų leidinių galite įsigyti:

- svetainėje *EU Bookshop* (<http://bookshop.europa.eu>);
- Europos Sąjungos atstovybėse arba delegacijose. Jų adresus rasite svetainėje: <http://ec.europa.eu> arba sužinosite kreipęsi faksu: +352 2929-42758.

Parduodamų leidinių galite įsigyti:

- svetainėje *EU Bookshop* (<http://bookshop.europa.eu>).

Prenumeruoti leidinius (pvz., metines *Europos Sąjungos oficialiojo leidinio* serijas, *Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktikos rinkinius*) galite:

- tiesiogiai iš Europos Sąjungos leidinių biuro platintojų (http://publications.europa.eu/others/agents/index_lt.htm).

LEADER YRA ES KAIMO PLĖTROS POLITIKOS ĮGYVENDINIMO BŪDAS PANAUDOJANT VIETOS VEIKLOS GRUPES (VVG). TAIKANT ŠĮ METODĄ ATSIKANDAMA TAM TIKROS IŠLAIDOS IR RIZIKA, TAČIAU DĖL TO, KAD NAUDOJAMAS METODAS „IŠ APAČIOS“ IR PARTNERYSTĖ, GALIMA TIKĖTIS PRIDĖTINĖS VERTĖS. ŠIOJE ATASKAITOJE AUDITO RŪMAI KONSTATUOJA, KAD VVG ĮGYVENDINO *LEADER* METODĄ TOKIAIS BŪDAIS, KURIE APRIBOJO PRIDĖTINĖS VERTĖS SUKŪRIMO GALIMYBES, O DOTACIJAS PROJEKTAMS SKYRĖ NEATSIŽVELGDAMOS Į EFEKTYVUMĄ. NE VISADA PROCEDŪROS BUVO SKAIDRIOS IR NE VISADA BUVO PAKANKAMAI PARODYTA, KAD VVG PRIĖMĖ SPRENDIMUS OBJEKTYVIAI, IŠVENGDAMOS INTERESŲ KONFLIKTŲ. KOMISIJA DAR NEPARODĖ, KAD IŠLAIDOS BUVO REZULTATYVIOS IR EFEKTYVIOS, KAD TAIKANT *LEADER* METODĄ BUVO SUKURTA PRIDĖTINĖ VERTĖ, KOKIU MASTU PASIREIŠKĖ ŽINOMA RIZIKA IR KOKIOS BUVO TIKROSIOS ĮGYVENDINIMO SĄNAUDOS.

EUROPOS AUDITO RŪMAI

